

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТҶҲЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

Луғат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Луғатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Луғат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий ахборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашриёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқиш мақсадида фойдаланиш мумкин. Тижорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.

Ё I [а. *ع* ҳарфи] Араб графикаси асосидаги эски ўзбек ёзувида «и» ва «й» товушларини ифодаловчи ҳарфнинг номи.

Ё II эск. айн. **ёй I 2.** *Мунчалик гам, мунчалик мунгни Битта жоним қайга жо қилар? Шунчаликда банданинг кўнгли, Қачонгача қаддин ё қилар?* У. Носир, Юрак.

Ё III [а. *ق* — ундов] **I** унд. Хитобни билдирувчи ундалма, сўзлар олдидан келиб, кучли ҳис-ҳаяжон билдиради. *Парнихўжа ёғчи ичкари ҳовлидан чиқиб, «Ё олло! Ё қозуул-ҳожат! Яккасан, ягонасан!» каби сўзларни аралаштириб, ҳовлида юра бошлади.* Ойбек, Танланган асарлар. **Ё** амирал-муслимин, тағин кўзингизга зарар етказмасин. А. Қаҳҳор, Кўр кўзнинг очилиши.

2 Қойил қолиш, ажабланиш маъноларини билдиради. *-Ё қудратингдан! — деди Туробжон, келтирган нарсаларини титкилаб.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. *Раҳбар деган ҳам шунақа кўпол бўладими? Ё тавба!..* П. Турсун, Ўқитувчи.

Ё пирим 1) ажабланишни ифодалайди; 2) пирга сиғинишни, ундан мадад тилашни ифодалайди. *-Ё, пирим! — деб юкни елкасига олди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Ё IV [ф. *ق* — боғловчи] **боғл. I** айр. Тенг ҳуқуқли икки гап ёки айрим гап бўлаги олдида такрор келиб, фикрнинг қиёсланувчи бўлақлардан бирига тааллуқли эканлигини билдиради. *Иллат ё ошда, ё мошда.* Матал. ■ *У ё уялиб, ё қўрқиб, остонада турарди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Қаердадир биров ё симга қоқилди, ё уни бир нима қилаётир.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

2 айр. Гап ёки айрим гап бўлақлари олдида такрор келиб, уларни санаб кўрсатиш, умумлаштириш учун қўлланади. [Бувим:] *Ким бўлмагин бу кун сен: ишчими, ё токарми, ё колхозчи, ё уста — ҳамма ҳам бир текисда.* Қ. Муҳаммадий.

3 зидл. Сўроқ гап олдида келиб, унинг ўзидан аввалги гап маъносига нисбатан зид эканлигини билдиради. [Жонфиғон:] *Шу гап гап бўлдими, ё тағин жиннилиги тутармикин?* А. Қаҳҳор, Жонфиғон. [Ойимхон:] *Сен ўйнамасанг, ким ўйнайди. Ё қариган чоғимда мен ўйнайми!* П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁБИ [ф. *ياو* — юк ташувчи, насли паст от] фольк. Насли паст, хашаки от. *Бу сўзларинг, Айноқ, бекор экандир. Ёби дема, шу от тулпор экандир.* «Равшан».

ЁБОН шв. Дала, дашт. *Куз оқшоми тўшалар сокин, пичан ҳиди анқир ёбондан.* Ш. Раҳмон, Юрак қирралари. *Замбараклар ёбонда бекор гумбурлаган йўқ, Бекор оқмади қонлар.. ва ўлди мардоналар.* Миртемир.

ЁБУ Ўзбек уруғларидан бирининг номи.

ЁВ I Уруш, жанг ҳолатидаги қарши томон, душман, ганим. *Ёв қочса, ботир кўпаяр.* Мақол. *Ёвни аяган яра ер, калтагини сара ер.* Мақол. ■ *Бир соат чамаси отишгандан сўнг, ёв бизнинг ўқимизга чидолмай, икки дарвоза орасида уч-тўрт юз ўлик қолдириб, қочишга мажбур бўлди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Қарама-қарши мақсаддаги киши; душман, рақиб. *Ёмон йўлдош ёв бўлади, охир иши дов бўлади.* Мақол. ■ *Қимор қизиб, ҳар кимса бир-бирига ёв.* Файратий.

Ёв **ейдими** Нимадан кўрқасан, кўрқма. **Ёв чопди** Душман бостириб кириб, қиргин қилди. *Бобоқулнинг еттинчи отаси, қишлоққа ёв чопганда, Оқсой кўпригининг остига бекиниб, жонини асраб қолган экан.* С. Анорбоев, Оқсой. **Ёв қараш** Жаҳл билан, ғазаб билан қараш. *Эшон Дадашевга ёв қараш қилиб, эшикни тарақлатиб чиқиб кетди.* И. Раҳим, Тақдир. **Ёв қувгандай** Жуда тез, чопиб, югуриб. [Тўғонбек] *Худди ёв қувгандай, қаттиқ юрди.* Ойбек, Навоий. *Одамлар, ёв қувгандай, ҳар тарафга тарқалишди.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Тилсиз ёв** Ўт, сув (халқ тилида). *Тилсиз ёв бизнинг меҳнатларни зое кетказмоқчи.* У. Исмоилов, Сайланма.

ЁВАР [ф. *ياور* – ёрдамчи, мадакор] *эск. кт.* Ёрдам берувчи, ёрдамчи. *Энди ёру ёварин ҳажрига тоқат қилғали Ўзгалардек кўнгулм ичра қайда бир бардош эрур.* С. Хондайлиқий, Навбаҳор.

ЁВВОЙИ 1 Хонакилашмаган, табиат кучида эркин ҳаёт кечирувчи (ҳайвон, паррандалар ҳақида). *Ёввойи мушук. Ёввойи каптар. Ёввойи эчки.*

2 Маданийлаштирилмаган, ўз ҳолича, табиий ҳолатда ўсадиган; зарарли, зиён келтирувчи. *Ёввойи олма.* ■ *Хилма-хил ёввойи гуллар теварагида ранг-баранг капалаклар базм қуради, асаларилар ғувиллайди.* Ж. Абдуллахонов, Орият. *Сидиқжон каттакон ёввойи жийда тагида тўхтаб, Шарофатни кутди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинон чироқлари. *Дарҳақиқат, салгина хотиржам бўлдинми, ёввойи ўтлар ўсиб кетади-ю, ғўзаларни сиқиб ташлайди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

3 Ўзлаштирилмаган, ишланмаган (ержой ҳақида). *Илгари бу ерлар ҳам жарликлар, ёввойи сайхонликлардан иборат эди.* Газетадан. *Ёввойи чўл буюк кенгликда Менга борин очиб ташлади.* Ш. Раҳмон, Юрак қирралари.

4 Кўрқинчли, ваҳимали, даҳшатли. *Ёввойи овоз.* ■ *Бўрон ёввойи бир куч билан ўқирарди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Шариф тарранинг ёввойи чинқиригини эшитгандек бўлди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

5 Маданийтнинг ибтидоий босқичига хос; қолоқ. *Саҳрода арабларнинг бадавий деган ёввойи тоифаси бор экан.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

6 кўчма Одамга аралашмайдиган; бегона, одамови, ёт. *Одамлардан қочаман, Ёввойи бир ҳолим бор!* Миртемир.

ЁВВОЙИ ҚАРАШ ҚИЛМОҚ Жаҳл билан қарамоқ. *Туранинг ниҳоятда кайфи қочди, жаҳл отига миниб, оқсоқол билан имомни еб қўйгудек, ёввойи қараш қилди.* Ж. Шарипов, Хоразм. [Умайдер] *Умидага олайиб, ёввойи қараш қилади-да, тескари ўгирилиб олади, термометрни бармоқ орасида синдириб, қўлига беради.* А. Муҳтор, Чинор.

ЁВВОЙИЛАШМОҚ 1 Ёввойи бўла бормоқ, ёввойи бўлиб кетмоқ. *Ёввойилашган ит.* ■ *Тоғ мушуклари ёввойилашиб кетган, одамга яқин келмасди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 Одамлардан узоқлашиб, бегоналашиб бормоқ. *Мен ҳам ёввойилашиб, жуда тўнг, қўпол бўлиб кетаётганимни ич-ичимдан ҳис қиламан.* «Ёшлик».

3 Бегона ўтлар билан қопланмоқ. *Аёллар ва болалар ихтиёрида қолган экинзорлар чуқур, яхши ишланмаганидан, ёввойилашиб, ҳаммаёқни шўра, ғўмай, сувўт, тикан босиб кетган.* С. Нуоров, Нарвон.

ЁВВОЙИЛИК 1 Инсон қўлига ўрганмаганлик, табиий ҳолатда бўлишлик.

2 кўчма Ибтидоий ҳолат, ваҳшийлик.

3 Одамга қўшилмаслик; одамовилик; бегоналик. *Ким айтади буни оғир қиз деб, олов-ку!* Тўғри, сал ёввойироқлиги бор. *Аммо ўзим тарбиялаб оламан [деди ўзича Тўлқин].* Ф. Мусажон, Ҳури.

ЁВВОШ шв. Ювош; оҳиста, итоаткорона. *Айби нимадалигини англамаган от жонивор, чиройли сариқ бошини ёввошгина чўзиб, чол кетидан эргашди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ЁВВОШ ТОРТМОҚ Тинч, осуда, сабр-тоқатли, ҳалим бўлмоқ. *Кумуш ўз хатида ёзгандек, дарҳақиқат, Зайнаб шу кейинги кунларда ёввош тортган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Қўйдек ёввош** Бировга халақит бермайдиган, табиатан беозор. *Баъзилар [Ориповни] қўйдек ёввош, бировнинг ҳақиқа хиёнат қилмайди, деб мақтаб қўйишади.* Х. Тўхтабоев, Фельетондан кейин.

ЁВВОШЛАНМОҚ Тинчланмоқ, осуда бўлмоқ. *Нориннинг ҳайқириғи бўшамайди. Аммо, ҳадемай, ўз сувининг бир қисмини каналга беради, балки шунда ёввошланар.* Й. Шамшаров, Тошқин.

ЁВГАРЧИЛИК фольк. 1 Жанг, уруш ҳолати. - Нега уйингда беғам ётибсан, устимизда шунча ёвгарчилик бор, - деди Оқбўта. «Ойсулув». Ёвгарчилик бўлди энди, ёронлар, Ғайрат қилинг, Чамбилга ёв йўлатманг. «Гўрўғли».

2 Душманлик, ганимлик, ўзаро адоватда бўлишлик. Душман кўрсин, бари жонин сотибди, Ёвгарчилик ёмон экан дунёда. «Ҳасанхон».

ЁВ-ЁВ с. т. Ёв ҳужуми, уруш, жанг. Ёв-ёв бўлди. ■ Қадимги замонда ёв-ёв бўларкан. Юртни бирдан ёв босиб келар экан-да, ҳаммининг иши ишда, оши ошда қолиб, жанг майдонига қараб югурар экан. Ойдин, Ўн беш газли аркан.

ЁВЛАМОҚ фольк. Ҳужум қилмоқ, бос-тириб бормоқ. Душман кўрсанг, издан қўймай қувлагин, сағир кўрсанг, анинг кўнглин овлагин, Қарши душманнинг юртига ёвлагин, Элинга эл қўшиб юргин, Эрали. «Эрали ва Шерали». Одиҳон подшоҳ Қовуштирхоннинг юртига ёвлаб борди ва уни ўлдирди. «Гўрўғли».

ЁВЛИК айн. ёвгарчилик 1. Хоразмга ингиранган эр эди, Ёвлик кун Рустамдайин зўр эди. «Юсуф ва Аҳмад».

ЁВМУТ 1 Туркий ва туркман уруғларидан бирининг номи. Отим Аваз, айтадиган арзим бор, Арзимга қулоқ сол, ёвмут сардори. «Хушкелди». У [Ойнагул] ҳам ёвмут қизи. А. Ҳакимов, Илон изидан.

2 Ёвмутларга хос, ёвмутларга оид. Ёвмут қалпоқ кийиб, жазойир қилич таққан, кўзига қон тўлган карвонбоши даставвал Сариқни отиб ўлдирди. А. Мухтор, Қорақалпоқ кассаси.

ЁВОН қ. ёбон. Қоқо ёвонида ўз арпасини ўриб янчган Ҳайдар энди уни совураётган эди. С. Айний, Қуллар. Борай, онам ёвондан келгунларича, овқат пишириб қўйишим керак [деди қиз]. Н. Қиличев, Ёронгул.

2 шв. Қишлоқ; дала. Матчон тўра ёвон ҳовлисига кирмасдан, шаҳар ҳовлисига от солди. Ж. Шарипов, Хоразм.

ЁВУЗ 1 Ўтакетган йиртқич; ашаддий. Энди ёвуз аждар бизларни ютар. «Нигор ва Замон». Қиличдан ўтказамиз, от қўйиб, ёвуз ёвни. Ҳабибий, Девон.

2 кўчма Душман, ёв. Элмурод ҳайрон бўлиб сўради: -И-й-е. Ҳали сизни биров ўлдирмоқчи ҳам бўлганми? Қандай ёвуз экан у? П. Турсун, Ўқитувчи. Етиб келди ёвузлар, Одамларни осдилар. Уйғун.

Ёвуз ният Ёмон мақсад. Ким билади, уларнинг юрагида қандай ёвуз ниятлари бор. Шухрат, Шинелли йиллар. Душман ёвуз ниятига ета олмади. Н. Сафаров, Оловли излар.

ЁВУЗЛАРЧА рвш. Ёвузларга ўхшаб, йиртқичларча. Ёвузларча қийнамоқ.

ЁВУЗЛАШМОҚ Ёвузга хос хатти-ҳаракат қилмоқ. Тўғри, душманлар камайиб қолган, бироқ улар баттар ёвузлашган. Ш. Холмирзаев, Т. Усмонов, Сўнмас ўт.

ЁВУЗЛИК Ёвузларга хос хатти-ҳаракат, хунрезлик, жоҳиллик. Бу ёвузлик уларни ҳатто одам қиёфасидан чиқарган. А. Қаҳҳор, Сароб. У [Алексей] Ойимхонга тикилиб, Тожибойга савол берди: «Сиз унинг илгари ким бўлганини, халққа қарши қандай ёвузликлар қилганини билармидингиз?» П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁВУҚ эск. айн. яқин. Ёвуқ қариндош. ■ Бу вақтда ёвуқдан милтиқ овози эшитилиб, унинг тутуни бандилар ва соқчиларни қоплаб олди. С. Айний, Қуллар. Булдуруқ ҳам тувалоқ, Суқсур, оққув, тустовуқ, Сайранглар менга ёвуқ. Миртемир.

ЁВУҚЛАШМОҚ Яқин келмоқ, яқинлашмоқ. -Ахийлар [биродарлар], келинг энди, барчанинг хаёлини машғул этган ишлар борасида, яъни кун сайин ёвуқлашиб келаётган ғанимни даф этмоқ чоралари тўғрисида сўйлашиб олайик, - деди оқсоқол. М. Осим, Ўтрор. Жоме масжидини айланиб, жинкўчалар оралаб, Паҳлавон Маҳмуд қабрига ёвуқлашди. С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁВЧИ шв. Совчи. Урганч келиб, ошиқ бўлдим қизингга, Ёвчи қўйиб, минг от бердим ўзингга. «Юсуф ва Аҳмад».

ЁВЧИЛИК шв. Совчилик. Аҳмадбек бойга қараб айтди: -Биз ёвчиликка келдик. «Бўтакўз».

ЁВШАН Мураккабгулдиларга мансуб, ем-хашак бўладиган кўп йиллик ўсимлик. Купега иссиқ шамол ёвшан.. қовжиреган майсалар ҳидини олиб кирди. С. Нуоров, Нарвон. Асрлар бўйи янтоғу ёвшандан бўлак экин ўсмаган дала тўшида зумрад ғўза ниҳоллари тизилди, борлиқ гул-гул яшинади. Ш. Фуломов, Бўз ерлик бўз йигитлар.

ЁВШАНЗОР Ёвшан билан қопланган майдон. Насриддинов физиллаб чекинаётган қовжироқ ёвшанзорга тикилиб, яна Зумрадни эслади. С. Сиёев, Отлиқ аёл.

ЁВ-ЯРОҚ фольк. Курол-аслаҳа, куроллар. *Узоқдан ёв-яроқ таққан кишиларнинг қораси кўриниб қолди.* «Ёдгор». *Ёв-яроқни, отанжомни шайланглар, Имтиҳон кун хонга кўйинг даракни.* «Юсуф ва Аҳмад».

ЁВҚУР Ҳеч нарсадан кўрқмайдиган; жасур, ботир, мард. *Зуннун Арғун телбароқ, лекин ажойиб қиличбоз, баҳодир, ёвқур бек эди.* Ойбек, Навоий. *Бир вақтлар сизни ёвқур ийгит ҳисоблаб, бир адашгандим, мана энди иккинчи бор адашяпман [деди профессор].* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

ЁВҚУРЛИК Ботирлик, мардлик, жасурлик. *Жангчиларимизнинг ёвқурлиги.*

ЁВҒОН Гўштсиз, зирavorларсиз суюқ овқат; фақирона суюқ ош. *Миннатли паловдан миннатсиз ёвғон яхши.* Мақол. ■ *Кечқурун уч-тўрт қошиқ ёвғон ичган, тунги билан укол, дори олиб турган бемор тонгага яқин ниҳоят ухлаб қолди.* Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари. *Ёт агар кўй сўйса ҳам йўлингга, Собир, бормаким, Дўст ила суҳбатни тўз ёвғону ардоби(нг) билан.* С. Абдулла. *Ойим ўчоқбошига бориб, олов ёқади, озгина пиёздор қилиб, ёвғон мошхўрдасига урина бошлайди.* Ойбек, Болалик.

ЁВҒОНСИРАМОҚ Оч қолмоқ, очиқиб қолмоқ. *Шўрвага йиқилинг, домла, иззатталаб бўлиб, ўзи чақирини кутиб юрсангиз, ёвғонсираб ўласиз.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Бечора қушлар жуда ҳам ёвғонсираб кетди.* Ф. Фулом, Шум бола.

ЁД [ф. یاد — хотира] Хотира, эс; хотирада, эсда сақлаш; эслаш. *Ёдга олмоқ. Ёдимга тушди.* ■ *Мана шу юришимизнинг ҳар бир қадами, сиздан эшитган гапларимнинг ҳар бир сўзи менинг ёдимда абадий қолади.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Сени кўрдим, ёдимга тушди Ёшлигимда кўрган бир жувон.* Уйғун. [Йўлчи] *Гулнорнинг ёди, қайғуси билан атрофда тентираш учун кетди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Ёд(дан) билмоқ Аввал ўқиб, эшитиб олиб, хатга, ёзувга қарамасдан эсга келтирмоқ. *Бобур араб, форс тилларини яхши ўрганган, қуръон сураларининг кўпини ёд билар, маъносини ҳам тушунар эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. **Ёд олмоқ** (ёки қилмоқ) айн. ёлдамoқ. **Ёддан чиқармоқ** Эсдан чиқармоқ. *Элмурод хайрлашуени ҳам ёддан чиқариб, қозқдан панамани олганича, қисмга чопди.* Шухрат, Шинелли йиллар. **Ёдига тушмоқ** (ёки келмоқ) Эсига, хотираси-

га келмоқ, тушмоқ; кўз олдида гавдаланмоқ. *Васила Назаровна Дилфузани кўрди-ю, беихтиёр ўз қизининг қилмиши яна ёдига тушди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Шу пайт, қайси кунидир айни шу дамни тушида кўргани ёдига келди.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч уч-рашув.

ЁДАКАЙ с.т. Ёдаки.

ЁДАКАСИГА с.т. Ёдаки.

ЁДАКИ [ф. یادگی] рвш. Хатга қарамасдан, ёддан. *Шеърни ёдаки ўқимоқ.* ■ *Дафтарнинг варақлари жузидан чиқиб кетган, йиртилиб тушган, бошқа бирон жойда лекция ўқилганда чалкашган бўлса керак, лектор лекциянинг бош-кетини тополмай, хийла овора бўлди, бу орада ёдаки яна икки марта «Уртоқлар!» деди.* А. Қаҳҳор, Куюшқон. *Кейин хон, Авазнинг бир байтини ёдаки айтди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁДГОР [ф. یادگار — хотира; совға, эсдалик] 1 Бирор шахс ёки воқеа-ҳодисани эслашиб туривчи нарса, нишона, эсдалик. *Унсин онасидан ёдгор қолган ва ягона зийнати бўлган юпқагина эски кумуш билагузукни айлантириб гапирди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Марҳума онасининг ёдгорлари бўлган бу уч болани беғоналар қўлида хор қилиб қўйишни Нодира истамаса ҳам, эрининг фақирлиги бунга моне эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Эсдалик учун бериладиган нарса; совға, ҳадя. *Мен нимани айлаин ёдгор — бошим қотди.. қисилди нафас.* Ё. Мирзо.

3 Ёдгор (эркак ва хотин-қизлар исми).

ЁДГОРЛИК 1 Эсдалик, эслаб юриладиган нарса; совға. -*Мендан ёдгорлик бўлсин, Меъмор, — деди Чўли бобо, — ҳозир кун иссиқ, совуқ кунларда кийиб юрасиз.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Бирор шахс ёки воқеа хотираси учун тикланган ҳайкал, бюст. *Мозорнинг ўрнига номаълум солдатларга ёдгорлик қўйиладиган бўлиняпти [деди Ҳасан ака].* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. *Саидулсмон қишлоғида.. қаҳрамонларча ҳалок бўлган жангчилар хотирасига ёдгорлик ўрнатилди.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

3 Ёдгор бўладиган, эсдалик сифатида сақланадиган нарса; меъморий обида. *Бир-икки кун Самарқанд шаҳрини айланиб, эски ёдгорликларни хўп томоша қилдим, сўнгра Бухорога жўнаб кетдим.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

4 Қадимги ёзма манба, қўлёзма. Бу сўз қадимги ёдгорликлар тилида «тўрқу» шаклида келиб, ипак, ипак газлама деган маъноларда ишлатилган. «ЎТА».

ЁДЛАМОҚ I Эсга олмоқ, хотирламоқ; кўз олдига келтирмоқ. *Йўлчини ёдларкан, унинг [Нурунинг] юрагида энди ғазаб қўзғалар эди. Ойбек, Танланган асарлар. Гулсин куйлади: Ўртоқларим, қўлга олсам торимни, Беихтиёр ёдлайдирман ёримни. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

2 Хотирага келтирмоқ; хотирада, эсда сақлаб қолмоқ; такрорламоқ. *Меъмор умри давомида йиққан қимматли сўзларни шилдироқ қоғозга ёзиб қўйган бўлиб, уларни доимо ўқиб, ёдлаб юрарди. Мирмуҳсин, Меъмор.*

ЁДНОМА I Марҳумни эслашга бағишланган мақола. *Газетада рассом Чингиз Аҳмаров ҳақида ёднома босилди.*

2 Ёзма ёдгорлик. *Бу сўз [абушқа] қадимги ёдномаларда қари киши, эр, чол маъноларида қўлланган. «ЎТА».*

ЁЗ I Йилнинг баҳор билан куз орасидаги энг иссиқ фасли. *Лайлак келди — ёз бўлди. Дангасанинг иши битмас, ёз келса ҳам, қиши битмас. Мақол. ■ Ёз кечасининг ёқимли салқини. Кўкда дарахтлар устида ғуж-ғуж юлдузлар ёнади. Ойбек, Танланган асарлар. Куз келди-ю, кетди ёз: гул, майса ўт саргайди. Ҳ. Пўлат. Қирқинчи йилнинг ёз палласи эди. С. Кароматов, Олтин қум.*

2 кўчма Умрнинг энг гуллаган, ёшлик даври. *Ёзим ўтди, чиройингизга тўймай асло бу қувноқ кўнгли. Ғайратий.*

ЁЗ БҮЙИ Ёз давомида, бутун ёз. *Ёз буйи уч-тўрт гал ер этагидан, “Ҳорманлар-у”, қичқилиб ўтиб кетганман. Ф. Фулом. Хазина ер, шилло сув, Ёз буйи сахий қуёш. Ғайратий. Кўнгли ёз бўлмоқ* Ортиқ севиниб, бахридли очилмоқ. *Назир отанинг кўнгли ёз бўлиб кетди. Ў. Умарбеков, Чарос.*

ЁЗГИ I Ёзга оид, ёзда бўладиган; ёздаги. *Ёзги ёмғир. Ёзги тун. Ёзги иссиқ. Ёзги меҳнат — қишки роҳат. Мақол. ■ Баҳор кезларида майсаларга ястаниб, дарахт тағларида бирга дарс тайёрлаганимиз, ёзги каникулда тоғларга саёҳат қилганимиз менинг эсимдан чиқмайди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

2 Ёз учун мўлжалланган, ёзга мос; ёзлик. *Ёзги кинотеатр. ■ Қурбон ота елиб-юғуриб, сал кунда қишки ва ёзги чойхонанинг*

кам-кўстини тўғрилаб олди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ЁЗДИРМОҚ Ёзмоқ III I фл. орт. н. *Ақлдан ёздирмоқ. Тўғри йўлдан ёздирмоқ.*

ЁЗИЛМОҚ I I Ёзмоқ I 1, 2, 3 фл. ўзл. ва мажҳ. н. *Дастурхон ёзилиб, тушлик чой келди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Оёғинг.. йўлга тушсак, ёзилиб кетади. А. Қаҳҳор, Хотинлар. Гулсапсар, жамбилларинг ёзилган қатқат. Ғайратий. Кун ботиш томондан осмонга пушти қизил шўъла ёзилган эди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

2 Хурсанд бўлмоқ, кайфияти кўтарилмоқ; чарчоқни тарқатмоқ, ташвишни йўқотмоқ, яйрамоқ. *Онанинг гина-кудурати саратон ёмғиридек тез ўтиб бўлган эди. У ёзилиб, қизи билан овқатланди. Шухрат, Шинелли йиллар. Ашур Мирзо қизининг отини эшитиш билан ёзилиб кетди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Энди бир шаҳарга тушиб, уч-тўрт кун ёзилиб келсам.. жуда-жуда сиқилиб кетдим. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

3 Бемалол ўтирмоқ, ўзини эркин тутмоқ. [*Меҳри:*] *Диссертация ҳам бор бўлсин. Келганига ярим ойдан ошди-ю, ёзилибгина бир дам олмабди! О. Ёқубов, Пьесалар. Бемалолроқ ёзилиб ўтиринг! Зап кўчиб келдингиз-да! Сизни зериктирмаймиз. Ҳ. Фулом, Машғал.*

4 Таҳорат олмоқ, бўшалмоқ. *Отамурод ёзилиб келиб, бир ҳафтадан бери биринчи марта пақирдаги қудуқ сувидан соқол босиб кетган юзини пишиб-пишиб ювиб, бир маза қилди. М. Мансуров, Ёмби.*

Кўнгли (ёки юраги) ёзилмоқ Кайфияти яхши бўлмоқ. *-Икки оғиз гаплашса, ақалли ўзини кўрса ҳам, кўнгли ёзилади-ку, — деди Шербек. С. Анорбоев, Оқсой. Юрагинг ёзилсин, деб томошага олиб келяпман [деди Отамирза]. Х. Тўхтабоев, Фельетондан кейин.*

ЁЗИЛМОҚ II I Ёзмоқ II фл. мажҳ. ва ўзл. н. *Хат ёзилди. Ҳикоя ёзилди. ■ Анвар қўлидаги ёзилган қоғозни қўйиб, иккинчи оқ қоғозни олди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Шогирд адреслар ёзиладиган дафтарга имо қилди. Т. Ашуров, Оқ от.*

2 Аталмоқ, бағишланмоқ. *-Шеър бизга ёзилмай, кимга ёзилган бўлсин ахир, — деди Жўраҳон. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. -Мана шу ашула сиз учун ёзилган.. — Алимардоннинг овози негадир титраб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.*

3 Аъзо бўлмоқ, қўшилмоқ. Бўтабой партиядан отрядига кўнгилли бўлиб ёзилди. С. Аҳмад, Хукм. *Инобат таваккал қилиб, берухсат ёзилиб келаверсинми механизаторликка? Йўқ, бу онанинг раъйига қарши бориш-ку!* «Ўзбекистон кўриқлари». *Бир эмас, ўн балоси бўлса-да, мен ширкатга ёзилмоқчиман.* С. Сиёев, Ёруғлик.

4 Баён қилинмоқ, ифодаланмоқ. Мақола оммабон, раван ва содда тилда ёзилган эди. Ф. Мусаёнов, Ҳиммат.

Пешонасига ёзилган Тақдирида бор. У [Йўлчи] ҳали ҳам камбағал “бегона” қизни ёдлар, ҳали ҳам унинг бошини «У кимнинг қизи? Уни яна бир кўриш пешонамга ёзилганмикин?» каби саволлар банд қилган эди. Ойбек, Танланган асарлар.

ЁЗИН-ҚИШИН *рвш.* Йил бўйи; йилнинг тўрт фасли давомида. *Ширкат меҳнат аҳлини сабзавот билан ёзин-қишин таъминлашга алоҳида эътибор берапти.* Газетадан.

ЁЗИШМА Ўзаро ёзилган хатлар, ёзма алоқа. *Идоралар ўртасидаги ёзишма.* ■ *Ёзишмалар узоққа бормади. Собиржон.. урушга жўнаб кетди.* Газетадан. *Хитой тарихчиси Си-Ма-Сяннинг «Тарихий ёзишмалар» номли китобида хитойлик Чжан Цянь келтирилган далил бор.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

ЁЗИШМАБОЗЛИК Турли хил хатлар ёзиш билан банд бўлишлик. *Қоғозбозликни камайтирмоқ, одамларни бошқармаларнинг турли аппаратларида бюрократларча ёзишмабозлик билан банд қилиб қўймаслик керак.* Газетадан.

ЁЗИҚ I *эск. айн. гуноҳ.* “Ажалингнинг етиши қилган ёзиғиндан эмас, бек акангнинг қонсираши!” деган гап [Ҳасаналининг] кўнглига тушар эди-да, беҳштиёр уфлаб юборар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ёзиғим не? Ўзимдай бир ғарибани яхши кўрганимми? [деди Матпано]. «Ёшлик». Бизнинг худога нима ёзиғимиз бор экан.* З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

ЁЗИҚ II I Ёйилган, очилган, тўшалган. *Ёзиқ палос. Ёзиқ чойшаб.* ■ -*Дадажон!* — дея қувноқ қичқариб Онабиби қарши чиқди: унинг сочлари ёзиқ, қўллари қурум эди. А. Мухтор, Чинор.

2 Кенг, энли. *Келиб кўрдим: кенгиш, ёзиқ кўчалар, Кундуздай равшандир юрсак кечалар.* Эргаш Жуманбулбул ўғли. *Равшанхон*

сўзлайди алвон-алвон, яғрини ёзиқ полвон, юзлари олмайди пишган, кўрганнинг ақли шошган. «Равшан».

3 *айн. ёйиқ* 3. *Ёзиқ ликоча. Ёзиқ сават. ЁЗИҚЛИ* I Тўшаб қўйилган, ёзилган. *Ерга ёзиқли шоҳи гилам, тахмондаги кўрпа-кўрпачалар.. унинг кўзларига кўришиб кетаётгандай бўлди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ЁЗИҚЛИ II Ёзилган, битилган. *Буларнинг ҳаммаси унинг бўйнига қарз бўлиб ётарди. Булардан ташқари, отасининг дафн харажатлари ҳам темир дафтарда ёзиқли эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Дафтарнинг ҳар бетига число ва сарлавҳа ёзиқли эди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ЁЗИҚЛИ III *эск.* Ёзиғи, гуноҳи бор; гуноҳкор. *Пешонамиз тор экан, ёзиқли жон бор экан, Энди билсак, бу ишда «жоҳил» жавобгар экан.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ЁЗИҚЛИ Эск. Ёзиғи, гуноҳи йўқ; беғуноҳ, гуноҳсиз. *Ҳеч ёзиқсиз мазлумларча инграган, жафо тортган қора кунлар кетмишидир.* Ғайратий.

ЁЗЛАМОҚ Ёзда бирон жойда яшаб дам олмоқ. *Ишламаган тишламасин, Уйимизда қишламасин, Боғимизда ёзамасин, Кўнгиш торин созламасин,* С. Акбарий.

ЁЗЛИК Ёзга хос, ёз учун белгиланган, ёзга мувофиқлаштирилган бино, нарса; буюм. *Ёзлик чойхона. Ёзлик кўйлак.* ■ *Гулнор бу кун ювилиб, офтобда қуриган бир қулоч ёзлик кийимларни аллақайёқдан йиғиштириб келар эди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Нусратбек тўрдази айвон четига ўрнатилган қўлжовғичда қўлини чайётганида, биров ўзига тикилиб турганини сезиб, ёзлик ошхона томонга қаради.* С. Нуоров, Нарвон.

Ёзлиги йўқ Ёз иссиғига бардош беролмайдиган, иссиққа чидамсиз. -*Сизнинг ҳам менга ўхшаш ёзлигингиз йўқ экан,* — деди у, *Сорахоннинг қўлини ушлаб.* А. Қаҳқор, Сароб.

ЁЗЛОҚ Ёз фаслида яшайдиган жой; ёйлоқ, яйлов. *Ёзлоққа кўчиб кетмоқ.* ■ *Қани ўша Буқабулоқ, Тоғ хуснига уқа булоқ, Ўша дара, ўша ёзлоқ, Сўқмоғи мўл ўша созлоқ.* Миртемир.

ЁЗМА Хат, ёзув воситасида ифодаланган, ёзилган. *Ёзма маълумот.* ■ *Дарс тайёрлашни ёзма ишларни бажаришдан бошлаш мақсадага мувофиқ.* «Фан ва турмуш». *Ёзма адабиётдан ташқари, халқимиз*

юзлаб ажойиб дostonлар яратган. Шукрулло, Жавоҳирлар сандиги.

ЎЗМИШ эск. 1 Тақдир, қисмат. Ҳаётининг бутун ўзмиши Бир нафасдир, эҳ, бир нафасдир. «Ёшлик».

2 Гуноҳ, айб, ёзиқ. Айбдор ўз ўзмишлари-га яраша жазо олди.

ЎЗМОҚ I I Ўроғлиқ, тахлоғлиқ нарса-ни очмоқ, ёймоқ. Гиламни ёзиб кўрмоқ. ■ Бостирмада Зиёдахон супра ёзиб, ун элаб ўтирар эди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Ҳаммасига дастурхон ёзиб, сувнинг ўрнига шарбат, асал билан қанду новвот, зиёфат устиса зиёфат қилди. «Юсуф ва Аҳмад».

2 Гижимланиб, бужмайиб қолган нарса-ни текисламоқ. Солиев холи қолгач, галадондан сарғайиб кетган аллақандай қоғозларни олиб, кафти билан гижимини ёзди. «Муштум».

3 Тўшамоқ, солмоқ. Башорат ўзини қаёққа кўйишини билмас, опаларига кўрпача ёзиб, яхшилаб ўтиришларини илтимос қилар эди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Она-бола бир ўрин ёзиб ётдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Очмоқ, ёймоқ; ростламоқ; кермоқ. Панжасини ёзмоқ. Қанот ёзмоқ. ■ Пирнафас ака қулочини ёзиб, кучи борича санчқини отди. Ж. Шарипов, Хоразм.

5 Тўпланиб, ўралиб, уюлиб турган нарса-ни ёймоқ, тарқатмоқ. Хирмондаги пахталарни ёзмоқ. ■ Беш танобга солинган тупроқни ёзиб, очилган ерни ҳам чопиб, шудгор қилиб кўяди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Сочингни ёзма дедим-ку! Қулоғинга тош биткур! Н. Сафаров, Саодатнинг қиссаси. Пастроқда заррин попуқларини ёзиб, хотин-қизлар артелининг байроғи ҳилпирайди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

6 Чиқармоқ, очмоқ. Кимдир суқиб кетган тол ёғочи кўкариб, япроқ ёзди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга кулоқ сол. Ариқ лабларида ниҳол барг ёзар, Теварак гулбаҳор, теварак кўркам. Р. Бобожон.

7 Тарқатмоқ, йўқотмоқ. Хафалигини ёзмоқ. ■ Бечора канизлар дard-аламларини ўйин-кулги билан чиқарар, ғамларини шу билан ёзардилар. Ж. Шарипов, Хоразм.

Кўнглини ёзмоқ Дарду ҳасратини айтиб, ғам-аламдан фориг бўлиб, кайфиятини яхшиламоқ. Гаплашиб, кўнглимни ёзгим келяпти. С. Аҳмад, Юлдуз. Кўшиқ айтиб, кўнглимизни ёзамиз Эринсак, дуторнинг торин

узамиз. «Юсуф ва Аҳмад». **Оёқнинг чигилини ёзмоқ** Бир оз юриб, оёқ увушганини тарқатмоқ. Иброҳимов оёғининг чигилини ёзгани ўрнidan турди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Қанот ёзмоқ** 1) қанотини ёймоқ, кермоқ. Кейин бир тўхтаб олди-да, [бургут] қанотларини ёзиб, олдинга талпинди. Ў. Умарбеков, Чарос; 2) пайдо бўлмоқ. ..қалбимда янги бир орзу — Шерободга отланиш орзуси қанот ёзди. «Ўзбекистон кўриқлари».

ЎЗМОҚ II I Қоғоз ёки бошқа нарсага бирор белги (ҳарф, рақам) туширмоқ, ёзув орқали ифодаламоқ; битмоқ. Ариза ёзмоқ. ■ Ўзганда ҳам, тез-тез, китобга кўз ташлаб, чандан унга қараб ёзарди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Бўтабой оёғи билан ерга бир нима деб ёзди-ю, яна йўлда давом этди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 фольк. Баён қилмоқ, айтмоқ; ифодаламоқ. Шарҳи дилим кимга ёзсам, Шакар деб дунёни кезсам. «Ширин билан Шакар».

3 Ўзма равишда мурожаат қилмоқ; матбуот орқали хабар, маълумот бермоқ. Ҳа, кимга ёзсин бўлмаса, Охунбобоевга.. ёзса бўлармиди? А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Султонбекдек бир давлатманд ўз ўғлини мавлуд тўйи билан кесди, деб газетага ёзман. Ойбек, Танланган асарлар.

4 Рўйхатга киритмоқ, рўйхатда қайд этмоқ; аъзо қилиб олмоқ. Шанбаликка ҳаммани ёзди, мени ёзмади. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. ..биттагина кир дастурхонни тилга олиш билан бу ҳовлининг жиҳоз-амлоқини — рўзгорини ёзиб чиқилган бўлинур. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

5 Ўзма бадиий ёки мусиқавий асар яратмоқ, ижод қилмоқ. Ҳикоя ёзмоқ. Опера ёзмоқ. ■ [Ўғам Раҳимов] Журналист сифатида қанчадан-қанча очерклар, ҳикоялар, публицистик мақолалар ёзди. Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари.

Пешонага [ёки худо] ёзган Тақдири шундай белгиланган, яратилган. Худо бандасини яратганда, пешонасига «чоракор бўласан» деб ёзмасин. М. Исмоилий, Фарғона т. о. -Ҳай, худо ёзган кўргилик шу экан-да! — деб ҳасратини тугатди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ЎЗМОҚ III I эск. айн. адашмоқ 2. Йўлдан ёзмоқ.

Ақлдан ёзмоқ Телба бўлмоқ, эсини йўқотмоқ. Дарҳақиқат, ақлдан ёзиб, кўчаларда очиқ кезиш ва кишанга тушишининг ўзи ҳам

Зайнаб учун кичкина жазо ҳисобланмас эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Гуноҳ қилмоқ. - *Шу қийналиб ётган бевабечоранинг қадри бир қушча йўқми? Ахир улар худого нима ёзибди!* — деди Абулбарака. Шухрат, Жаннат қидирганлар. Худого нима ёздим? *Наҳот ўтган-кетганинг қўлига термилиб, қариб-чириб адо бўлажакман?* [деди Матпано]. С. Сиёев. Ёруғлик.

ЁЗМОҚ IV Кўмакчи феъл вазифасида -а шаклли равишдош билан келиб, етакчи феълдан англашилган иш-ҳаракатнинг тўла рўёбга чиқмаганлигини, бажарилишига сал қолганлигини билдиради, мас. *йиқила ёзди, урила ёзди.* ■ *Эҳтимол, [Олимжон] ана шу меҳнат шавқига кўмилиб, Ойқизни ҳам унутта ёзгандир.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Ҳикоя битгач, [имом] заҳарханда билан Саммад буқоққа қаради, дами кесила ёзган буқоқ бундан руҳланди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

ЁЗУ ҚИШ айн. қишин-ёзин. Шунинг учун юзни очмай ёзу қиш, Юз-кўзига ниқоб тутиб юрмиш. Ҳ. Олимжон.

ЁЗУВ I ЁЗМОҚ II I фл. ҳар. н. Ёзув машинаси бўлмаган терговчи маҳкамасининг мирзаси бечора протоколни жуда зўр диққат ва ҳафсала билан кўчирган. Чўлпон, Кеча ва кундуз. *Натижада Йўлчи.. ҳар кун терлаб-пишиб, соатларча ёзув машқ қилди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Муайян бир тилда қабул қилинган ёзма белгилар ёки тасвирлар тизими; алифбо. *Араб ёзуви. Руник ёзув.* ■ *Ўнлаб халқлар: мордовалар, комилар, марилар, қорақалпоқлар, хакаслар.. ва бошқалар ўз миллий ёзувларига эга эмас эди.* «ЎТА».

3 График белгиларнинг тасвири, ҳарфлар. *Яна бу қўлёзмада шоирнинг Жомий ғазалига тахмис йўли билан ёзган муҳаммаси ҳам бор.* Лекин ёзувлари жуда чаплашиб кетганлиги учун ўқий олмадик. «ЎТА».

4 Ёзилган нарса, матн, хат. *Асад қори тахтадаги ёзувни тартиби билан ўқий бошлади.* М.Исмоилий, Фарғона т. о. *Мирзакаримбой соқолини селкиллашиб кулди ва бу ёзувдан рози бўлганини билдирди..* Ойбек, Танланган асарлар. *Мана шундай ёзувлар Тошга ўйиб ёзилган.* З. Диёр.

5 Уйга ёзиш учун берилган вазифа. *Ойичи, ойи, бугун ёзувдан тўрт олдим* [деди Бахтиёр]. С. Зуннуова, Янги директор.

Магнитофон ёзуви Магнитофонга ёзилган матн. *Ана шундан кейин ансамбль иштирокчиларига кечаги магнитофон ёзуви қўйиб эшиттирилди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ЁЗУВЧИ I ЁЗМОҚ I фл. сфдш.

2 от Бадиий асар ёзиш иши билан шуғулланадиган шахс; адиб. *Талантли ёзувчи.* ■ *Эр-хотин айтаверса, бу жанжалнинг тарихи бирон ёзувчининг қўлига тушса, каттакон бир китоб бўладиган.* А. Қаҳҳор, Жонфиғон. *Жўраҳон, ёзувчи билан хайрлашиб, ташқарига чиқди.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

3 салб. Иғвогар, орага нифоқ солувчи. *Бу ёзувчи кўп одамларни сарсон қилди.*

ЁЗУВ-ЧИЗУВ Умуман, ёзув билан бўладиган, ёзув ва чизувга алоқадор ишлар. *Котиба доимо ёзув-чизув билан банд.* ■ *Инженерлар ҳам ёзувчиларга ўхшаб доим ёзув-чизув қилиб юради.* Ойдин, Суҳбати жонон. *Аваллари ёзув-чизув ишларини ҳам Ботиралининг ўзи олиб борди.* С. Аҳмад, Сайланма.

ЁЗУВЧИЛИК Бадиий ижод билан шуғулланиш; ёзувчи касби. *Саидий — жўн студент, ёзувчиликка унлаб, ҳамшиша муваффақиятсизликка учраб юрган бир йигит.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Хотира дафтарда ёзувчилик меҳнатига доир кўп фикрларни учратиш мумкин.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ЁЗУФ айн. ёзиқ. *Ул ғарибларнинг не ёзуғлари бор, ахир?* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁЗФИРМОҚ I Хафа бўлиб гапирмоқ, гина қилмоқ; айбламоқ, айб қилмоқ. *Мухсинани бексрга ёзфирган экан.* М.М.Дўст, Лолazor. *Ахир, опам эшитса, ёзфирмайдими? Унинг ҳурмати йўқми?* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. *Ҳатто, қадрдон дўстим нега мендек ўйлай олмайди, дея уни ёзғириш ҳам инсофдан эмас.* Т. Қаипбергенов, Қорақалпоқнома.

2 эск. Гуноҳ қилмоқ. *Мен нима ёзғирдим сизга?*

ЁЗФИЧ эск. айн. қалам. *Ана шу оқим таъсири остида маълум даврда қалам сўзи ўрнида ёзғич.. сингари архаик ёки ясама сўзлар ишлатила бошланган эди.* «ЎТА». *Улар қаламни ёзғич, стаканни сув ичкич деб кулги қилардилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁЗҒУЧИ I эск. айн. ёзувчи I. *Унинг отидан талоқ хати ёзғучи шу бадбахт Ҳомид.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 айн. **ёзувчи 3.** Зумрад кутилмаганда ша-
рақлаб кулди: -Сенинг ҳамкасбинг экан, Хол!
Ёзғучи. С. Сиёев, Отлиқ аёл.

ЁИНКИ [ф. یا این که – ёки, ё бўлмаса]
эск. айн. **ёки.** Чамадончамни кўтариб, у ёққа
чопаман, бу ёққа чопаман, қани энди, бўйра-
ча соя ёинки бир пиёлагина яхна топилса! Ҳ.
Фулом, Замин юлдузлари.

ЁЙ 1 1 Куёш нурунинг ёмғир том-
чиларида синиши натижасида осмонда ярим
доира шаклида ранг-баранг тусда кўри-
надиган йўл; камалак.

2 айн. **камалак 1.** Ҳакимбек ўн тўрт бот-
мон ёйни қўлига ушлаб, кўтариб тортиди.
«Алпомиш». Ёй ўқи нишон ёғочига “тақ” этиб
урилгани баралла эшитилди. П. Қодиров,
Юлдузли тунлар.

3 эск. айн. **қавс 1.** Катта ёй. Ёй ичига
олмоқ.

4 мат. Айлананинг исталган икки нуқ-
таси орасидаги бўлаги. *Параллел ватарлар*
орасидаги ёйлар бир-бирига тенгдир. «Геометрия».

Қаддини ёй қилмоқ Бели эгилмоқ, бук-
чаймоқ. *Акром мироб, қаддини ёй қилганича, одамлар оқимига қўшилиб борарди.* Э. Усмо-
нов, Ёлқин. **Электр ёйи физ.** Икки электрод
оралиғида ёниб турган ёй.

ЁЙ II [а. ى ҳарфи] айн. ё I.

ЁЙ-ЎҚ қ. ўқ-ёй. ..Аҳмад Танбал бўйнини
мўлжаллаб урган қилич Бобурнинг ёй-ўқлари
солинган садоғига тегиб, уни шарт кесиб
тушди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

ЁЙИЛМА 1 Дарёнинг суви ёйилиб
оқадиган кенг жой. *Болалар ана шу ёйилма*
четроғида, сув кун тафтида илиб қолган
жойда чўмилишаётган экан. Й. Шамшаров,
Тошқин.

2 кўчма Кенг, ҳудудсиз майдон, кенг-
лик. *Ҳамон сузар қизил олмалар Ҳаёлимиз ёйил-*
масида. Ш. Раҳмон, Юрак қирралари.

3 мат. Геометрик жисмнинг ёйиқ ҳолга
келтирилган устки сирти. *Кубнинг ёйилмаси.*

ЁЙЛМОҚ 1 Ҳар тарафга тарқалган,
сочилган, бир-биридан ажралган ҳолатда
бўлмоқ. *Ҳув олисларда подалар, сурувлар ми-*
риқиб ёйилиб юришибди. Н. Фозилов, Дий-
дор. *Хотинлар сояда ёйилиб ўтириб, гангир-*
гунгур гаплашар, баъзилари қуруқ нон кав-
шар, баъзилари бола эмизар эдилар. А. Мух-
тор, Опа-сингиллар. *Майда ўрилган қора,*
узун кокиллар белига тушади, енгил йўр-

ғалаган сари ёйилиб силкинади. Ойбек, Тан-
ланган асарлар.

2 Эшитилмоқ; таралмоқ. *Шу пайт майдон*
бўйлаб дикторнинг овози ёйилди. С. Нуоров,
Нарвон. *Тунда радиодан наст товусида ёйи-*
лаётган қўшиқни тинглаб ётдим. «Ёшлик».
Най садосининг майин тўлқинлари тип-ти-
ниқ ҳавода ёйиларкан, гўё ҳаммаёқ жонланган
каби туюлди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Тўшалмоқ, ёзилмоқ. *Далалардаги оқ*
олтин пайкалларига назар ташласангиз, гўё
далалар узра ёйилган оқ дастурхонни кўра-
сиз. Газетадан. [Мехмонлар] *Чақнаб ёниб*
турган қизил, юмшоқ гилам четларида ёйил-
ган шоҳи кўрпачаларда, катта нар ёстиқ-
ларга ёнбошлаб, чой ичар эдилар. Ойбек,
Танланган асарлар.

4 Овоза бўлмоқ, машҳур бўлмоқ. *Шер-*
зоднинг ғайрати, ботирлиги бошқа мамла-
катларга ҳам ёйилибди. «Ўзбек халқ эртак-
лари». *Қобилияти боланинг овозаси кун сайин*
кенгроқ ёйла бошлайди. Т. Обидов, Юсуф-
жон қизиқ. *Плацдармни эғаллашда катта*
жасорат кўрсатган ўн баҳодирнинг таърифи
бутун фронт бўйлаб ёйилди. Назармат,
Жўрлар баланд сайрайди.

5 Ўзини эркин, бемалол ҳис қилмоқ;
кайфияти яхшиланмоқ, хурсанд бўлмоқ.
[Кампир] *Унсиннинг юзида ҳар вақтдагидан*
кўра ўткирроқ дард сезиб, бу куюнчак қиз
ёйилиб келсин учун, қўшилариникига чиқишга
буюрди ва ўз тенги қизлари бўлган бир неча
ҳовлини кўрсатди. Ойбек, Танланган асар-
лар. -*Мен сенлардан хурсандман, — деди Ҳасан*
ака бирданига ёйилиб. Э. Раимов, Ажаб қиш-
лоқ. *Семиз одам салқин супада чордона қуриб,*
ёйилиб ўтирарди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

6 Ривожланмоқ, томир отмоқ; омма-
лашмоқ. *Корхонада ягона наряд билан ишлаш*
тобора кенг ёйилиб бормоқда. Газетадан.

Кун (ёки қуёш) ёйилди Қуёш анча кўта-
рилиб, атрофга тўла нур сочди. *Мурод қуёш*
ёйилганда турди. Т. Ашуоров, Оқ от. *Кун ёйи-*
либ кетди. *Эрталаброқ вагонлар қизиб, дим*
бўлди. С. Нуоров, Нарвон. **Юзига табассум (ёки**
кулги) ёйилмоқ Илжаймоқ, кулмоқ, хурсанд
бўлмоқ. *Ҳакимбойвачча диққат билан ўқир*
экан, юзига табассум ёйилди. Ойбек, Тан-
ланган асарлар. *Қоғозларни ўқиб туриб ҳамда*
уларни ўқиб бўлгандан кейин адвокатнинг
чўзиқ юзларига бир кулги ёйилди. Чўлпон,
Кеча ва кундуз.

ЁЙИҚ 1 Ёйилган, ёйиб осиб қўйилган. Ёйиқ кирларни йиғиштирмоқ.

2 Ёзиқ, тўшалган, солинган. Ёйиқ дастурхон.

3 Чуқур бўлмаган; ясси, юза. Ёйиқ тарелка. Ёйиқ идиш. ■ Буғи кўтарилиб турган ширмойи тўла ёйиқ сават кўтарган нонвой кириб келди. «Гулистон».

4 Ёрилмаган, сочиқ (соч ҳақида). Сочи ёйиқ қизчанинг кўзига боқ, ёр-ёр, Қандай ғусса кўнглини эзди шу чоғ, ёр-ёр. «Кўшиқлар».

Ёйиқ гап тлш. Бош ва иккинчи даражали бўлақлардан тузилган гап.

ЁЙИҒЛИҚ Ёйилган, ёйиқ. Бир уйнинг ичиди уч кўрпача ёйиғлиқ турибди. Эшиги ҳам йўқ, тешиги ҳам йўқ. Меҳмон келса, очилади (Ковун).

ЁЙЛАМОҚ фольк. 1 Яйрамоқ, мириқиб дам олмоқ. Менинг тушим доим сенинг яйловинг, Ёйлай кўргин, ёрим, даврон сеники. «Равшан».

2 Кўзламоқ, мўлжалламоқ. Чорвадорлар ёйлар тоғнинг адрини, Яхши одам билар мардонинг қадрини. «Муродхон».

ЁЙЛОҚ с. т. Яйлов.

ЁЙМА 1 Ёйиладиган, ёйиқ; ёйиб, ёзиб тўшаладиган. Ёйма тўр. ■ Ит искатиб, ёйма матраб билан бедана овлашнинг гаптини сурадиган мавсум ҳам келди. «Гулистон».

2 Ўқлоғи ёки жўва билан ёйилган хамир.

Ёйма раста Моллар ерга ёйилиб сотиладиган жой. Чол уста билан пича хангомалашгач, ёйма раста томон юрди. Х. Султонов, Онамнинг юрти.

ЁЙМАЧИ Молларини ерга ёйиб сотадиган киши. Шакарпазлар, сомсапазлар, ҳолвачилар, ёймачилар ҳам ўз чодирларидан чиқиб, бозорни обод қилишган эди. Мирмуҳсин, Меъмор. [Қори Ниёзий] Китобфурушлар, саҳҳофлар, ёймачилар олдига боравериб, оёғида оёқ қолмади. С. Акбаров, Афсус, ўзи кўрмади. Бозорга бориб, ёймачилардан чилонжийда сотиб олади. Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ЁЙМАЧИЛИК Ёймачи касби; ёйма усулда моллар сотиш билан шуғулланиш. Бу одам.. Сулитена станциясига турли атторлик буюмларини олиб келиб, ёймачилик қилар экан. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ЁЙМОҚ 1 Тахланган, ўралган нарсани очмоқ. Қалтираган қўллари билан дастрў-

молларни ёйиб кўрди: иккаласи ҳам оқ шоидан. Ойбек, Куёш қораймас.

2 Очиб, ёзиб осмоқ (тортилган арқон, ипга, шохга ва ш. к. га). Кир ёймоқ. Кийимларни дорга ёймоқ. Келини келганда кўр, сепини ёйганда кўр. Мақол.

3 Эзиб юпқаламоқ, яссиламоқ; чўзмоқ. У энгашиб утирганча хамир ёяр, нимча кийиб олган, энтиқиб нафас олар, шишинқираган юзи қизариб кетганди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

4 Тўшамоқ, солмоқ. [Ёрмат] Отни қўшгандан кейин, аравага қалин намат солди, устидан кўрпача ёйди. Ойбек, Танланган асарлар. Тўшакни уй орқасидаги ажриққа ёйиб келиб, қуруқ каравотда шифтга тикилганча ётди. С. Нуров, Нарвон.

5 Бир-бирдан ажратиб, тарқатиб, сочиб қўймоқ. Ёнғоқни офтобга ёймоқ. Қўйларни ёймоқ.

6 Маълум қилмоқ, оммалаштирмоқ. Қудрат.. у ерда [тўғарақда] ўрганганларини маҳаллий ишчилар орасида ёйиб юрган кунларининг бирида уни жандарма исковучлари тутиб қамадилар. М. Исмоилий, Фарғона т.о. -Лекин бу нарсани [саводни] сир сақлаш ярмайди. Ҳаммага ёйиб, намуна қилиш керак, — деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи.

7 Машхур қилмоқ, овоза қилмоқ. Арзигаёй номингиз ёйсақ оламга, Шул эрур менинг ҳам умрлик дардим. А. Орипов. Институтимизнинг шону шухратини оламга ёядиган бўлдинг, дегани элас-элас қулоғимга чалиниб ҳам турибди. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.

8 Тўпланиб, уюлиб ётган нарсани тарқатиб текисламоқ, текис қилмоқ. Дўнглик ёйиб юборилгандан кейин Моҳидилнинг руҳи ёришиб кетди. Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

9 Тарқатмоқ, сочмоқ, бермоқ. Пешингача тариққа сув ёяман, кечлатиб, Хевага чопаман. С. Сиёев, Ёруғлик. Кўклам осмонига ёнбошлаб, ёяр қуёш алвон-алвон нур. Т. Тўла.

Сочини ёймоқ шв. фольк. Мотам тутмоқ; ғам-аламда қолмоқ. Биров ўлса, қолган қовоғин уяр, Қариндоши бўзлаб, сочини ёяр. «Ҳасанхон». Ўлиб кетсанг, юртинг бўлар бесоҳиб, Энанг, синглинг қолар сочини ёйиб. «Муродхон». **Томир ёймоқ қ. томир.** Қанот ёймоқ Оммалашмоқ, ривожланмоқ; рўёбга чиқмоқ. Орзуси қанот ёйган Турсуной Раимовадан хотин-қизлар ҳар қанча ўрناق олса

арзийди. Ш. Шораҳмедов, Орзу қанот ёйди.

Қулоч ёймоқ айн. қулоч ёзмоқ қ. қулоч 1.

ЁЙСИМОН Ёйга ўхшаш, яримайлана шаклидаги. [Гулхайрининг] Кичик гўштор қулоқларидаги ёйсимон олтин ҳалқалари тебраниб, ялтиради. С. Нуоров, Нарвон.

ЁКИ [ф. ياكى — ёхуд] айр. боғл. Икки гап ёки айрим гап бўлаклари орасида келиб, фикрнинг улардан бирига қаратилганлигини билдиради. *Мен борайми ёки ўзинг келасанми?* ■ *Бирон одамнинг ўзидан наст ё баландлигини.. унинг уйида нечта гилами борлиги ёки неча кишига сўзи утиши билан ўлчар экан.* Ойбек, Танланган асарлар.

ЁЛ I [ф. يال — от гарданидаги мўй] Бир қатор ҳайвонлар гардани (бўйни)да бўладиган узун юнг, қил тутамлари. *Шер ёли.* ■ *Бугдойпоя ёқалаб ўтган тупроқ йўда оқ ёлини елптиб, бўз от йўрғалаяпти.* Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади. *Теварақдаги кишилар бир менга ва бир тойчамга қарайдилар. Мен уялиб, тойчамнинг ёлини тарайман.* А. Қодирий, Улоқда.

Юрагида (ёки кўкрагида) ёли бор Ҳақиқий эркак, мард. *Лекин чўлда юрагида ёли бор баҳодирлар қолди.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. *-Қани, юрагида ёли бор шерлар бўлса, майдонга чиқсин, канал қазиб, қўриқ очамиз, — деди Ҳамза.* Н.Сафаров, Оловли излар.

ЁЛ II шв. Сайр, истироҳат. *Яшил ўрмон бўлур ҳали Кўл айланаси, Ёз кунлари ёл эткали Кушлар панаси.* Миртемир. *Ҳали ишга руҳсат йўқ! Уч кун аввал келдингиз, ҳозирча ёл этингиз.* Яшин ва М. Раҳмон, Сирдарё. *Қуёш нимадандир хижил бўлиб қочгандай, булутлар орасида ёл этади, насим эса байроқларни тинмай ўйнатади.* Миртемир, Тингла, ҳаёт.

ЁЛВОРМОҚ Ўтиниб илтимос қилмоқ; илтижо қилмоқ, ялинмоқ. *-Мени ёлғиз ташлаб кетманг, — деди Қумри Қамчиға ёлвориб.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Бирам ялинди, бирам ёлворди, «урманг, тавба қилдим», деб йиғлади, кўзларидан дарё-дарё ёш кетди-я!* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ЁЛДОР [ф. يالدار — ёлли] 1 Қалин ва узун ёлли; серёл. *Равшанбек қараса, бир одам, ёлдор, думдор бир жийрон отни йўрғасига солиб селкиллаб, ҳадеб йўрғалатади.* «Равшан». *Сувға қонган от ёлдор бўйинини ўша томонга чўзиб, қаттиқ кишнади.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

2 Жунли, сержун. [Тўламаннинг] Ҳамон кенг, ёлдор кўкраги қишин-ёзин очиқ. С. Анорбоев, Оқсой.

Ёлдор бўри айн. сиртлон.

ЁЛЛАМОҚ Маълум шартлар асосида кимсани бирор ишни бажаришга қабул қилмоқ, пул бериб ишлатмоқ. *Бойлар битта мардикор ёллаб бериш устига от ёки арава ҳам топишга мажбур эдилар.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Қаландарлардан тағин ўн нафар маддоҳ ёллаб, қишлоқларга юборилди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁЛЛАНМА Маълум шартлар асосида ишлайдиган, ёлланган. *Ширкат вакили ёлланма ишчиларни икки оворадан қилиб ажратди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Тўранинг ўнга яқин ёлланма навқари бўлиб, ҳаммаси қилич, милтиқ билан қуроланган.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ЁЛЛИ айн. ёлдор 1. *Махсум бирданига кўк ёлли оч бўрига айланаб қолди.* С. Анорбоев, Оқсой.

ЁЛПЕЧ айн. ёлпўш.

ЁЛПЎШ [ф. يالپوش — ёлни ёпувчи] Отнинг ёлини ўраб, ёпиб қўядиган мато, ёпқич. *Икки сайис турар икки ёнида, Қулоғидан олди заррин ёлпўшни.* «Ҳасанхон». [Шокир] *Ағнаб, эгарини ағдарган отнинг устини очиб.. ёлпўш билан ёпиб, айил тортиди.* С. Айний, Қуллар.

ЁЛПЎШЛАМОҚ Устига ёлпўш ташламоқ. *Усмонқул кўч-кўч деса, кўч бошлайди, Ортидан Нурмон ака юк ташлайди, Отини Абдуқодир олиб келиб, Бошига латта рўмол ёлпўшлайди.* «Оқ олма, қизил олма».

ЁЛЧИМОҚ I Етарли даражада таъминланмоқ; тўймоқ, қониқмоқ, қонмоқ. *Умирида ёлчиб овқат емаган, иззат кўрмаган Назирқул учун бундан ортиқ бахт йўқ эди.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Кўпинча оч-наҳор қолардик, ҳатто зоғора нонни ҳам ёлчиб емаган кунларимиз кўп бўларди.* Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси. *Ичкарига кириб ётинг, пича дам олинг, уч кун бўлди, ёлчиб ухлаганингиз йўқ.* Уйғун, Навбахор.

2 Бирор яхши кимса ёки нарсага етишмоқ, эга бўлмоқ; ниятига етмоқ; кўнгли тўлмоқ. *Шошган қиз эрга ёлчимас.* Мақол. *Бўзи белбоққа ёлчимас.* ■ [Сўфиев] *Каттани ака, кичикни ука деб, ўлиб-тирилиб ишлаб юривди.* *Раислар экспедитордан ёлчидик, деб ишониб қолишган эди.* Ҳ. Назир, Кўкте-

рак шабадаси. *Раҳматулла хотиндан ёлчиган эди. Х. Султонов, Онамнинг юрти. -Мансур бахши, сиз хотинга ёлчимай юрибсиз, — деди Шайбонийхон. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.*

ЁЛЧИТМОҚ Бировни бирор нарса билан таъминламоқ; бирор ишни дўндирмоқ, қойил қилмоқ, ўринлатмоқ. *Кийим-кечакка ёлчитмоқ. ■ Раҳмонали деган бир ошнам бор эди. Узи умрида бирор жойда ёлчитиб ишлаган. С. Аҳмад, Сайланма.*

ЁЛҚАМСИҚ айн. **ялқамсиқ**. *Лекин шу бир рўзгорга айланганлар ичида яхши ишлайдиганлари бор, ёлқамсиқ, мугамбир кишилари ҳам бор. А. Қодирий, Обид кетмон.*

ЁЛҚИН 1 Ёнаётган нарсадан кўтариловчи аланга. *Шох ўтиннинг ўчоқни тўлдириб ловиллатаётган ёлқини қорайган кўчага шуъла сочмоқда. П. Турсун, Ўқитувчи. [Бектемир] Соф, лоларанг ёлқинга термилиб.. узоқ ўйлади. Ойбек, Қуёш қораймас.*

2 Ёруғ, ёғду, шуъла, нур. *Ёнар эди Дон чироқлари.. Чироқларнинг ёлқин шуъласи Этган эди ойни асира. Ҳ. Олимжон. Саҳнага берилган қип-қизил нур ёлқини залнинг ғирашира қоронғилигида Маҳкамнинг юз чизиқларини.. бўрттириб, мардонавор қилиб кўрсатарди. П. Қодиров, Уч илди.*

3 Ёлқин (эркаклар исми).

ЁЛҚИНЛАНМОҚ 1 Алангланиб, шуъла, ёғду таратиб ёнмоқ. *Хонанинг ўртасида манқал тўла қип-қизил чўғ ёлқинланади. Ойбек, Навоий.*

2 Товланмоқ, жилваланмоқ. *Қумтепалар ёлқинланади, Жимирлайди уйилган зардай. Э. Раҳим, Янги қадам. Ҳаёт деган мунис бир санам Шодлик майин тутди қўлимга, Ёлқинланган лоларанг бу жом Сархушликни солди дилимга. Б. Бойқобилов, Мени кутинг, юлдузлар.*

ЁЛҚИНЛИ Нурли; алангали; оташин. *Унинг [Гулнорнинг] хаёлида ёлғиз Йўлчиғина учади, фикран у билан сўзлашади, гўё йигит унинг сочларини силайди, эркалайди, ишқ, ёшлик нури тўла кўзлари билан унга термилади, гўё юрагидаги чин, ёлқинли муҳаббатни сўз билан ифода қилмай, боқишлари билан баён қилади. Ойбек, Танланган асарлар. -Яна виждондан, ифбатдан даъво юритадилар! — ёлқинли кўзларида яна ғазаб тошиб деди Искандаро. Ойбек, Нур қидириб. Барқ урар ёшлигим юрт баҳориди. Дилимда элимга ёлқинли бир ишқ. Э. Охунова.*

ЁЛҒИЗ 1 Бирорта ҳам шериги йўқ, бир ўзи; якка, танҳо. *Ёлғиз дарахт. Ёлғиз ўзи келди. Ёлғиз отнинг чанги чиқмас, чанги чиқса ҳам, донғи чиқмас. Мақол. ■ Шубҳали ёлғиз йўловчи кетганича кўринмади-қўйди. Ҳ. Фулом, Машғал.*

2 Ака-ука ва опа-сингиллари йўқ; ота-онанинг ягона фарзанди. *Ёлғиз ўғил. ■ Ҳар бир она сингари Тўқсон буви ҳам ўз ёлғизининг бахтли бўлишини истарди. Н. Сафаров, Оловли излар. [Ёрмат:] Эл орасида мени шарманда қилма, ёлғиз қизимсан, аяб турибман. Ойбек, Танланган асарлар. Аямнинг ёлғиз ўғли урушга кетиб, келини уч боласи билан қолибди. С. Сиёев, Ёлғизлик.*

3 Кимсасиз, ҳеч ким йўқ. *Уй ёлғиз бўлгани учун холаминикида бирпасгина ўтириб қайтдим. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.*

4 юкл. **взф.** Фақат, биргина. *[Адолат] Ёлғиз ўз тақдирини эмас, ўзига ўхшаган юзлаб хотин-қизларнинг тақдирини ўйлайди. С. Зуннунова, Гулхан. Аҳмад Ҳусайн бир неча кун уйдан қўзғалмади. Унинг эрмаги ёлғиз китоблар бўлди. Ойбек, Нур қидириб. -Жуфтлик ёлғиз кишилар орасидагина эмас, ер юзидаги ҳар бир махлуқда ҳам бор.. — деди Анвар. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.*

ЁЛҒИЗЛАМОҚ Ёлғиз қўймоқ, танҳо қолдирмоқ, яккалаб қўймоқ.

ЁЛҒИЗЛИК 1 Ўзи билан ўзи бўлишлик, яккалик; танҳолик. *Икромжон неча кундан бери ёлғизликни кўмсарди. С. Аҳмад, Уфқ.*

2 Ёлғиз яшашлик. *-Ёлғизлик қурсин, опа-жон, — Қумри дастурхонни йиғиштираётиб сўзлади. Ҳ. Фулом, Машғал.*

ЁЛҒИЗОЁҚ: ёлғизоёқ йўл Фақат пиёдалар юриши мумкин бўлган тор йўл; сўқмоқ. *Дала ўртасида ёлғизоёқ йўлдан бораётган Фотима опа болаларга қараб-қараб қўяди. Р. Файзий, Сен етим эмассан. Майна ёлғизоёқ йўлдан борарди. Ш. Тошматов, Эрк қуши.*

ЁЛҒИЗҚЎЛ Ишда, уй-рўзгорда кўмаклашувчи кишиси йўқ. *Ёлғизқўл одам. ■ Абдулқодир ёлғизқўл бўлгани туфайли кўндан бери бажаролмай юрган ўза юмушлар билан шуғулланмоққа имкон топган эди. Ойбек, Нур қидириб.*

ЁЛҒОН 1 сфт. Ҳақиқатга зид, нотўғри; ҳақиқатда бўлмаган. *Ёлғон сўз. Ёлғон хабар. ■ [Отабек] Илгари.. ўзининг ёлғон жавобларидан жуда хавотирланар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. -Қайси ноинсоф топиб келди*

сизга бу ёлгон гапни? — деди Алим бува хуноб бўлиб. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

2 сфм. Ҳақиқий эмас, сохта, ясама; ёлгондакам. Ёлгон йиғи. Ёлгон кулги.

3 от Ҳақиқатга тўғри келмайдиган, нотўғри гап, нарса; уйдирма. *Ширин ёлгондан аччиқ ҳақиқат яхши.* Мақол. *Ёв макрини ёлгон яширар.* Мақол. ■ *Ҳаёт ҳақиқатини куйласанг, халқ учун ёзсанг, таёқ ейсан; ёлгонни ёзсанг, бошингни силайдилар.* Ойбек, Нур қидириб. *Ёлгонни сал киши ишонадиган қилиб гапириш керак, Сафар!* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

Ёлгон арафа қ. арафа 1. Ёлгон барг Уругдан униб чиққан дастлабки қўш барг. *Ўза ёлгон барг чиқариши билан дарҳол ягана қилиниши шарт.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби. **Ёлгон тонг** Тонготардан анча олдин, тонг ёришгандек туйиладиган пайт; субҳи козиб. *Тонг бўзариб ёришди. Ёлгон тонгда адашиб йўлга чиққан булутлар таралди.* Шухрат, Шинелли йиллар. **Ёлгонни сув қилиб ичмоқ** Кўп ёлгон гапирмоқ. *— Ёлгонниям сув қилиб ичасан-да, Шерматхўжа! — деди биров.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Ғирт ёлгон** Бутунлай нотўғри. *Лекин Ҳошимовнинг, шу бўри боласига маҳлиё бўлиб, Ақром яхши ўқий олмай, олтинчи синфдан қолиб кетди, дегани ғирт ёлгон.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакатаи.

ЁЛГОНДАКА айн. ёлгондакам. *— Яна совуқ сувга ювиндинеми? — деди ёлгондака нўписа қилиб.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Ёлгондака дунё Бевафо, ўткинчи олам. *Аслини сўрасангиз, ҳаммамиз бу ёлгондака дунёга меҳмонмиз.* К. Яшин, Ҳамза.

ЁЛГОНДАКАМ I Ҳақиқий, чин эмас; сохта, қалбаки. *Ёлгондакам тўппонча. Ёлгондакам хужжат.*

2 Ғайритабиий, сохта. *Қиз ёлгондакам нозфироқ билан дик этиб турди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *У. ўзини ёлгондакам уйқуга солиб, мудрагандай ўтирган экан.* Ойбек, Болалик. *Акмал Ҳамдам ёлгондакам шарақлаб кулди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ЁЛГОНДАН Ёлгондакам (тарзда), қалбаки равишда; сохтакорона. *Ёлгондан гапирмоқ. Ёлгондан дўқ қилмоқ.* ■ *Шарофат ёлгондан қийқариб кулди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *— Командирни қайтариб келинг дейман, — дедим, ёлгондан ўрнимдан ҳам турдим.* Ойдин, Садағанг бўлай, командир.

ЁЛГОНЛАМОҚ Ҳақиқатда бўлмаган, ҳақиқатга зид нарсаларни сўзламоқ; ёлгон гапирмоқ; алдамоқ. *Тўрабек хижолат тортиб, ёлгонлади.* М. Мансуров, Ёмби. *Мурзиннинг ёдига [Элмуроднинг] ёлгонлагани тушди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

ЁЛГОНЛИК Нотўғрилиқ, тўғри эмаслик; сохталик. *Муродхонга синглиси қараб, гапининг ёлгонлигини сезиб, акасининг сўзига ишонмай, бир сўз айтибди.* «Муродхон». *..бунинг ёлгонлиги маълум бўлгунча, далада иш тўхтаб қолади.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ЁЛГОНЧИ Ёлгон гапирадиган одам; алдамчи; каззоб. *Ёлгончига қўшилма, рост сўзингни яширма.* Мақол. ■ *— Ёлгончи экансиз, ўтинчи бола, — деб қиз пақирини ерга қўйди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *— Асаднинг олдида ёлгончи бўлмай деяпман-да, — чайналди Аҳмад.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Қизил гулни боғладим арғамчига, Қайдан ҳам кўнгиб бердим ёлгончига.* «Оқ олма, қизил олма».

Ёлгончи дунё айн. ёлгондака дунё қ. ёлгондака. *Ёлгончи дунёда ризқим узилди, Дийда гирён бўлиб, бағрим эзилди.* «Алпомиш».

ЁЛГОНЧИЛИК Ёлгон гапиришлиқ; каззоблик. *Демак, ёлгончилик касалига мубтало бўлган кишини ростгўй одамнинг қони билан даволаса бўлади.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакатаи. *Ёлгончилик билан иккиюзламачилик учун жазо берилмайди, шунақами?* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁЛГОН-ЯШИҚ Ёлгон ва уйдирмалар. *Ёлгон-яшиқ гап.* ■ [Отабек] *Зайнабнинг ёлгон-яшиқ гаплар билан Кумуш юрагига ўт ёққанини пайқади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ҳали ҳозир ёлгон-яшиқ айтади, Бир кунлари айтиб, гапдан қайтади.* «Ҳасанхон».

ЁМ I [мўғ.-туркий] جام — чопарлар оти ва шундай отлар алмаштириладиган жой] тар. Чопарлар, йўловчилар қўнадиган ва от алмаштирадиган жой; бекат.

ЁМ II [ф. جام — коса; қадах] Катта, улкан хум. *— Ошпазнинг ўчоғида, кўнчининг ёмида, нонвойнинг томида сиғиниб юрган калтакзада бир ит эдим, сиғиниш жонимга теккан эди, — дейди Бердибой.* А. Қодирий, Обид кетмон.

ЁМ-ЁМ Душман, жаллод. *Ўлаксага ўч, худди ём-ём, Қайдан топай ёвга мос бир ном? Миртемир. — Қўрқма, сени сўймайман, мен ём-ём эмас. Сенга бир хизмат бор,*

ўғлим.. — деди домла Шум болага. Ф. Гулом, Шум бола.

ЁМБИ [хит.-туркий «юань бао» — бойлик тўплашнинг бошланиши] Яхлит қуйма олтин ёки кумуш. *Икки юз граммлик ёмби.* ■ Мурунтов олтин-руда комбинатининг ишга туширилганига унча кўп вақт бўлгани йўқ. *Олтиннинг дастлабки ёмбилари қуйшла бошланди.* И. Ҳамробоев, Олтин ва давр. — Ҳужрани қулфлаб кетамиз — хумчадаги тиллою ёмбиларингизни ҳеч ким олмайди, — деди Нафисахон. Мирмуҳсин, Умид.

ЁМОН 1 Сифатсиз, сифати паст. *Ёмон чит.* ■ *Биламан, тилларнинг ёмони йўқдир, Ҳар тилнинг ўз кўрки, улуглиги бор.* Шуҳрат.

2 Бирор ишни эплай олмайдиган, уқувсиз, тажрибасиз. *Ёмон сувоқчи. Ёмон ходим. Ёмон ташкилотчи.*

3 Ахлоқсиз, феъл-атвори ярамас; бузуқ ниятли. *Ёмон киши экансиз-ку!* С. Аҳмад, Уфқ, Барно унчалик ёмон, унчалик беҳаё қиз эмас. О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. *Шуни унутмаслик керакки, уруш туфайли одамлар ўзбошимча бўлиб кетишиди, элда ёмонлар кўпайиб қолди.* К. Яшин, Ҳамза. *Начора, ёмонларнинг қўлидан ҳар иш келади, бало бас келсин уларга.* Э. Аъзамов, Жавоб.

4 Оғир, хатарли. [Ҳомиднинг] *Яраси ёмон, ҳушсиз ҳолда ҳиқиллаб ётибди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

5 Айб, гуноҳ. *Ҳой, дўстим, бировнинг дўшманисини бировга уддалаб кийгазиш ёмонми?* Шукурулло, Сайланма. *Вой ўлмасам, Зубайдахон, тасаддуғиниз кетай, нега тик турибсиз? Остонада-я! Остонада туриш ёмон бўлади, қизим, жойингизни билиб ўтиринг [деди Ҳамза].* К. Яшин, Ҳамза.

6 Нотинч, беҳаловат. *Буён Аҳмад жуда ёмон ухлади.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

7 Нохуш, ёқимсиз; совуқ. *Ёмон хабарнинг қаноти энгил бўлади.* Ж. Абдуллахонов, Орият. *Бирор ёмон хабар бўлса, бизга ҳам айтишарди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Докторнинг кайфияти ёмон шекилли, саломимга яраша алик олди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

8 Хавфли, хатарли; фалокат келтирувчи. *Абдишукур секингина минғирлади: -Гап иттифоқда, баҳамжиҳат бўлишда, укам! Орага фитна солиш ёмон нарса.* Ойбек, Танланган асарлар. *Калладан қора хаёлларни қувиш керак, тушқунлик энг ёмон душман.*

Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Кўк қурт! Ёмон офат. Ғўзанинг заволи.* Р. Азизхўжаев, Яшил чайла.

9 Салбий, ёқимсиз, беҳосият; хунук. *Кучли шовқин ишловчиларнинг меҳнат унумдорлигини пасайтирди, асабга ёмон таъбир кўрсатди.* «Фан ва турмуш». Бегойимнинг қотма юзи тиришиди. *Ёмон нарсани кўрган кишидай жирканиб: -Қувиб чиқаринг жувон ўлгурни! — деди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

10 Носоғлом, касал; ланж. [Меъмор] *Бир чеккада ғариб бўлиб ўтирган Ғаввосга ҳам яхши гапирди, ўзингизни ёмон сезмаяпсизми, деб сўради.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Ҳеч қаерим жиддий лат емаган бўлса ҳам, ўзимни ёмон ҳис қилдим.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч урашув. *Хўжайин ёмон бўлиб ётибди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

11 Айёр, маккор, қув; ишбилармон, эпчил. *-Ҳа, эшон нега кетди экан? — Туркичиликда-да. -Ҳа, мурид овига чиқиб кетган экан-да. Эски хунар! — Қори ниқиллаб кулди-да, ҳазиломуз: -Ёмонсан-а, ёмонсан! — деб қўйди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Она ёмон, бир нарасага киришса — қўймайди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

12 Ўқув-ўқитув ишларида энг паст баҳо. *Майли, уч қўйса ҳам, ёмон қўйса ҳам, майли! Мана шу бир оғиз сўзи учун Ғавҳар ундан ҳеч қачон хафа бўлмайди!* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Бир куни дарсдан ёмон баҳо олиб, кечгача шу ерда хаёлга чўмиб ўтирганим эсимда.* «Гулдаста». *Мактабда ёмон баҳо олсам ё икки кун дарсга бормасам, бутун синф оёққа турарди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

13 Қаттиқ, кучли; жуда, ниҳоятда. *Яна бир бекат юриб тўхтагач, ҳайдовчи хотин унинг тепасига келди: -Ёмон уришдими? Ўлдиришдан ҳам тоймайди бу безорилар.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Иноят оқсоқол уни кўпчилик ўртасида ёмон ҳақорат қилган эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ЁМОН гап 1) одоб доирасига сиғмайди-ган ибора; сўкиш. [Гулсумби:] *Бу ёмон гапни қаердан ўргандинг? Ойбек, Танланган асарлар;* 2) совуқ, нохуш хабар. *Ёмон гап тез тарқалади. Ёмон кун* Киши ҳаётидаги оғир дамлар. *Чеккан бутун азобларим, ёмон кунларим мана шу олмазор тагида, бижилдоқ қушларнинг бозорида эриб йўқ бўлиб кетаётгандек эди.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Ёмон кўз**

қ. кўз. Яна айтаман, фақат эҳтиёт бўл, ёмон кўздан ўзи асрасин. Т. Ашуров, Оқ от. -Хайр, худо синглими [Кумушни] ёмон кўздан асрасин! – деб [хотин] фотиҳа ўқиди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Ёмон [кўз билан] қарамоқ Бузуқ ният билан тикилмоқ. Мен Ҳомиднинг қайним Сайфига ёмон кўз билан қараб юрганини сал-пал сезиб юрар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Урик олаётганимда, менга шунақаям ёмон қарадики, қўрқиб кетдим. С. Аҳмад, Уфқ. Ёмон кўрмоқ Ёқтирмаслик, хуш кўрмаслик; севмаслик. Аҳмаднинг энг ёмон кўргани шунақа тунд бўлиб, гаплашмай юриш эди. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Манзура опа Ювош иккаламизни ёмон кўриб қолганлар [деди Саид]. Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. Энг ёмони Ҳаммадан хавфлиси, ёқимсиз; ёмонларнинг ёмони. Энг ёмони хона ғоятда совуқ эди. Мирмуҳсин, Меъмор. Аҳмадга ўхшаган соф виждонли одам учун энг ёмони – ўзини бекорчи, текинхўр сезиш. Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ЁМОНЛАМОҚ I Қоралаб, ёмонга чиқариб гапирмоқ. Овқат вақтида Ҳожи ҳеч кимга сўз навбати бермай, бурунги замонни ёмонлаб кетди. А. Қаҳҳор, Йиллар.

ЁМОНЛАМОҚ II Бирдан пайдо бўладиган дард-касалликдан қаттиқ безовталанмоқ, ёмон аҳволга тушмоқ (от, мол ҳақида). Махдум меҳмонхонасидан юриб келган оёқ товушини эшитиб, ёмонлаган отдек типирчилади. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Илоҳи, ёмонлаб ўлган, Тарлон от, устингдаги йўлбарсингни найладинг. «Ойсулув».

ЁМОНЛАШМОҚ I Ёмонламоқ I фл. бирг. н.

2 Ёмон томонга ўзгармоқ, қийинлашмоқ, баттар бўлмоқ. Ҳаво ёмонлашди. ■ Марямхон.. эрининг кўнгли иккига бўлинса, турмуш ёмонлашажагини тушунтиришга тиришган. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Оғирлашмоқ, кучайиб кетмоқ (касалик ҳақида). Касал ёмонлашди. ■ Тун яримга борганда, Бобоқул отанинг аҳволи ёмонлашди. С. Анорбоев, Оқсой.

ЁМОНЛИК Ёмон, салбий хислатларга эга бўлишлик; ёмон, ярамас ишлар қилиш; қабиҳлик, ёвузлик. Яхшининг яхшилиги тегар тор ерда, ёмоннинг ёмонлиги тегар ҳар ерда. Мақол. ■ -Бизнинг мақсадимиз – кишиларга онг, тушунча бермоқ, токи ҳар бир киши яхшилик ва ёмонликни, оқу қорани ўзи

ажрата оладиган бўлсин, – деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁМОНОТЛИҚ: ёмонотлиқ бўлмоқ Ёмонлик билан, ёмон деб ном чиқармоқ, шарманда бўлмоқ. Бобур ва унинг тарафдорлари халқ орасида ёмонотлиқ бўлишларидан Жаҳонгир мирзо ва унинг онаси Фотима Султон бегим ҳам манфаатдор эдилар. П. Қодиров, Юлдузли тунлар. -Аниқроқ қилиб айтинг, Муса ака, Бўтабой бекорга ёмонотлиқ бўлиб қолмасин, – деди Низомиддинов. С. Аҳмад, Ҳукм.

ЁМҒИР Булутлардан сув томчилари ҳолида тушадиган, ёғадиган ёғин. Ёмғир суви. Ёмғир ёғди. Ўтган булутдан ёмғир кутма. Мақол. ■ Ёмғир худди жонга игна санчгандай, эзиб муттасил саваларди. Ойбек, Қуёш қораймас. Ёмғир томчилари билан ювилган ҳавонинг покиза еллари гоҳ баданни чимчилаб ўтади, гоҳ сескантиради. Шухрат, Шинелли йиллар.

Ўқ ёмғири Ёмғирдай ёғилаётган кўп ўқ. Уч томондан ёғилаётган ўқ ёмғири уларнинг бошини кўтаргизмай қўйди.. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ЁМҒИРГАРЛИК айн. ёмғиргарчилик.

ЁМҒИРГАРЧИЛИК Ёмғир кўп ёққан ёки ёғадиган вақт; ёмғирли об-ҳаво. Ёмғиргарчилик бошланиб кетди. А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.

ЁМҒИРЛАТИБ: ёмғирлатиб суғормоқ Ёмғирга ўхшатиб, томчилатиб суғормоқ. Шунингдек, тоқзорларни ёмғирлатиб суғориш усули ҳам тажрибадан ўтказилди. «Фан ва турмуш».

ЁМҒИРЛИК айн. ёмғирпўш I. У [Бектемир] халтасини бурчакка қўйиб, ёмғирлигини ечди. А. Мухтор, Чинор.

ЁМҒИРПЎШ I Ёмғир пайтида кийиладиган, ёпинадиган кийим ёки ёпинчиқ. Кичикроқ ёмғирпўшини ўзи кийди-ю, отга минди. П. Қодиров, Қора кўзлар.

2 Ёмғир пайтида бошга тутиладиган буюм; зонтик. Муқаддам ёмғирпўшини эшик олдидаги миҳга илди. Ў. Ҳошимов, Баҳор қайтмайди.

ЁН I Тананинг елкадан сонгача бўлган, шунингдек, бирор нарсанинг ўнг ёки чап қисми. [Отабек] Ўнг ёнини босиб, кўрпага бурканди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Мингбоши қўлини ёнига туширди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Канизак энги билан бурнининг икки ёнини тез-тез артар экан, Саманда-

ровга кўз қири билан қаради. А. Қаҳҳор, Қўшчинон чироқлари.

2 Умуман ўнг ёки чап томон; тараф; атроф. Ён қўшни. ■ Худоёр ҳузурига кирадиган эшикнинг икки ёнида ойболта кўтарган икки жаллод сурат каби қотганлар. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Асад қори ёнидаги элликбошини туртди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Мансур ёнига аланглаб, юмалоқланган кўрна-тўшакларни кўрди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

3 Ёқа, чет; қирғоқ. Ариқ ёни. ■ Деворнинг ёни билан келгани учун ҳам Ойқиз кўрмай қолган эди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

4 Чўнтак, кисса. Ёнимда пулим йўқ. ■ Аҳмад Чалабий оқчадан ёнига кўпроқ солиб олишни тайинлади. Мирмуҳсин, Меъмор. Ёнимда яна ўттиз сўмча қолди. Ойбек, Танланган асарлар. Қаердандир пайдо бўлган ёш бир йигит.. ёнидан бинт чиқариб, Аҳмаднинг бошини боғлашга киришди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

5 Қўшни, ўзаро яқин. Таманно ён қишлоқдаги касалхонада ишлаши керак. Мирмуҳсин, Қумри ва Таманно.

Ён бермоқ Енгилмоқ, паст келмоқ; рози бўлмоқ. Илгари Ашурдақаларга дарров ён берарди. П. Қодиров, Қадрим. **Ён босмоқ** Тарафини олмоқ, ёқламоқ; ҳомийлик қилмоқ. Бир тараф соҳиб қорига, иккинчи тараф Адолатга ён босди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. **Ёнига кирмоқ** Ёрдамлашмоқ, кўмаклашмоқ; ўсиб, улғайиб, ёрдам берадиган ёшга етмоқ. [Ўқтам:] Ачинсанг, ёнимга кир, қизчаларга ёрдамлашайлик. Ойбек, О. в. шабадалар. Ибн Ямин: -Оллога минг қатла шукур, шунча фарзанд кўрдим. Худо хоҳласа, тезда катта бўлишиб, ёнимга кириб қолишар, — деб қувонди. К. Яшин, Ҳамза. **Ёнига тушмоқ** 1) фойда қилмоқ. Мирзакаримбой соқолини селкилатиб кулди ва бу ёзувдан рози бўлганини билдирди: «Дуруст. Ўн сўлкавой ёнига тушадикун, мақтамайдими?» Ойбек, Танланган асарлар. 2) ҳимоя қилмоқ, тарафини олмоқ. Фидибиди авжига чиқди. Она ўғил ёнига тушди. «Муштум». **Ёнига қолмоқ** Фойда кўрмоқ. Лоақал пичоқ тортиб юборганида ҳам, эти ёнга қоларди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Ёнини олмоқ** Ҳимоя қилмоқ, ёқламоқ, қувватламоқ. Холиқ ёнимни олармикан десам, у ҳам бошқаларга қўшилиб, мени калака қиляпти. Ҳ. Назир, Чўл ҳавоси.

ЁНА Ёнбағир, қиялик. Това тошлар ёнарларда йиқилай-йиқилай дея омонат турибди. Т. Мурод, Юлдузлар мангу ёнади. Олқорлар ўйнайди товда, ёнада.. «Юсуф ва Аҳмад».

ЁНАКИ Ёни билан. Дилшод ўзини четга олиб, меҳмонга йўл берди. Кейин ярим қадам олдинга ўтиб, ёнаки юриш билан уни айвонга бошлади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ЁНАР Ёниб турадиган, ёнувчи. Менинг нафсим балодур, ёнар ўтга соладур. Мақол.

Ёнар тоғ эск. айн. **вулқон**. Амрингизга бўйсунар борлиқ, Ёнар тоғ ҳам ўчишга мажбур. 3. Диёр. **Ёнар қурт** Кечаси ўзидан нур тарқатиб турувчи қурт. [Қарас] Чироқ йўқ.. Кичкинагина ёнар қурт пахсага ёпишиб ётарди. Мирмуҳсин, Чўри.

ЁН-АТРОФ Ҳамма томон; тўрт томон. Киришим билан: «Касал қаерда экан?» деб ён-атрофга қарадим. Ойдин, Уялди шекилли, ерга қаради.

ЁНБАҒИР айн. Ён, қиялик. Адирлар ёнбағридан секин келаётган машина хиёл ўтмай Гуломжоннинг бульдозери рўпарасига келиб тўхтади. Газетадан. Ҳамма жойга, ҳамма адир ёнбағирларига ҳам пахта экилган. Э. Усмонов, Ёлқин. Ёнбағирларда лолалар очилган. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

ЁН-БЕРИ айн. ён-атроф. Ён-беримда райҳонлар, ялпизлар, гуллар.. Миртемир, Тингла, ҳаёт. Кўз, киприги пириллаб, Пайпаслар ён-берини. Қ. Муҳаммадий.

ЁНАШМОҚ айн. ёнашиш. 1. Бир-бириндан неча вақтлар адашиб, Энди кепсан бунда излаб, ёнашиб. «Рустам». Ёнашиб, қошима яқин келмагин, Семургга ҳадик бериб юрмагин. «Баҳром ва Гуландом». Тошганинда асло бўлмас ёнашиб, Ночор от чопишар миробошилар. Миртемир.

ЁНБОШ 1 айн. ён 1, 2. Ёнбошим оғриydi. ■ Эъзозхон Ботиралининг ёнбошида ҳамон чопқиллаб юриб келарди. Ҳ. Фулом, Машъал. Аваз унга бир қаради-ю, Маҳмуда Алиеванинг ёнбошидаги стулга бориб ўтирди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Назар ёнбоши қирилиб пачоқ бўлган машинанинг олд ўриндиғига ўтирди. Э. Усмонов, Ёлқин.

Ёнбошга олмоқ Курашда кўтариб олиб, ёнбошига қўймоқ. Али полвон.. мени бир неча вақт айлантириб юрди, сўнгра чамага келтириб, ёнбошига олмоқчи ва ерга урмоқчи бўлди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Ўнг ёки чап курак суяги.

У ёнбошидан бу ёнбошига ағанамоқ Ух-лай олмасдан безовта бўлмоқ. У [Хури] у ёнбошидан бу ёнбошига ағанар, кўнгли ҳам тун каби қоп-қоронғи бўлиб, хаёли тарқоқ ётарди. Н. Фозилов, Дийдор. *Қудрат у ёнбошидан бу ёнбошига ағдарила бериб, ярим кечадан оққанда, уйқуга толди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. **Ёнбоши ерга тегмаган** Курашда йиқилмаган, зўр; кураги ерга тегмаган. *Ёнбоши ерга тегмаган паҳлавон.* ■ *Чет эллардан паҳлавонлик дағдағаси билан келиб турадиган зўрлардан биронтаси ҳали унинг ёнбошини ерга тегизган эмас.* Ойбек, Навоий.

3 спрт. Ўзбек курашида: курашчи усул қўллаб, рақибининг битта курагини ерга теккизганда ёки рақиб иккинчи марта огоҳлантирилганда бериладиган баҳо, балл.

ЁНБОШИГА кўм. *взф.* Ёнига, ён томонига, ён тарафига. *Кийимларини стулнинг ёнбошига ташлади.*

ЁНБОШИДА кўм. *взф.* Ёнида, ён томонида; яқинида. *Мактабнинг ёнбошида болалар боғчаси бор.*

ЁНБОШИДАН кўм. *взф.* Ёнидан, ён томонидан, яқинидан. *Дарё қишлоқнинг ёнбошидан ўтарди.*

ЁНБОШЛАМА Ён тарафдан. *Ёнбошлама пармалаш ярим кечада бошланади.* И. Раҳим, Тақдир.

ЁНБОШЛАМОҚ 1 Бир ёнбош билан тирсакка таяниб ётмоқ. *Ёрмат бошини кўтарди, бир қўлини ерга тираб ёнбошлади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Кумуш Отабек яқинига сурилди ва тирсақлари билан унинг тиззасига ёнбошлаб, эркаланди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Ён тарафга оғмоқ; эгилмоқ, қийшаймоқ. *Девор ёнбошлади.* ■ *Машина жойидан силжиши ҳамон, ғарбга хиёл ёнбошлаб турган анорлар носқовоққа ўхшаш гуллари билан кўтариб, гўё унинг орқасидан югураётгандек туюлди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

3 *поэт.* Бота бошламоқ (куёш, ой ҳақида). *Ой ғарбга томон ёнбошлади.* Ж. Шарипов, Саодат. *Мутал райондан чиққанда, куёш ғарбга ёнбошлаганди.* О. Ёқубов, Ларза.

ЁНДАМА Ёни билан, ёнлаб. *Раъно йўлакда ярмисини кўрсатиб ёндама турган хотиннинг олдида борди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ЁНДАМАЛАБ Ёнига бурилиб, ёнига қайрилиб. *Мадаминбек уйланиб қолди. Бир кўзини қисиб, ёндамалаб қаради.* Ҳ. Нўъмон ва А. Шораҳмедов, Ота.

ЁНДАМАСИГА қ. *ёндама.* [*Хатиб домла*] *Қорни бўғоз сигирларникидек убдон эшилганликдан, ёнидаги ёстиққа.. ёндамасига чўкиб олади.* А. Қодирий, Обид кетмон. «*Универсал*» *эгатларни ёндамасига кеса кетди.* Ш. Фуломов, Ташаббус.

ЁНДАМОҚ Яқин бормоқ; яқин келмоқ, яқинлашмоқ.

ЁНДАФТАР Чўнтакда олиб юриладиган кичик дафтар. *Ҳамза ҳам қотиб-қотиб кулди, ёндафтарини чиқариб, нималарнидир қайд қилиб қўйди.* К. Яшин, Ҳамза. *Қирмизхон қабулхонага чиқиб, кўк муқовали ёндафтар ва ярми оқ ручка билан қайтиб кирди.* Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ЁНДАШМОҚ 1 Ёнма-ён келмоқ; яқинлашмоқ. *Яхшига ёндаш, ёмондан қоч.* Мақол. ■ *Бўтабой орқадан юрди ва буларни олдинга ўтказиб, Самандаровга ёндашиб, ундан секин: -Тинчликми? — деб сўради.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Гулсум сандалнинг четига, Ойимхонга ёндашиброқ ўтирди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 *кўчма* Муайян бир ишга маълум бир нуқтаи назардан қарамоқ. *Масалага тўғри ёндашмоқ.* ■ *Абдулла Қаҳҳор адабиётимизнинг долзарб масалаларига беҳад талабчанлик билан ёндашар эдилар.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ЁНДАШУВ Ёндашмоқ **2** фл. ҳар. н. *Ҳар иш ўз ўрнида азиз, бу икки хил ёндашувни қориштирмаслик лозим.* «ЎТА». *Бу қурилиш янгича ёндашув ва ечимларни талаб этади.* Газетадан.

ЁНДИРМОҚ 1 Ёнмоқ фл. орт. н. *Аввал, бек афанди, сиз уйингизга ўт қўйиб, ёндириб кетасиз.* Ҳ. Фулом, Машғал.

2 Қиздирмоқ, лавиллатмоқ; ачиштирмоқ. *Қалампир тилимни ёндириб юборди.* ■ *Кун баланд кўтарилиб, дарахтсиз, сувсиз кўчаларни, ўтгувчи-кетгувчиларни оташида ёндириб борди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Бутун гавдасини қандайдир иситма қоплаб, суякларигача ёндиргандай бўлди.* Ойбек, Куёш қораймас.

3 *кўчма* Авж олдирмоқ. *Эрининг вазмин туриб айтган гапи хотинининг тутай бошлаган ўтини баралла ёндириб юборди.* М. Ис-

моилий, Фарғона т. о.. *Мудҳиш хабар ёшқарининг юрагида ғазаб ва қасос алангасини ёндириб юборди.* Н. Сафаров, Севги.

ЁНДОР 1 айн. **ён 1.** *Қудрат шкаф ёндорининг бир ерини шаҳодат бармоғи билан босган эди, шкаф девор ичига қараб очилди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Эшик ёки дарвозанинг ён ёғочи. *Турдивой қўрғончанинг эшиги ёнига борди-да, ичкарига қулоқ солиб, ёндорга суянганча туриб қолди.* Ҳ. Нуъмон ва А. Шораҳмедов, Ота.

ЁНДОШ 1 Ёнма-ён турган, ёнма-ён ўрнашган. *Ёндош қишлоқ.* ■ *Пўлат, Баҳор – икковлари бир синфда ўқир, ҳовлилари ҳам бир-бирига ёндош бўлиб, қадрдон қўшни эдилар.* Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин. *Самарқанд билан ёндош турган Бухорода халқнинг амирликка қарши қудратли ҳаракати янада ривожланди.* М. Ўринхўжаев, Унутилмас кунлар.

2 Бир-бирига боғлиқ, яқин. *Энди бу билан ёндош яна бир масала ҳақида ҳам фикрлашиб олсак.* «Ёшлик».

3 айн. параллел. *Ёндош чизиклар.*

ЁНДОШМОҚ қ. **ёндошмоқ 1.** *Ёмонларга яқин борманг, ёндошманг, Хушёр бўлинг, тўғри йўлдан адашманг.* Ҳабибий. *Чимён тоғларининг чўққилари шундоққина шаҳарга ёндошиб тургандек.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ЁН-ЁҚ фольк. Ёни-вери, атроф, теварак. *Тоғай шундай ён-ёғига қарайди, Бу бошига шолдан салла ўрайди.* Фозил шоир.

ЁНИ-ВЕРИ қ. **ён-ёқ.** *Ёни-веримга қарасам, бизникилар йўқ, ҳамма кетиб бўлибди.* Шухрат, Шинелли йиллар. [Наимий] *Ўйлаб қараса, ёни-вериди унга дуст, хайрихоҳ бўлган биронта тирик жон қолмабди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ЁНИГА кўм. *взф. 1* Олдига, яқинига. *Уй ёнига бормоқ.* ■ *Фуломжон учоқ ёнига ўтириб, қўллари ни усита бошлади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Ўзи билан бирга, етаклаб, бошлаб. *Сидиқжон ўн бир гувоҳни ёнига олиб, районга жўнади.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ЁНИДА кўм. *взф. 1* Яқинида, яқин жойда, биқинида. *Уйимиз мактаб ёнида.*

2 Ҳузурида, қошида; қарамоғида. *Дирекция ёнида тузилган комиссия.* ■ *Аизбек ёнида [Юсуфбек ҳожми] қандай мавқе тутган бўлса, Нормухаммад қушбеги олдида ундан ҳам*

юқорироқ ва маънолироқ эътибор қозонди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ЁНИДАН кўм. *взф.* Олдида. *Қўрқиб, аямнинг ёнидан жилмай қолдим.* С. Сиёев. Ёруғлик.

ЁНИЛҒИ Ёнадиган суюқ модда, суюқ ёқилғи (бензин, нефть ва ш. к.). *Ёнилғи тўла бочкалар, тракторларнинг эҳтиёт қисмлари кўчма кум тагидан чиқарилади.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Газниқоб олдида бир шиша ёнилғи ҳам турибди.* Назармат, Жўрлар билан сайрайди.

ЁНИҚ 1 Шуъла, нур сочиб турган. *Ёниқ гулхан. Ёниқ чироқ.* ■ *Ёниқ шам ёнида яна ортиқча икки шам турарди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 кўчма Чақнаб турган. *Келин жавоб бермайди. Унинг кўзлари ёнади. Лекин шу ёниқ кўзларида ҳамма жавоб аён.* Шухрат, Шинелли йиллар.

3 кўчма Жўшқин, ҳис-ҳаяжонли; оташин. *Қийинчилик билан эришилган бу нодир фурсатда ёниқ орзуларини, шўх эҳтиросларини алангалатишга қизда кучли интилув борлигини равшан кўрди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бу хаёллар тезда йигитликнинг кучли интилишлари билан қўшилиб, ёниқ орзу-ҳавасга айланди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

ЁНЛАМА 1 Ёни билан. *Ёнлама турмоқ.* ■ *Жамила костюмини ечиб ташлагач, ойна олдида буралиб, баъзан ёнлама, баъзан қўллари белига қўйиб, ўз-ўзини томоша қилди.* Мирмуҳсин, Жамила.

2 Кўндаланг, эни бўйлаб кетган. *Экинни суғориш даврида қия ерларда кўплаб ёнлама ариқлар қазилади.* Газетадан.

ЁНЛАМОҚ Ёнидан, ёнда қолдириб четлаб ўтмоқ. *Машина шудгорни ёнлаб, тўғри канал трассасига қараб борди.* «Ўзбекистон қўриқлари». [Отабек] *Боғчанинг кунботари билан харобазор иморатларини ёнлаб юрди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ЁНМА-ЁН *рвш.* Бир-бирига яқин, ёндош. *Меҳмонхонада эру хотин ёнма-ён ўтиришдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Аваз ўзиб кетмоқчи бўлди. Гулсум ундан қолишмади, баравар, ёнма-ён чошиди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Меъмор Чўли бобо билан ёнма-ён юриб, қудуқ атрофларини айланди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

ЁНЙЎРҒА *шв.* Рақс усулларидан бири. *Қишлоқ қизлари уфори, ёнйўрға, ялатма, қай-*

чи, илониз, нуқтали юриш, чалмаса тебран-ма, ялли усулларига чунон нозик, ишвали йўрғалайдиларки.. С. Нуров, Нарвон.

ЁНМОҚ I I Ўт олмоқ; ўтда куймоқ. *Тўқайга ўт тушса, ҳўлу қуруқ баравар ёнади.* Мақол. ■ *Қуруқ ўтин бир зумда ловуллаб ёниб кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Чайла қамишлари аллақачон ёниб битиб, ёғочларигина қора кўмир бўлиб, чарс-чурс қилиб тутаб ётарди.* Н. Фозилов, Дийдор.

2 Ёлқинланиб, нур бериб турмоқ. *Саройнинг тўрида бошқаларга қараганда кўркамроқ бир ҳужра.. бу ҳужрада шам ёнади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ҳақиқатдан у кишининг [Зокир Ўриновичнинг] ҳовлисида чироқ ёнган эди.* Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўлдошлар.

3 Нур, шуъла сочмоқ, порламоқ. *Кўкда, дарахтлар устида ғуж-ғуж юлдузлар ёнади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Арча турар ўртада ёниб, Оқмоқдадир ҳар ён шуъла-нур.* Файратий.

4 Товланмоқ, жилваланмоқ. *Гилам чўгдек ёнади.* ■ *Кўйлак энги тирсакка қадар шимарилган, [қизнинг] тикмачоқдай билакларида илон бошли олтин билағузуқлар ёнади.* Ойбек, Танланган асарлар.

5 Ортиқ даражада иссиғи, ҳарорати ошмоқ, қизимоқ. *-Уҳ, баданим ёниб боради.. — деди Гулнор.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. *У ёноғини онасининг ёниб турган ўтли ёноғига суртиб, синиқ товуш билан пичирлади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

6 Ортиқ даражада қизимоқ. *Қуёш тик келган. Ҳаво ловуллаб ёнади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Кишини ҳолдан тойдирадиган саратоннинг ҳаво ёнган кунларида ҳар қандай тирик жон ўзини панага уради.* «Шарқ юлдузи». У [Раҳим Саидов] *настга тушиди.* Кун тиккага келган, кўча ёнарди. Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири.

7 Кўчма Бутун вужуди билан берилмоқ, астойдил ҳаракат қилмоқ; қайғурмоқ. *Йўлчи ёзда ёниб, чанг-тупроқ ялаб, қишда қор-муз кечиб, бутун маҳрумиятларга, бутун оғирликларга қарамасдан, жонкашлик билан ишлади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бу ашулани ҳам ёниб, жўшиб айтди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Онаман-у онаман, Болам учун ёнаман.* «Кўшиқлар».

8 Кўчма Тутақмоқ, жаҳли чиқмоқ; асабийлашиб кетмоқ. *Сиз онамдан хафа бўлманг,*

унинг одатини биласиз-ку, бир ёниб, бир ўчаверади [деди Райҳон]. С. Анорбоев, Оқсой. *Олимжон ётиғи билан сўзлаган бўлса-да, раис ёниб кетди.* Ҳ. Назир, Қанотлар.

9 Кўчма Кучаймоқ, авж олмоқ; алангаланмоқ. *Беғубор тонг каби қалбингда Ватан ишқи, халқ меҳри ёнар.* Файратий. *Ҳозир Халиловнинг нафрати ёниб турибди.* И. Раҳим, Ихлос.

10 Сабрсизлик билан кутмоқ, ошиқмоқ. *Навоий Ҳиротга кириши билан унинг махсус фармон олиб келганлиги бутун шаҳарга яшиндек тарқалди.* Ҳамма уни тезроқ эшитиш орзуси билан ёнди. Ойбек, Навоий.

Ичида чироқ ёнгандай бўлмоқ Бир оз хотиржам бўлмоқ, бир оз кўнгли тинчимоқ. *-Кампирнинг тағрифини эшитиб, ичимда чироқ ёнгандай бўлди-ю, лекин бу гал одоб сақлаб индамадим, — деди чол.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Мингбоши ичида чироқ ёнгандай бўлди, суюнчи кўзларида ўт бўлиб ёнди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Кўзи ёнмоқ I** асабийлашмоқ, жаҳли чиқмоқ. *Қушбегининг кўзи ёнди.. Манглай этлари тиришиб, сўл қўли билан соқолини тутамлаб, фикрга кетди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Тўғонбекнинг] *Кичик, қийиқ кўзлари ёмон ёнади.* Ойбек, Навоий. *Баданинг кўзлари ёнар, титраб турган қўлидаги ўткир ханжар ярқирар эди.* Мирмуҳсин, Меъмор. **2)** жуда хурсанд бўлмоқ. *Кувончдан Бектемирнинг кўзлари ёниб кетди.* Ойбек, Қуёш қораймас. **Лов этиб ёнмоқ** Қизишмоқ, тутақмоқ, асабийлашмоқ. *Талъатнинг нимага шама қилаётганини тушунди-ю, лов этиб ёниб кетди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Мунисхон лов этиб ёнди-да, чамадонини кўтариб, қора юбкасида Кўқонга қараб жўнади.* Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири. **Юраги ёнмоқ I** орзу қилмоқ. *-Бир кўрсам, икки оғиз гап айтсам, деб юрагим ёнадиган бўлди.. — деди Давлатёр.* П. Турсун, Ўқитувчи; **2)** ичи куймоқ, аланга олмоқ. *Нима қилай, Шерали акажон! Айтинг! Юрагим ўртаб ёняпти!* С. Кароматов, Олтин кум. *Битта графинни ушлади: -Совуғиданми, иссиғиданми? - Совуғидан қуя қолинг. Юрак ёниб турибди.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

ЁНМОҚ II Қайтмоқ. *Ҳалимахоним ҳам Рузвондан руҳсат олиб, уйига ёнди.* Ҳамза.

ЁНОҚ Юзнинг, бетнинг бўртиқ қисми. *Унинг [Башоратнинг] юз-кўзи отасига тортган эди: қошлари қуюқ, қалин; юм-юмалоқ*

ёноқлари ҳамиша қизил. А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Аваз Матпанога тикилиб қолди: у озибди, чаккалари чўзилиб, ёноқ суяклари туртиб чиқибди.* С. Сиёев, Аваз.

ЁНЧИҚ I Тўн, чакмон ва ш. к. ларнинг ички ён томонига тикилган чўнтак(ча). -*Ҳадемай элга қаҳатчилик бўлғай, — деди [Буғроҳожӣ] қаламтарошини ёнчиғига солар экан.* М. Осим, Ўтрон.

2 Пул солиш учун ёнда олиб юриладиган халтача; ҳамён. *Ҳомид ёнчиғини чиқариб, бир қўлидан иккинчи қўлига олтинларни санаб тушира берди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ЁНҒИН Бино, ўрмон, ғарам ва ш. к. га ўт тушиши натижасида ҳосил бўладиган зўр аланга. *Ҳамманинг кўзи узоқдаги, осмонни ютмоқчидек қутуриб юксалган даҳшатли ёнғинда эди.* Ойбек, Кўёш қораймас. *Ёнғиннинг аждаҳодай узун тили чўзилиб, кўкларга чиқар эди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ЁНҒОҚ I Мағзи қаттиқ пўчоқ қобиққа ўралган кўп йиллик мевали дарахт. *Адолат чироқларни ёқиб юбориб, ёнғоқ тагидаги супага жой қилди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Отлиқлар кўш ёнғоқнинг ёндан ўтиб, тўғонга қараб бурилишди.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.

2 Шу дарахтнинг меваси. *Ёнғоқ чақмоқ. ■ Улар боққа чиқиб, тўкилган ёнғоқларни териб турганда, Жонузоқ оқсоқол қайтиб келди.* С. Анорбоев, Оқсой.

Бир қоп ёнғоқ Хушчақчақ, ичида кири йўқ одам ҳақида. -*Биз уни [Тожиматни] ёшлигимизда, бир қоп ёнғоқ, дер эдик. Эссиз, — деб ачинди Назаров.* С. Анорбоев, Оқсой. [Умрзоқ ота:] *Ҳа, Ғани самоварчи эски қадрдоним. Қурмағур бир қоп ёнғоқ: борсам, сира зериктирмайди.* Ҳ. Ғулом, Машғал. **Бошида ёнғоқ чақмоқ қ. бош.** **Қўйинини пуч ёнғоққа тўлдирмоқ** Амалга ошмайдиган, қуруқ ваъдалар билан алдамоқ. *Бек Лаълининг қўйини шу вақтгача пуч ёнғоққа тўлдириб келатганини оппа-очиқ айтди-қўйди.* Ҳ. Ғулом, Машғал. *Лекин мен сизнинг қўйиниғизни пуч ёнғоққа тўлғизмайман [деди Сидиқжон].* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ЁНҒОҚЗОР Ёнғоқ дарахтлари билан банд ер, майдон. *Писта, бодом, ёнғоқзор, Етиб бўлмас бурчига.* Қ. Муҳаммадий. У[Алимардон] *ёнғоқзор боғ кўчага алламаҳалда етиб борди.* Ў. Ҳошимов, Баҳор қайтмайди.

ЁП шв. Суғориш канали, катта ариқ. *Амударё ва ундан чиқадиган ёпларнинг сув сатҳидан анча паст бўлгани туфайли Хоразмда қадимдан сув чиқарадиган [кўтарадиган] техника ишлатилган.* И. Жабборов, Кўҳна харобалар сири. *Аваз жинкўчаларни айланиб, ёп бўйига чиқди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁПДИ-ЁПДИ: ёпди-ёпди қилмоқ Жиноий ишни бекитмоқ, тинчитмоқ. *Бу ёқда замон ўзгариб, нозиклашди. Ишни милиция ёпди-ёпди қилгани билан бирон ғаламис чиқиб қолиши мумкин, деб Санжарни заводга беришди.* «Ёшлик».

ЁПИЛМОҚ I Ёпмоқ I фл. мажҳ. н. *Эшик ёпилди. Китоб ёпилди. Айби ёпилди. Ҳаво гоҳ очиларди, гоҳ ёпиларди.*

ЁПИЛМОҚ II Ёпмоқ II I фл. мажҳ. н. *Тандирга нон ёпилди. ■ Ҳар кун икки юз қозон ош дамланар, саккиз юз тандир нон ёпилар эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

ЁПИНОҚ Ёпмоқ I 2 фл. ўзл. н. [Гулнор билан Унсин] *Паранжи-чачвонларини ёпиниб, кўчага чиқишди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қор чойшаблар ёпиниб, Кекса тоғлар ухларди.* Ҳ. Олимжон.

Ойқора ёпинмоқ Чопоннинг бир пешини бошга, бир пешини оёққа тортиб ётмоқ.

ЁПИНЧИҚ Ёпиниб юриладиган нарса (паранжи, тўн, соябон ва ш. к.). *Ёз ёпинчиғини қўйма, қиш ўзинг биласан.* Мақол. ■ [Шарофат хола] *Узоқ ивириси, тинмай гапирди, ўғлининг этигини тозалади, ёпинчиғини сиқиб, қозикча илди, чой дамлади.* А. Мухтор, Чинор.

ЁПИРАЙ унд. с. Ҳайратланиш, ажабланиш маъноларини билдиради. -*Ёпирай, [Бургут] қурултойдан келди-ю, бошқа одам бўлди-қўйди, — деди чол.* С. Аҳмад, Чўл бургути. [Муса:] *Шу жонивордаям орзу-ҳавас, ишқ бор денг? Ёпирай! П. Турсун, Ўқитувчи.* *Одамлар тўпланишиб, бир-бирларидан сўрашади: -Ёпирай, нима бўлди? Ойбек, Танланган асарлар.*

ЁПИРИЛМОҚ I Кўплашиб, гала бўлиб келиб босмоқ; хужум қилмоқ. *Чигирткалар ёпирилди. ■ Хавфли ҳол туғилди. Душман солдатлари ёпирилиб кела бошлади.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

2 Кўплашиб келиб тушмоқ, ёйилиб тарқалмоқ. *Болалар пахта даласига ёпирилди.*

ЁПИРИМ (тўғриси ё **пирим**) қ. ё III. *Ёпирим, чини минан шундай дедими? Т. Мурод,*

Юлдузлар мангу ёнади. Қани, бир «ёпирим» деб ўрнингиздан туринг, хўжайин, остингизни сунуриб қўяй. *Ф. Фулом, Тирилган мурда.*

ЁПИШМОҚ I Ёпмоқ I фл. бирг. н.

ЁПИШМОҚ II Ёпмоқ II фл. бирг. н.

ЁПИШМОҚ III I Маҳкам ушламоқ, тирмашиб олмоқ. *Васила Назаровна занжирни тушириши билан, нотаниш бир эркак отилиб кирди-ю, ёқасига ёпишди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Йигитали “Ая, дадамни қутқаринг, чўкиб кетяпти!” деб бақирармиш. Ўзи маҳкам отасининг сочига ёпишиб олибди. С. Сиёев, Отлик аёл. ..Кувё томонидан ориқ, дароз, чайир бир хотин бел боғладди. Ўзгалар: ёш-қари — ҳаммаси шу икки аёлнинг белбоғига, этакларига ёпишди. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 Бирикиб, туташиб кетмоқ; жипслашмоқ; қапишмоқ. *Дўппи калнинг бошига ширачлагандек ёпишиб қолган эди. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ. Шафтоли гуллари дув учиб, бир қанча гул япроқлари Чароснинг хўл сочларига, юзига ёпишиб қолди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.*

3 Илашмоқ. *Талъат орқаси билан сирғалиб, хирмондан тушиди-ю, шимига ёпишган пахта толаларини қоқиб ташлади. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.*

4 Отилмоқ, интилмоқ, талпинмоқ. *Муқаддам даҳшат ичиди эшикка ёпишди: -Лобарларникига чиқаман.. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Қўзи-улоқлар тўймай қолса, ирғишлаб келиб, оналарининг елинига ёпишади. С. Сиёев, Ёруғлик. Жангчилар кўзларини роса очмасдан, милтиқларига ёпишдилар. Ойбек, Қуёш қораймас.*

5 Астойдил берилмоқ, жон-жаҳд билан киришмоқ. *Ҳар бири бир янгилик келтираётган бу кунларнинг шавқидан маст бўлган халойиқ ҳар қандай ишга мўр-малахдай ёпишар эди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Мен одамлар туша солиб, телевизордагидай ишга ёпишиб кетса керак, деб кутиб турдим. С. Сиёев, Ёруғлик.*

Оғзингдан чиқиб, ёқангга ёпишсин қ. ёқа
II. Тилинг танглайингга ёпишгур! қарғ. Ўлгур!

ЁПИШОҚ айн. ёпишқоқ.

ЁПИШТИРМОҚ Ёпишмоқ III фл. орт. н. *Конвертга марка ёпиштирмоқ. ■ [Заргаров:] Бир альбом бор, секретарим қаерда доклад-боп нарса кўрса, қирқиб, шунга ёпиштириб юради. А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. Мастура*

пахса деворга ёпиштириб қурилган тандирдан.. патир узаётир эди. Ойбек, О. в. шабадалар.

Оғзидан олиб, ёқасига ёпиштирмоқ салб. Гап қайтармоқ; дарҳол жавоб қилмоқ. [*Барно*] *Ўзи ҳақидаги заррача ганни дарҳол оғзидан олиб, ёқасига ёпиштирадиган бўлди. И. Раҳим, Зангори кема капитани.*

ЁПИШҚОҚ I Ёпишадиган, ёпишувчан. *Ёпишқоқ модда. ■ Ёмғир на тинар, на ёғар дегандай, йўлларнинг сарғиш ёпишқоқ балчиғи этикларни оёқдан суғурар эди. А. Мухтор, Туғилиш. Маҳсининг чоки пишиқ бўлсин учун, мумли, ёпишқоқ ипни ҳар қатимда бармоқлари билан «қир-қир» тортиб қўяди. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 *кўчма* Тутган кишисини қўймайдиган; шилқим, хира. *Ёпишқоқ бола. ■ Қодирбек ўлгудек шилқим, елим, ёпишқоқ йигит экан, ҳар куни Лайлонинг ўқишдан чиқишини пойлаб туриб, “машинада олиб бориб қўяман”, деб тиқилинч қилармиш. М. Қориев, Ойдин кечалар.*

Ёпишқоқ ёнғоқ Мағзи пўчоғига қаттиқ ўрнашиб қоладиган ёнғоқ.

ЁПИҚ I I Ўтиш ёки кириш-чиқиш жойи тўсиб, бекитиб қўйилган; берк. *Ёпиқ эшик. ■ Кечаси маълум Марғилон дарвозалари ёпиқ бўладир. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Уйларнинг эшиклари, деразалари тақа-тақ ёпиқ. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 Тўсылган; бекитилган. *Нури—қуёшда кумушдай ялтировчи банорас паранжиди; юзи қат-қат шойи рўмоллар билан ёпиқ, хонанинг остонаси ёнида сал эгилиб туради. Ойбек, Танланган асарлар.*

3 Усти бекитилган, ёпилган. *Ёпиқ қозон. ■ Эрталаб соат еттиларда ётоқхона олди-га усти ёпиқ юк машинаси келди. С. Сиёев, Ёруғлик.*

4 Тамом бўлди, тугади. *Асқар Бакирович яна бир марта унга [Баширжонга] ва коллективга муваффақият тилаб, мажлисни ёпиқ деб эълон қилди. Н. Аминов, Суварак. -Мажлис ёпиқ, — эълон қилди Мадёров. Ш. Тошматов, Эрк қуши.*

Ёпиқ мажлис Маълум шахсларнинг иштироки билангина ўтказиладиган мажлис.
Ёпиқ овоз бермоқ қ. овоз 7.

ЁПИҚ II Умуқан ёпиладиган мато. *Той устига ёпиқ ташламоқ. ■ [Отнинг] Эгарлари нақшли, ёпиқлари духобадан бўларди.*

Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи. *Арк ичида кенг ётоқ, устида кашмирий ёпиқ, иккита шишқин нар ёстиқ.* М. Исмоилий, Фаргона т.о.

ЁПМОҚ I I Эшиқ, дераза ва ш. к. ни бекитмоқ. *Кирадиган эшигингни қаттиқ ёпма.* Мақол. ■ *Мирҳомидхўжа оғилнинг эшигини секин ёпди-да, имо билан Қамбаралини бир чеккага чақирди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. [Полвон] *Остонага борганда: -Қолганини уйда оласан, - деди-ю, эшикни қарсиллатиб ёпиб чиқиб кетди.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

2 Устига ташламоқ, устини бекитмоқ. *Чўли бобо уйига кириб, бир янги почтаўстин олиб чиқиб, Меъморнинг елкасига ёпди.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Йўлчи қуруқ наматга ётиб, устига курпача ёпди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Қопқоқ билан бекитмоқ, қопқоқламоқ. *Чойнакнинг қопқоғини ёпмоқ* ■ *Аҳмад уйига кириб борганида, Мунира қиш ғамини еб, аччиқ-чучукдан шиша банжаларга консерва ёпаётган экан.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

4 Иш-ҳаракатини, фаолиятини тўхтатмоқ. *Дўконни ёпмоқ.* *Мажлисни ёпмоқ.* ■ *Хивадек кичик бир қалъада олтмишдан ортиқ қорихона на керак? Уларнинг бир қисмини ёпмоқ лозим.* С. Сиёев, Аваз. *Абдусамдқори самоварини ёпиб, менга жавоб берди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

5 Очиқ, ёзиқ нарсани йиғмоқ, бекитмоқ. *Дафтарни ёпмоқ.* ■ *Аҳмад варақнинг учини буклаб, журнални ёпди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Раъно китобни секингина ёпиб, Анварга узатди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. *Саодатхон эндигина ёпган зонтини қайта очди.* С. Зуннунова, Янги директор.

6 Курмоқ, бино қилмоқ. *Шунинг учун [Худоёрхон] меҳнаткашини раҳмсиз ишлатиб, сарой ва расталар, қаландархона ва ўрдалар ёпмоқда эди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

7 Қопламоқ, эгалламоқ. *Шаҳодат муфти қарийб бутун кўрагини ёпган баҳайбат мош-гуруч соқолини қалам билан таради.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

8 Яширмоқ, махфий тутмоқ. *-Мабодо область газетасига ҳам келиб қолгудек бўлса, бу ёғини ёпамиз-қўямиз-да, - деди Ҳалим.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. *Шу йўл билан сирингни ёпмоқчи бўлдингми?* [деди Ўрмонжон]. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

Эсинг борида этагингни ёп Вақт-ғаниматни қўлдан берма, хатонинг ўз вақтида ол-

дини ол. *-Эсинг борида этагингни ёп. Менга йигит бўл!* — деди Холхўжа Бўтага. С. Аҳмад, Ҳукм.

ЁПМОҚ II I Тайёрламоқ, пиширмоқ. *Нон ёпмоқ.* ■ *Этибор она уй юмуши билан банд бўлади: нон ёпади, ўғир янчади.* Ҳ. Фулом, Машғал. *У қайроқ бугдой ундан ёғли патир, сомса ёпди, қатлама пиширди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Чаплаб ёпиштирмоқ, чапламоқ. *Деворга таппи ёпмоқ.*

ЁПОҒИ *шв.* Кўйнинг майин жуни. *Кўлингиздаги оддий ёпоғи эмас. Майинлигини кўрятсизми?* [деди Нигора]. С. Анорбоев, Оқсой. *Бунда той-той момиқ, ёпоғи, тивит, Бунда олма ипак, мовут, каноп, чит.* Миртемир.

ЁППА I *айн.* ёппасига. *Ваъда шу! Барча қиз ёппа сафарбар, Шараф-ла етмакка шу бахтли дамга!* Зулфия. *Махдум.. икки болани меҳмонхонани супуриб, жой солишга бунорди ва бошқа болаларни ёппа озод қўйиб юборди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

2 *шв.* Ўнгариб, босиб. *Яна биров Бозоровнинг: "Шийпонга икки отлиқни юбориб, Адолатни отга ёппа қилиб, Аравонга олиб қочаман, никоҳ кечасидан кейин кўниқиб кетади", деган гапини олиб келди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Ё, Ражаб полвон қайтгунча, тўйнинг паловидан ёппа қилиб келайми?* Ш. Тошматов, Эрк куши.

ЁППА-ЁЛҒИЗ Фақат бир ўзи, танҳо, ёлғиз. *Баъзан қора тунда учган юлдуздай Бошим оққан ёққа ўзимни урдим, Баъзан ёппа-ёлғиз йўлчидай юрдим.* В. Зоҳидов, Ҳаётбахш бадиият тароналари.

ЁППАСИГА *рвш.* Ҳаммаси бирйўла, ҳаммаси бирдан; бутунлай. *-Болаларимизнигина эмас, катталарни, шу жумладан, хотинларни ҳам ёппасига саводли қилишимиз лозим, - деди Абдурасул.* П. Турсун, Ўқитувчи. [Норвой ака:] *Қани, қўлинг шу топда Машина бўлиб қолса, Бир толасин қолдирмай, Ёппасига йиғиб олса.* Қ. Муҳаммадий.

ЁПҚИЧ Ёпиш, қоплаш учун хизмат қиладиган буюм. *Бахмал ёпқич.* ■ *Қизларга хос нозик дид шу ерда ҳам сезилиб туради: дераза ёнидаги тумбочка устига гулдор ёпқич ташланган.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ЁР [ф. يار — дўст] I Дилга яқин киши; ҳамдам, дўст, муҳиб; ёрдамчи. *Зиёфатга ўртоқлар, ёр ва биродарлар келишди.* ■ *Ос-*

тимизда ўйнар отлар, Ҳар ким ўз кўнглини шодлар, Дўсту ёр, яхши улфатлар, Нуктадонлар, хуш қол энди. «Эрали ва Шерали». ..ниҳоят, зафар уларга [массажетларга] ёр бўлиб, душманни орқага сура бошлашди. М. Осим. Аждолларимиз қиссаси. Арвоқлар ёр, пирлар мададкор бўлиб, овимиз бароридан келсин. Ҳамза.

2 Севгили, маъшуқ, маъшуқа. Вафодор ёр. ■ Ёр, мунча зор этдинг мени? С. Абдулла, Тохир ва Зухра. Мен келтирган атласни Ёрим солмас сандиққа. «Кўшиқлар».

Бўйни ёр бермайди Бирор ишни бажаришга гурури йўл кўймайди, истамайди. Эргаш уни, меҳнатга бўйнинг ёр бермаса, ҳозирок бўшатиб кўяман, деб қаттиқ огоҳлантирди, А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ЁР-БИРОДАР, ёру биродар Дўстлар, ошна-оғайнилар, ўртоқлар. Бўта шу тонда қишлоқни, ёр-биродарларини эслади.. С. Аҳмад, Ҳукм. Кўнги сўраш учун келаётган ёр-биродарлар сийрак тортиб қолди. Н. Сафаров, Оловли излар. Сиздек уч-тўртта катта-кичик ёру биродарлар улфатчилик қилардик [деди чол]. П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁРДАМ 1 Бирор ишни бажаришда кўмаклашиш, қарашиниш; кўмак, мадад. -*Отам ёрдамга югурган эди, қолган иккитаси отамга ёпишди, — деди Ҳожини хола.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Эртасига.. кўшни бригаданидан кетмончилар ҳам ёрдамга келишди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, маънавий кўмак. *Абдишукур.. амакисининг ёрдами билан ниҳоят бир бойга мирза бўлди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Моддий кўмак; пул, маблағ. *Очилнинг уйдан оладиган ёрдами катта эмас эди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

4 Фойдали таъсир, наф. *Беморга бу дори ҳам ёрдам бермади.*

Ёрдам бермоқ (ёки қилмоқ) Ёрдамлашмоқ, кўмаклашмоқ. *Сафаров тез-тез луқма ташлаб, мисол қистириб, унга [Бўтабойга] ёрдам берди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Янги мактабларда ўқиладиган илмлар шариатга хилоф келмас, уламолар фатво бершишса, ҳар бир ота ўз боласи учун қўлидан келганча ёрдам қилади, албатта.* Ойбек, Танланган асарлар. **Тез ёрдам** 1) касал бўлганда бериладиган биринчи муолажа; ёрдам кўрсатувчи тиббий ходимлар; 2) тиббий

транспорт воситаси. *Анови одам бехосдан хушидан кетди. «Тез ёрдам» чақиргандик, анчадан бери келмаяпти. «Муштум».*

ЁРДАМИДА кўм. Кўмагида, мадади билан. *Хўжа Яхё икки ўғли, уч хотини, ўн бештача хизматкорлари ёрдамида тун бўйи кўч йиғиштирди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Хуллас, дўстимиз Комил Жалолов ёрдамида бу камчиликларга тезда барҳам беришимизга аминман.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.

ЁРДАМЛАШМОҚ Кўмак бермоқ, қарашмоқ. [Ёрмат] *Катта тугунларни хотинларнинг қўлларидан, бошларидан олиб, ичкарига олиб киришга ёрдамлашади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Зебихон филдирак ёғочларига оёғини бир-бир кўйиб, аравага чиқди. Кейин Адолатнинг қўлидан тортиб, унга ёрдамлашди.* С. Зуннунова, Гулган.

ЁРДАМЧИ 1 Кўмак берувчи, кўмакчи, мададкор. *Қиз онага ёрдамчи.* ■ *Очилвой шийпондан йигирма иккита фартук олиб чиқиб, ёрдамчиларга бўлиб берди.* Н. Аминов, Тилло табассумлар.

2 Тегишли муассаса ва ташкилотларда биринчи даражали раҳбарга қабул, иш юритиш ва бошқа ишларда кўмак берувчи шахс. *Раис ёрдамчиси. Ректор ёрдамчиси.* ■ *Боқизоданинг бир неча лекция стенограммалари катта шов-шувга сабаб бўлиб, гап унинг ишда қолиш-қолмаслигича бориб етганда ҳам, ўша номаълум қўллар масалани кун тартибидан олиб ташлабгина қолмай, домланинг декан ёрдамчиси қилиб тайинланишига эришдилар.* С. Кароматов, Олтин кум.

3 Кўшимча равишда фойдаланиш, фойда олиш учун мўлжалланган; кўшимча. [Ашир] *Касалхонада ётиб тузилгандан кейин, лагернинг ёрдамчи хўжалигида.. ишлади.* С. Анорбоев, Оқсой. *Электр қувватини кўпайтирувчи ёрдамчи станцияни монтаж қилишда ҳам наманганлик азаматлар ишлашди.* Ойдин, Ҳикоялар.

Ёрдамчи сўз тлш. Мустақил маънога эга бўлмаган, грамматик муносабатларни билдирадиган сўз. **Ёрдамчи феъл тлш.** айн. **кўмакчи феъл қ. кўмакчи.**

ЁР-ДЎСТ, ёру дўст айн. ёр-биродар. Унинг кўп ёр-дўстлари, таниш-билишлари орасида Саидийнинг эътибори кетди. А. Қаҳҳор, Са-роб. *У киши ҳали ишдан қўл узганлари йўқ, хушчақчақ суҳбатни яхши кўрадилар, ёр-дўстларниқига борадилар.* Ойбек, Танланган

асарлар. *Муҳаммадамин қариндош-уруғларида бўладиган тўй-ҳашамлардами ёки ёру дўстлари даврасидами, ҳар қалай, ўзига қарашли жамоат орасида қайниси Содиқжонни таништиришни яхши кўрарди.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

ЁР-ЁР этн. Келин узатишда ижро этиладиган, ҳар байти «ёр-ёр» ибораси билан тугайдиган кўшиқ номи. *Уммат тоз дарров сурнайини оғзига олди. Лунжини шишириб, «Ёр-ёр»ни бошлади.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Бир арава қиз-жувон чилдирма чалиб, ёр-ёр айтиб ўтишди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ЁР-ЖУРА айн. **ёр-биродар.** *Пахта байрамини ёр-журалар билан Гулистон районида ўтказдик.* А. Қаҳҳор, Минг бир жон. *Ҳар боланинг синфдоши, Қурдоши, ёр-жўраси.* Ф. Фулом.

ЁРИ(Й) [ф. يارى — мадад] эск. кт. Кўмак, ёрдам. *Ёрий бермоқ.* ■ *Офтоб ойим қариндошларидан жонкуяр деб танилган киши Кумушбибининг тоғаси Аҳмадбек бўлиб, у ҳам умрининг кўпини Кўқондами, Хўжанддами ўтказар, шунинг учун ундан ёрий кутиш ҳам узок гап эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ЁРИЛМОҚ 1 Ёрмоқ 1, 2 фл. ўзл. ва мажҳ. н. Тўнкаларни кавлаб, бир чеккадан ёрилса, талай ўтин беради [деди Мирзакаримбой]. Ойбек, Танланган асарлар.

2 айн. портламоқ. *Бомба ёрилди.* ■ *Ҳавода пулемётлар тариллади, снарядлар ёрилди.* Ойбек, Қўёш қораймас. *Яқин жойда мина ёрилиб, Аҳмедовнинг елкаси яраланди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

3 Бир неча қисмларга бўлинмоқ; тилинмоқ; синмоқ, шикастланмоқ. *Шиша ёрилди. Бош ёрилди.* ■ *Ишдан, совуқдан ёрилган қўллари қамчини базур тутар эди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Умар билаги синиб, боши ёрилиб, тупроқда беҳуш ётарди.* С. Юнусов, Кутилмаган хазина.

4 кўчма Дардини айтмоқ, ҳасрат қилмоқ, очилмоқ. *Ҳаёт булоқ бошидаги рози дилдан кейин онасига ёрилган, йиғлаб туриб, истакларини айтган эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Мен унинг ёрилгиси келиб, тўлиб турганини сездим-да, ёнига чўккаладим.* О. Ёқубов, Излайман.

Ёр ёрилмади-ю, ерга кирмади Қаттиқ хижолат бўлди. *Хадича буви ёнидаги хотинлар олдида ёмон ўсал бўлди, ер ёрилмади-ю, ерга кириб кетмади.* М. Исмоилий, Фарғона

т. о. *Ўтирганлар хохлашиб кулиб юборди. Назарбой ер ёрилмади, ерга кирмади.* «Ойсулув». **Тарс ёрилмоқ** 1) қаттиқ сиқилмоқ. *Йўқ-йўқ, бобожон, ишсиз қолсам, ичим тарс ёрилгудай бўлаверади.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. - *Шунга ҳам дилисиёҳликми, — деди директор, — менинг ўрнимда бўлсангиз, тарс ёрилиб кетаркансиз-да.* «Муштум»; 2) кучли оғримоқ. *Бошим тарс ёрилиб кетай деяпти [деди Саломов].* «Шарқ юлдузи».

ЁРИМОҚ 1 Ёруғ, равшан бўлмоқ; чароғон бўлмоқ. *Шам нуридан хона ичи ёриди.* ■ *Ўрданинг чароғчиси дарбоза яқинидаги машъала ёғочига ўт бериб, бутун ўрда ичи ёриб кетди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Ёришмоқ (тонг ҳақида). *Субҳ азони айтилиб, секин-секин тонг ёриб борди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Ичига чироқ ёқса, ёри(ш)майди Дардунёси қоронғи, ўта хафа. - *Шу чоқда ичimgа чироқ ёқсалар ҳам, ёримади-да!* — деди ва кўзига жиқ ёш олди [Офтоб ойим]. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Иқболхон, икки ҳафта бўлибдики, ичига чироқ ёқса, ёришмайди.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил. **Кўзи ёриди** 1) таниди, билди, англади. *Кўзимиз ёриди: кўрдик оламни, Шунчалар жамоли бор экан ернинг.* Ф. Фулом; 2) туғди. *Аёл тун бўйи азоб чекиб, тонготарага яқин кўзи ёриди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Аксига олиб, кампири кўзи ёриган келининикига кетган.* С. Аҳмад, Лаъли Бадахшон.

ЁРИТКИЧ 1 Ёруғлик берувчи, ёритувчи (сайёралар, осмон жисмлари ҳақида). *Яна минг йиллардан сўнг ёриткич атрофида сайёравий туманлик ҳосил қилади.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув.

2 Чироқ. [Метро] *Станциянинг шифти улкан космосни эслатади. Ёриткичлар олис-олис юлдузларга ўхшайди.* Газетадан.

ЁРИТМОҚ 1 Ёримоқ фл. орт. н. Баланд осилган қирқинчи чироқнинг ёруғи чоғроқ уйнинг бурчакларигача ёритган. П. Турсун, Ўқитувчи. *Биринчи бомба колхоз отхонасига тушиб, аланга бутун қишлоқни ёритди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 кўчма Ёзиб баён қилмоқ, тасвирламоқ, моҳиятини очиб бермоқ. *Қишлоқ ҳаётини ёритмоқ.* ■ *Фулом Ёқубовнинг қахрамонлик тафсилоти шу кунгача етарли даражада ёритилгани йўқ.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Бобур хорижий эллар сафарига чиққанда, замин*

ва маъдан ҳақидаги маълумотларини, қисқа бўлса-да, ёритишга уринди. «Фан ва турмуш».

ЁРИТҚИЧ қ. ёриткич.

ЁРИШМОҚ I 1 Ёруғ бўлмоқ, ёримоқ. Кун ёришди. ■ Ҳамма ёқ сутдек ёришди. С. Аҳмад, Ҳукм. Тонг алақачон ёришиб, кўчалар одамга тўлган. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Офтоб яна ёришди. А. Қаҳҳор, Минг бир жон.

2 кўчма Хурсандлик, шодлик аломати пайдо бўлмоқ (юзда ва кўзда). Мурзин худди шу сўроқни кутиб тургандек ёришиб кетди. Шухрат, Шинелли йиллар. -Ҳа-а, Жўраҳон! - деди бирдан ёришиб Гуломжон. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Енгил тортмоқ; тузалмоқ, соғаймоқ. Қутидор қизнинг пешонасини ушлади: -Эй-ҳа.. Кумуш, ҳали иссиғинг бор, - деди у. -Узингни тежа, қизим, ўрнингни қалин қилиб, бурканиб ёт, терласанг, ёришасан, қизим. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Жўрабек] Душанба, сешанба кунлари сафро ташлаб, руҳи ёришсан кишидек анча енгил тортди. Мирмуҳсин, Қуламас қоя.

Кўнгли (ёки дили, чеҳраси) ёришмоқ Кайфияти кўтарилмоқ; хурсанд бўлмоқ. Унинг [Саодатхоннинг] кўнгли ёришиб, қадами дадиллашди. С. Зуннунова, Янги директор. Тўра овқатни иштаҳа билан ичар экан, кўнглига келган бир фикрдан дили ёришиб кетди. Н. Фозилов, Дийдор. Таълат Гавҳарни эслади-ю, чеҳраси ёришиб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ЁРИШМОҚ II Ёрмоқ фл. бирг. н. Ўтин ёришмоқ.

ЁРИҚ 1 сфт. Ёрилган, дарз кетган. Ёриқ қовун.

2 от Дарз кетган, ёрилган жой; тирқиш, оралиқ. Девор ёриғи. ■ Қозонга ёпилган туюқнинг ёриқларидан буғ кўтарилади. С. Анорбоев, Оқсой. Ернинг ёриқларидан вашиллаб газ чиқиб, ёниб ётибди. П. Қодиров, Эрк.

ЁРЛАШМОҚ фольк. Ёрдамлашмоқ, кўмаклашмоқ. Комил бўлиб, элга кўп аралашди, Иш ўрганиб, бир нечага ёрлашди. Эргаш Жуманбулбул ўғли.

ЁРЛАҚАМОҚ 1 Қўллаб-қўлтиқламоқ, мадад бермоқ. Қуёш тангриси бизни ёрлақаса, шаҳаншоҳи Эрон аскарлари, қуршовда қолган жайронлардай, қочгани жой тополмай қолгайлар. М. Осим, Карвон йўлларида. Аваз илгари юзлаб газаллар, мухаммасу қасидалар

ёзган, баъзи абётини Табибийдек забардаст шоир ҳам мақтаган, шоҳбайт деб улуғлаган, Феруз ёрлақаб, инъомлар берган. С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Афв этмоқ, кечирмоқ, гуноҳидан ўтмоқ. Бир-икки дақиқали фикрдан сўнг Отабекнинг: «Сиз менинг бу хатимни ўқиб, гуноҳларимни ёрлақаб турган кезларингизда, албатта, мен Марғилон йўлида бўлсам керак..» жумласини кўздан ўтказди-да, Содиқдан сўради. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Худо ёрлақадди дин. Худо дилига солди, худо марҳамат кўрсатди. -Хайрият, хайрият, Абдурасул! - деди Олахўжа, охири бошини кўтариб, - сенинг ҳам қадаминг биз томонга тушар кун бор экан. Нечук худо ёрлақадди! П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁРЛИҚ 1 тар. Бирор амал, унвон, суюрғол ва ш. к. берилганлиги ҳақидаги расмий ҳужжат; фармон. Тўранинг хондан икки юз таноб ерга ёрлиқ олгани бежиз эмас. Ж. Шарипов, Хоразм. Сарой битикчиси - белбоғига қаламдон қистирган, кук салла ўраган йиғит - Чингизнинг тожик тилида ёздирган ёрлигини ўқиб эшиттирди. М. Осим, Ўтпор.

2 Бирор саноат маҳсулотига, унинг номи, миқдори, ишлаб чиқарилган жойи ва ш. к. маълумотлар ёзиб, бириктириб, ёпиштириб қўйилган қоғоз парчаси. Фабрика ёрлиғи. Багаж ёрлиғи. ■ Ёрлигини ўқисак, ўзимизнинг кўн-галантерея ва спорт буюмлари бирлашмамиз маҳсулоти экан. «Саодат».

3 кўчма Номаъқул, салбий сифат; лақаб, ном, «тамға». Нигора тўхмат гапларга ишонади: Шербек унинг учун бевафо, бурдсиз.. Ким билади дейсиз, унга яна қандай ёрлиқларни ёпиштирди экан. С. Анорбоев, Оқсой. Яқин пайтларгача боболаримиз кураши «миллатчи» «ватан хоини» деган ёрлиқлар ниқоби остида талқин қилинди. «Фан ва турмуш».

Фаҳрий ёрлиқ қ. фаҳрий 2.

ЁРМА 1 Оқлаб туйилган бутун дон, оқланган ғалла маҳсулоти. Бугдой ёрмаси. ■ -Янгамга айтсангиз, бугдой бошоқларидан бир оз синдириб олиб, тўқмоқлаб, ёрғучоқда ёрма тортса бўлмайдими? - деди Сафар. С. Айний, Қуллар.

2 Шундай маҳсулотдан тайёрланган овқат. Сурхонбой.. мусофирларга атаб оқишомда чиқарилган бирор коса ёвғон увра ёки ёрма билан кун ўтказди. И. Раҳим, Тақдир. У[Абу

Сирож] эрталаб уйдан ним пиёла ёрма атала ичиб чиққан эди. Р. Раҳмон, Меҳр кўзда.

ЁРМОҚ 1 Чопиб, кесиб, бўлақларга ажратмоқ, бўлмоқ. *Тунка ёрмоқ.* ■ *Кимдир қарс-қарс ўтин ёради.* С. Аҳмад, Хукм. Азонда отни миниб, тоққа жўнадим. Тоғамни ўтин ёраётган ерида топдим. Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўллошлар.

2 Кесмоқ, тилмоқ. *Ойи, нима қилай, сўзимга ишонмасангиз, ничоқ билан кўксимни ёриб кўрсатайми?* Ойбек, Танланган асарлар. У қўлини бўшатган чоқдаёқ *Отабек..* Ҳомиднинг қорнини шир эттириб ёриб юборган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Чақа қилмоқ; дарз кеткизмоқ. *Тухумни ёрмоқ. Кичкина тош бош ёрар.* Мақол. ■ *Отам, ўйин қизиғида ютқазишга ютқазиб қўйиб, кейин ўзини урди, пешонасини ёрди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 -иб қўшимчали равишдош шаклида «ўтмоқ», «кирмоқ», «чиқмоқ» феъллари билан келиб, қаршилик, тўсиқ, гов ва ш. к. ни энгш маъносини ифодалайди. *Тудани ёриб кирмоқ. Кушовни ёриб чиқмоқ.* ■ *Миршаблар орасидан учта ёш бола ёриб ўтиб, мингбошининг кимхоб тўнига, оёғига осилди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Норжон билан Элмурод у ёқдан-бу ёққа типирчилаб, олдинга ёриб ўтмоқчи бўлишди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Дардини (ёки кўнглини) ёрмоқ Сирини айтмоқ; мақсади, ниятини баён қилмоқ. *Дардлиман, дардимни кимга ёраман? Айрилик ўтида бағри пораман.* «Алпомиш». Аваз анча ўтириб, кўнглини ёрди: *-Оға, ўн кунча бўлди, қўлимга қалам олмадим.* С. Сиёев, Аваз. **Димоғини ёрмоқ** Бадбўй ҳиддан кўнгли беҳузур бўлмоқ. *Мурдалар ётмайди музли кўлларда, Димоғни ёрмагай бадбўй қон исси.* Миртемир. *Димоғларни ёради мурдалар исси.* Файратий. **Пих(ини) ёрган қ. пих 1.** Тилни ёради Таъми ниҳоятда ширин. *Куз. Боғлар тилларанг. Узумлар тилни ёради.* Ё. Шукуров, Уч савол. *Олинглар, бирам ширин чиқдики жонивор, тилни ёради.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Тиш ёрмоқ 1)** тиш(и) чиқмоқ; **2)** айтиб қўймоқ; сирни очмоқ. *-Ўўп, майли, айтсам айтай, аммо ҳеч кимга тиш ёрмаслик шарти билан, — дедим мен ниҳоят рози бўлиб.* Ф. Насриддинов, Тундаги воқеа. *Бу тўғрида қўшимизга тиш ёрган эдим, у: -Битта, яримтасини ёғламапсиз-да, — деди.*

«Муштум». **Юракни ёрмоқ** Қаттиқ кўрқитмоқ, чўчитмоқ. **Қилини қирқ(қа) ёради қ. қил.** **Қорнини ёрсанг, алиф чиқмайди қ. алиф.**

ЁРОН [ф. ياران — дўстлар] кт. Яқин кишилар, дўстлар. *Эй ёронлар, биродарлар, Дунёдан армонли кетдим.* «Оқ олма, қизил олма». *Отамурод қори ҳам, дар қатори ёрон дегандай, Камоллий тахаллуси билан ғазал битарди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁРОНГУЛ 1 Ёронгулдошлар оиласига мансуб бир ёки кўп йиллик ўт, чала бута; манзарали ўсимлик. *Саноат ва медицинада ҳар хил гиёҳлардан тобора кенг фойдаланилмоқда.* Масалан, ёронгул, торон, оқ томир ўсимликлари тери ошлаш саноатида муваффақият билан ишлатилаётир. Газетадан. *Деразанг рахида ёронгул ўсар, Мен сени соғиндим.* Х. Даврон, Қақнус.

2 Ёронгул (хотин-қизлар исми).

ЁР-ОҒАЙНИ айн. ёр-биродар. *-Катта-катта сарф қилдик, қавму қариндош, ёру оғайниларга совға-саломлар қилдик, — деди Ҳожжи хола.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. У[Элмурод] кун сайин ака-ука, ёр-оғайнига айланаб бораётган кишилар орасида ўзининг беғоналигини унута борди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁРТИ эск. Ярим, яримта; чала. *Икки ёрти — бир бутун.* Мақол. ■ *Тўғонбек гўё эшитмагандай, бир қанча вақт отнинг у ён-бу ёнига ўтиб, пардозлаб, сўнг пўнғирлади: -Иш ёрти қолмасин, қари шайтон.* Ойбек, Навоий. *Ёрти эмас, тукис — бут Ҳазналар, дунёлар бор.* Миртемир.

ЁРУҒ 1 Ёниб, қизиб турган нарсадан тарқалган ёғду, нур. *Шам ёруғи.* ■ *Ғулумжон ўчоқдаги ўт ёруғида қомати хирагина кўриниб турган дўстини бориб қучоқлади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Элмурод палаткага кирди. Палатка шам ёруғида эртақларда учрайдиган гўзаллик ва фойз кашф этган.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 Нур тушиб турган; равшан, чароғон. *Кўчалар ёруғ. Ойнинг ўн беши қоронғи бўлса, ўн беши ёруғ.* Мақол. ■ *Уй ёруғ эди. Сергей стол лампасини учирмай ухлаб қолганди.* П. Қодиров, Уч илдиш.

3 кўчма Бахтли, нурли, ёрқин. *Фотима дунёга келиб, ўзи билан шу қадар меҳрибон, хушмуомала гаплашадиган одамлар борлигини, уларнинг бирдан-бир мақсадлари уни озод қилиб, ёруғ йўлга бошлаш эканини англади.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Бу кўз ёшларини ғам ва*

ҳасрат эмас, аксинча, уша ёруғ ҳислар туг-дирган эди. О. Ёқубов, Ота изидан.

Ёруғ дунё 1) ер юзи, олам, тириклик дунёси. Ёруғ дунёнинг лаззати — рўзғор билан фарзанд. И. Раҳим, Ихлос. [Ғофир:] ..Бу ёруғ дунёга нима учун келдик? Ҳамза, Бой ила хизматчи; 2) озод, бахтли ҳаёт, рўшнолик. **Ёруғ жаҳон айн.** **ёруғ дунё 1.** Ҳозирча Феруз бу ёруғ жаҳондан, бу тожу тахтдан кўнгли узишни ўйлагани ҳам йўқ. С. Сиёев, Ёруғлик. **Ёруғ кун** Бахтли кун, дақиқа. Сен ҳам келадиган ёруғ кунлар бор экан, айланай болам! М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Ёруғ юлдуз** 1) катта, кучли нур сочувчи юлдуз. Зулфиқор Бадиадан қанча узоқлашиб кетса, у ёруғ ёлдуздек шунча ярқираб кўрина бошлади. Мирмуҳсин, Меъмор; 2) машҳур, танилган киши. Аввал устод Табибий ёш шоирнинг нуктадонлигини обдан мақтади, истиқболдан башорат қилди, ҳазрати олийларининг.. муборак саройларига Аваз отлиғ бир ёруғ юлдуз бош уриб келганлигини сўзлади. С. Сиёев, Ёруғлик. **Кўзига (ёки унга) ёруғ дунё қоронғи (бўлди)** Кўзига ҳеч нарса кўринмай қолди; кўнгли ғаш, қаттиқ хафа. Азизбек кўзига ҳозир ёруғ дунё қоронғи, бу қоронғилик ичида бояги ширин хаёллар.. кўринмай қоладилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Юзи ёруғ қ. юз.**

ЁРУҒЛАШМОҚ Равшан бўлмоқ, равшанлашмоқ. Аҳмаджон-старшина шифтга осиглиқ фонарь пилигини кўтариши билан, вагон ичи ёруғлашди. Ҳ. Фулом, Сенга интиламан. Кун ҳаддан ташқари ёруғлашиб кетганди. «Ёшлик».

ЁРУҒЛИК 1 Ёғду, нур; равшанлик. Ёруғлик тезлиги (физ.). ■ Бироқ хужранинг ичи оқишом каби қоронғи, даҳлиз орқали тушган ёруғлик хужрани ёритишга кифоя қилмайди. А. Қодирий, Обид кетмон. Кўёш яширинган бўлса ҳам, кундузнинг ёруғлиги ҳали тамом сўнмаган эди. Ойбек, Танланган асарлар.

2 кўчма Озод, бахтли ҳаёт; рўшнолик. Қоронғи кун мангу бўлмас. Ёруғликка чиқиб кетамиз. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Оқработга кетадиган катта йўл яқинида умрбод ёруғлик учун курашувчилар утирибди. Ш. Тошматов, Эрк қуши.

Ёруғлик йили Ёруғлик нурининг бир тропик йилда ўтадиган йўлига тенг ўлчов бирлиги. Ун миллион ёруғлик йили ҳазилакам масофа бўлмаса керак?! О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув. **Ёруғлик чиқмайди** Бирор

кишига фойдаси тегмайди. Бобур мирзонинг табиати покиза, кўнгли тийрак эканини кўп одам билар экан. «Атрофдаги подшолардан яхшилик чиқмаса ҳам, Бобур мирзодан бир ёруғлик чиқар», деб умид қиламан [деди Тоҳир]. П. Қодиров, Юлдузли тунлар. **Ёруғликка чиқмоқ** Бахтли, озод ҳаётга эришмоқ. Хуррият эълон қилинганига сажкиз-тўққиз ой ўтаётган бўлса ҳам, меҳнаткаш ёруғликка чиқмади. Н. Сафаров, Оловли излар.

ЁРУҒСЕВАР Ёруғликни яхши кўрувчи. Бодринг — иссиқсевар, ёруғсевар ва намга талабчан ўсимлик. «Фан ва турмуш».

ЁРШ Унча катта бўлмаган, сузгичи тиканакли дарё балиғи. Денгиз оти ва ёрш каби бир қанча балиқлар илонга ўхшаб пўст ташлайди. «Фан ва турмуш».

ЁРҚАНОТ шв. 1 Кўршапалак. Хўроздан «тонг отишини нимадан биласан?» деб сўралса, «ёрқанотнинг чийиллашидан биламан», деган экан. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Тунда учадиган ва ёруғлик атрофига тўпланадиган майда ҳашарот. *Полон ёстиқни бағрига тортиб, чироқ атрофига йиғилган ёрқанотларга тикилиб қолди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ЁРҚИН 1 Ёруғ, ёғдули, нурли; тиниқ. Ёрқин кун. ■ *Кўёш чиқиб, анҳор ёқасидаги толларни олтинлатган, тоза, ёрқин ҳаво кўзни қамаштиради.* Ойбек, Танланган асарлар. Ёрқин кўкма кунларининг бирида Ўтап жамоадан уйига одатдайдан барвақтроқ қайтиб, эртаси кун мактаб очилишини хабар қилди. Ҳ. Фулом, Машғал.

2 Аниқ, равшан, яққол. Аҳмад Хусайн узоқ сўзлади, деҳқонларнинг ҳаётини ёрқин, чуқур тафсилли ҳикоя қилди. Ойбек, Нур қидириб. Ҳамид Олимжоннинг бутун ижодида кишилар образи ёрқин талқин этилган. Н. Сафаров, Оловли излар. Романда шаҳар тасвири ҳам.. тоғ қишлоқларининг гўзал манзаралари ҳам ёрқин ифодаланган. С. Кароматов, Олтин қум.

3 кўчма Бахтиёр, бахтли; нурафшон. Ёрқин ҳаёт. ■ *Ҳаёт ҳар қачондан кўра кўркам ва ёрқин эди.* Шухрат, Шинелли йиллар. Бундан ташқари, у тотув ва соғлом ишчи оиласида ўсиб, кўп ёрқин дамларни бошдан кечирган, шунинг учун ҳам қийфаси нурга сероб эди. П. Қодиров, Уч илди.

4 Таъсирчан, эсда қоларли; ўлмас, ўчмас. У [Юсуфжон қизиқ] ўзининг ёрқин ва ўзига

хос таланти билан ўтқир ҳажв ёрдамида бахтли ҳаёт қуришда ўзбек халқига тўққинлик қилган кучларни қаҳр-ғазаб билан фош қилди. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ. Жўраҳоннинг қахрамонлиги, жасорати, ёрқин хотираси, ишлари қалбларда, ҳаётда абадий қолади. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

5 Ёрқин (эркак ва хотин-қизлар исми).

ЁРҚИНЛИК Ёруглик; равшанлик, тинқлик. *Ҳар сафар хаёлимда унинг портретини чизмоқчи бўлганда, кўзни қамаштирувчи ёрқинлик кўринар, портрет тафсилотлари гўё шу нурга чўмиб, кўринмай кетарди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ЁРҒИ I шв. фольк. Жарима. *Олиб бориб хон Даллининг отаси, Беш юз тилла мени ёрғи айлади.* «Равшан». *Шу кеча ёрга бориб тутилганим, Минг танга ёрғи бериб қутулганим.* «Кўшиқлар».

ЁРҒИ II шв. Арра.

ЁРҒОҚ I тиб. Мояк халтаси, моякдон. *Эмбрионда мояк қорин бушлиғида.. пайдо бўлади ва туғилиш даврига келиб, ёрғоққа тушади.* «Саломатлик».

ЁРҒОҚ II Туки йўқ, туксиз. *Аббосов ўша-ўша, боши ёрғоқ, юзи юмалоқ, ўзи қип-қизил, бурун таъдиси капалак мўйлови, жилмайганида учиб кетадигандек туюлар эди.* А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат. *Унинг Алпомишга энчи бир тарлон бияси бор эди. Бир ёрғоқ қулун тугди, бу тулпор, деб Бойбўрига олиб келиб берган эди.* «Алпомиш».

ЁРҒУЧОҚ Дон янчиш ва ун қилиш учун ишлатиладиган хонаки асбоб; қўлтегирмон. *Мирсаид йиғитча бўлиб, отаси ёнига кирди. Тирак бўлди: лой ишлаб, чарх тенди, ёрғучоқ тортди.* Мирмуҳсин, Тунги чақмоқлар. *Янгамга айтсангиз, бугдой бошоқларидан бир оз синдириб олиб, тўқмоқлаб, ёрғучоқда ёрма тортса бўлмайдими? — деди Сафар.* С. Айний, Қуллар.

ЁСИН [а. ياسين — араб алифбосидаги ى (ё) ва س (син) ҳарфлари номидан] Қуръоннинг 83 оятдан иборат 36-сурасининг номи. У [Зулфиқор] бир лаҳза шам ёнида турди-да, ичида ёсинни ўқиб, ўзига дам солди. Мирмуҳсин, Меъмор.

ЁСМИН [ф. ياسمن — айн. ёсуман.

ЁСТИҚ I Бош остига қўйиб ётиш, ёнбошлаш, суялиш учун ишлатиладиган юмшоқ буюм; болиш. *Пар ёстиқ. Духоба ёстиқ.* ■ *Адолат бошини кўтараман деди-ю, кўкра-*

гини гижимлаб, бошини қайта ёстиққа қўйди. С. Зуннунова, Гулхан. *Чол индамади. У ёстиққа суянганича, анча вақт сукутга кетди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

2 махс. Бинокорликда: хари, тўсин ёки сарров остига қўйиладиган ғўлача, ёғоч.

Бир ёстиққа бош қўймоқ Бирор киши билан турмуш қурмоқ; эр-хотин бўлмоқ. *Икки жинс бир ёстиққа бош қўйиш билан.. ўтмиш ва келажак насли бир-бирига боғлайдиган ҳалқа вужудга келтиради.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Боши ёстиққа тегмоқ** Касал бўлиб ётиб қолмоқ. *Осонми, киши нима бўлишини билмайди, боши ёстиққа тегиши бор.* А. Қаҳҳор, Тўйда аза. **Бошингга ёстиқ қиласанми?** Бўйи етиб, вақтида узатилмаётган қиз ҳақида айтилидиган ибора. *Қиз етилгач, уни эгасига топшириш керак! Бошингга ёстиқ қиласанми уни?* И. Раҳим, Чин муҳаббат. **Ёстиғини қуритмоқ** Ўлдиarmoқ, йўқ қилмоқ. *Андижон зилзласи минг-минглаб одамларнинг ёстиғини қуритди, томини қулатди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Аблаҳ фашистлар не-не йиғитларнинг ёстиғини қуритмади.* Н. Сафаров, Оловли излар.

ЁСТИҚДОШ Бир ёстиққа бош қўйган, бирга турмуш қурган эр ёки хотин. *Мамани-ёз ёстиқдоши ўлиб кетиб, Бир ўғилча қолган экан бўйи етиб.* Ҳ. Фулом, Кўкан. *Жаҳон приёмикининг қулоғини бураб турганда, ёстиқдоши Бахшам ҳовлиқиб кириб келди.* С. Нуров, Дурдона.

ЁСТИҚПҮШ Ёстиқ устига ёпиб қўйиладиган мато.

ЁСТИҚЧА I Ёстиқ с. кичр. шакли.

2 махс. Турли хил муҳрларга сиёҳ юқтириш учун ишлатиладиган, сиёҳ шимдирилган буюм. *Рўйхатни имзолашда одамлар бош бармоқларини сиёҳ шимдирилган духоба ёстиқчага ишқалаб олиб, сўнгра босиб, из туширар эдилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁСУМАН [ф. ياسمن — ёсмин, жасмин] **1** Хушбўй, оқ, сариқ, мовий тўп гулли манзарали бута. *Саудий.. боғда ёсуман гуллари, хурмо ва апельсин дарахтлари ўстирди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Кетар гул ҳидлари боғдан, видо айт Атиргулга, нилуфар, ёсуманга.* Т. Қаҳҳор, Оқ ўрик.

2 кўчма Ҳийлагар, маккор аёл. У [Асолат фолбин] ҳам макр билан содда кишиларнинг эҳсонини олишга муккасидан кетган ёсуман. Газетадан.

ЁТ 1 Қариндошлиги йўқ; бегона. Ёт одам. Қадр билмас қариндошдан қадр қилган ёт яхши. Мақол. ■ Хиёл муддат ўйчанликдан сўнг Севаргул секин қўлини тортиб: -Касалманд хотини, бир қизи, бир ўғли, ёсуман кампирдек ёт онаси борлигини ўзидан эшитган эдим, — деди. Н. Қиличев, Чигирик. Улар [Жапақ ва Сулув] энди бир-бирига ёт. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

Ётти ёт бегона Мутлақо қариндошлиги йўқ, нотаниш. Ётти ёт бегона, аммо шу махаллалик Маҳмуд тақачининг бу гаплари ёш Ҳакимжонни ўйлантриб қўйди. Р. Файзий, Раянинг арчаси.

2 Таниш бўлмаган, нотаниш, бегона; ўзга, чет. Отабек ўзи билан кўришган бундаги иккита ёт кишини танимаганликдан бир-бир қайта қараб, уларни кўз остидан кечирди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 қ. х. Ёввойи, бегона. Бўйи ердан тўрт бармоқ кўтарилган ғўза ораларига ёйилган хотин-қизлар.. пахта ораларидаги ёт ўтларни термоқда эдилар. С. Айний, Қуллар.

ЁТ-БЕГОНА айн. ёт 1. «*Ие, эртагаёқ ёт-бегона кишининг эшигига бориб ишлайманми?*» деган кўрқув уйқумни қочириб юборган эди. Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси.

ЁТАЛОҚ Ҳадеб ётаверадиған, кўп ётадиган. Гўрўғли Чамбил қалъасига қараб кетиб бораётган эди, Чамбил қалъасига бир чақирим йўл қолганда, Гўрўғлининг тагидаги минган отига кинна кириб, ёталоқ бўлиб қолди. Усмон бахши Мамат ўғли, Бўтакўз.

ЁТАР-ТУРАР Яшаш шароити; кун кечириш. Сўнг хизматкор аёлни чақириб: -Ўшдан келган бу қизимни ўз хонангга олиб, ётар-тураридан, еяр-ичаридан хабардор бўлиб тур, — деб кўчанинг нариги юзидан қўрғонга ўтказиб юборди. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ЁТАҒОН қ. ёталоқ. «Юки енгил эшак ётағон бўлади», деб бурунчилар хўп топиб айтган экан-да. Х. Султонов, Онамнинг юрти.

ЁТИНҚИРАМОҚ Бир оз қийшайиб, эгилиб қолмоқ. Бугдой поялари ётинқиради..

ЁТИШМОҚ Маъқул тушмоқ. Тўйбеканинг шунингдек ҳангамалари бошқа вақтларда Кумушини яхшигина кулдирса ҳам, ҳозир унга ётишиб келмади шекилли, аччиғланган кўйи, ётиш учун уйига кириб кетди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ЁТИҚ 1 айн. горизонтал. Ётиқ чизик.

2 Бирор томонга қийшайган; қия. Ётиқ соҳил. Ётиқ усган дарахт. ■ Йўл адирнинг энг ётиқ еридан тушган бўлса ҳам, Турғуной тиззасини ушлаб, зўрға қадам босарди. А. Қаҳҳор, Мастон. Навоий қилични ҳасса каби тутиб, ётиқ тепадан илдам пастга тушди. Ойбек, Навоий.

Ётиғи билан Кишининг асабини қўзғамайдиган даражада, мулоимлик ва оҳисталик билан (муомала ҳақида). Ётиғи билан тушунтирмоқ. ■ Асалбиби, қизим енгиллик қилиб, қариндош олдидан яна шовқин кўтармасин, кейинча ётиғи билан сўзлашиб кўрарман, деб воқеани яширган эди. Ойбек, О. в. шабадалар. Зокир ётиғи билан ҳар қанча гапирса ҳам, фойдаси йўқлигини сизди. П. Қодиров, Уч илди.

ЁТЛАШМОҚ Бегона бўлмоқ, бегона-лашмоқ. Бола ётлашди.

ЁТЛИК Бегоналик, бир-бирига нотанишлик. [Пирназар полвон билан Турғунбой] Анчагача жим кетишди. Лекин ораларидаги бояғи ётлик бир қадар йўқолган, бир-бирига мойиллик пайдо бўлган эди. Р. Раҳмон, Меҳр кўзда.

ЁТМОҚ 1 Танани ерга (каравот, тўшак ва ш. к. га) бериб чўзилмоқ, узала тушмоқ. Ерга ётмоқ. Ут устига ётмоқ. ■ Йўлчи қуруқ наматга ётиб, устига кўрпача ёнди. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳасанали секингина дарича остига ётиб, хужера ичига қулоқ солди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. У келганда, Қурбон ота ўрнида ёнбошлаб ётар, Махсум ухлаб қолган эди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Кимдир чалқанча ётиб инграрди, ёрдам сўрарди. А. Убайдуллаев, Қонли издан.

2 Жойни банд қилмоқ, жойлашмоқ. Китоб стол устида ётибди. ■ Танчанинг устида бойнинг садаф тасбеҳи, кўзойнаги ётар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Сақланмоқ; турмоқ. Кўйлак сандиқда ётибди. ■ Енглариинг тахидан бу кўйлакнинг нафталин ҳидини сингдириб, аллақерда узоқ вақт ётгани билиниб турарди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

4 Тунамоқ, ухламоқ. Бола бешиқда ётади. ■ Юринг, опагон, бугун бизникида ётинг [деди Рўзимат]. А. Қаҳҳор. Кўшчинор чироқлари. Ҳали ётмоққа вақт эрта эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

5 Касал бўлмоқ, тоби қочмоқ. Бемор узоқ ётди. ■ Эшитдингизми, улуг афандимнинг

тоби қочиб қолибди. Боёқиш қаттиқ ётган эмиш. С. Аҳмад, Ҳукм. Волидамиз бедом-дарак кетган икки ўғлининг дард-фироқида куйиб, ётиб қолибдилар. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

6 Ҳибсада бўлмоқ, қамалмоқ. **Ётиб чиқмоқ.** ■ Қани у [Йўлчи], севикли ака, қаерда, қайси зиндонда ётади?! Ойбек, Танланган асарлар. Мирза Муҳиддин томонидан эҳтиёт чораси кўрилганича, бир йилдан ортиқроқ сўроқсиз ётди. А. Қаҳҳор, Сароб.

7 с. т. Тўхтамоқ, тўхтаб қолмоқ, ёпилмоқ. Соат ётди. Трамвай-троллейбуслар ётган. ■ Самовар ётган, бир чол чойнак-пиёла артар, ҳовуз бўйидаги супада кимдир хуррак отиб ухлар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

8 Равиш ва равишдошлар билан бирикиб, иш-ҳаракат ёки ҳолатнинг доимий, давомий эканлигини билдиради, мас., бекор ётмоқ, осилиб ётмоқ, ишлаб ётмоқ, қаровсиз ётмоқ. ■ Уч хонали уй бўм-бўш, хувиллаб ётарди. А. Убайдуллаев, Қонли издан. Бу эълонлар олдида турли касбадаги одамлар уймаланиб ётади. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

Ётиб емоқ Бирор жойда ишламай, пул топмай, ўз жамғармасини харжлаб яшамоқ. **Ётиб ёйишга тоғ ҳам чидамайди.** Мақол. **Ётиб қолмоқ** 1) ухламоқ. Карим акасиникида ётиб қолди; 2) тўхтамоқ. Одатда эрта билан ва кечқурун бозори бир оз қизийди-ю, туш пайтида савдо-сотиқ ётиб қолади. М. Осим, Ибн Сино қиссаси; 3) даволанмоқ. Меҳри касалхонада узоқ ётиб қолди. А. Қаҳҳор, Бошсиз одам. **Ётиб қолгунча, отиб қол!** Охиригича кучингни ҳам ишга сол, фурсатни қўлдан бермай, ҳаракатингни қил, маъносида ишлатиладиган ибора. Безори ўз манфаати йўлида ҳамма нарсадан кечадиган йигит бўлгани учун, ётиб қолгунча, отиб қол, қабилада иш кўрмоқчи бўлди. И. Қаландаров, Шохидамас, баргида. **Тиқлиб ётибди** Тўлибоши билан кетган, жуда кўп. Ваҳлонки, республикамиздаги барча савдо базаларида этик тиқлиб ётибди. Газетадан.

ЁТОҚ 1 Ётадиган жой, ўрин, хона. Ётоғинг бўлсин гулдек, Ўзинг тур ёруғ кундек. Қ. Муҳаммадий. Кулди гўзал тонгинг юзи, Қушлар турди ётоғидан. Ғайратий.

2 Ташкилот, муассаса ёки ўқув юртининг ўз ходимлари, ўқувчи ва талабалари учун қурган ва улар яшайдиган бино. Улар

ётоққа боришди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Улмас ихтиёрсиз қулоғини ушлаб, секин ётоққа томон бурилган эди, Мурод тўхтатди. А. Қаҳҳор, Йиллар.

ЁТОҚДОШ Бир ётоқда бирга яшовчи, бирга яшаган. Борди-ю, мулла Бозор у сирларни ўзининг ётоқдоши ва бирдан-бир яқин дўсти бўлган мулла Туробга айтган бўлса-чи? С. Айний, Эсдаликлар. Ўз фикрларини ётоқдош дўстлари билан ўртоқлашган эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ЁТОҚИ айн. ётагон.

ЁТОҚИЛАМОҚ айн. ётоқчиламоқ.

ЁТОҚХОНА 1 Ётадиган хона. У [Раҳим] трубкани қўйиб, ётоқхонага кирди. Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири.

2 айн ётоқ **2.** Фулом копток қилиб ўралган этагини осмонга отиб, ётоқхонага кириб кетди. М. Ҳазратқулов, Журъат. Шофёр алламаҳалда мени ётоқхонага олиб бориб қўйди. С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁТОҚЧИЛАМОҚ 1 Оғир юк, узоқ йўл юришдан ҳориб, ҳадеб ётавермоқ, тез-тез ётмоқ. От ётоқчилади.

2 кўчма Ишламасдан ўзини турли томонга урмоқ. Шофёрмисан, ишинг — рул бураш, хўжайиннинг буюрганини қилиш. Қирчанғи отдек ўзингни у ёқ-бу ёққа ташлайсан, ётоқчилайсан. М. Мансуров, Ёмби.

ЁТСИНМОҚ ив. айн. ётсирамоқ. Боғчадан келган болалар уйдаги меҳмон болани кўриб, унга бир оз ётсиниб тикилиб туришди-да, кейин яқинроқ келиб, унинг овқат ёйишини томоша қилишиди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ЁТСИРАМОҚ Ўзини бегона тутиб, тортиниб, аралашмай турмоқ. Қизча ётсираб, қовоғини солиб, тескари бурилди. Ойбек, Қуёш қораймас. Қодиржон аввал ётсираб турди. С. Зуннунова, Гўдак ҳиди. Энди кучук менга у қадар ётсираб қарамади. Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўлдошлар.

ЁТҚИЗИЛМОҚ Ётқизмоқ фл. мажҳ. н. Тўрга Кумуш ётқизилган, унинг оёғи томонида Ўзбек ойим чақалоқни кўтариб ўтирган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Қор куралди, ерга тахта ётқизилди. Ойдин, Мардлик-мангулик. Машина тош ётқизилган кенг кўчадан шағал тўкилган йўлга чиқди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

ЁТҚИЗИК геол. Сув ёки шамол кучи билан ҳосил бўлган тоғ жинслари қатла-

ми. У [Қизилтепа]нинг жануби-ғарбий қисмини эса Зарафшоннинг ёш ётқизиқлари кўми юборган. М. Фуломов, Зарафшон этакларида.

ЁТҚИЗМОҚ 1 Ётмоқ 1 фл. орт. н. Беморни ётқизмоқ. ■ Қодир уйга кирди. Хотини боласини аллалаб ётқизмоқда эди. А. Қаҳқор, Қанотсиз читтак. [Бектемир] Қорнидан яраланган жангчини шинелга ётқизиб, судраб кетаётган ҳамширага ёрдамлашди. Ойбек, Куёш қораймас.

2 Тўшамоқ, солмоқ. Совуқ тушса, қоришма қотиб қолиб, бетон ётқизиш қийин бўлади. С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁХУД [ф. ياخود — ёки] кт. Ёки, ё. Бирикки шеър ёхуд бир драма асар ёзиб, адабиётнинг бутун масаласини тушунаман, деб даъво қилувчи кишилар ҳам йўқ эмасди. Н. Сафаров, Оловли излар.

ЁШ I 1 Қаттиқ оғриқ, қайғу ёки кучли севинч-шодлик ва ш. к. натижасида ёш безларидан ажралиб чиқаيدган тиниқ шўр суюқлик. Чин кўнглидан ийгласанг, сўқир кўздан ёш келар. Мақол. ■ Ҳаётнинг ўнг ёноғига бир томчи иссиқ ёш тўкилди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. -Бас, Ўроз, кўзимни кўр қилди тутун, — Йўлчи юм-юм ёш тўкиб, ачишган кўзларини ишқалаб, туртина-туртина, эшикни тегиб очди. Ойбек, Танланган асарлар. Келар йўлинг супурай сочим билан, Чанги чиқса, сув сепай ёшим билан. Ё. Мирзо, Ўғил меҳри.

Кўз ёши Йиғи. Шакаржон дугонасининг ёнига чўкди: -Йиғлама, кўз ёшидан фойда йўқ. И. Раҳим, Чин муҳаббат. **Кўз ёши қилмоқ** Йиғламоқ. **Кўзига ёш олмоқ** Йиғламсирамоқ. *Офтоб ойим уни қучоқлаб, юздан ўпди ва кўзига ёш олди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ҳамма: биров билинтириб, биров билинтирмай, кўзига ёш олди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. **Кўз ёши(ни) тўкмоқ** Йиғламоқ. *Зайнаб сўзини битира олмади, четга қараб, кўз ёшини тўкди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 кўчма Йиғи; нола. *Золим бойлар мазах қилиб куларди, Раҳми келмай муҳтожларнинг ёшига.* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

ЁШ II 1 от Туғилган вақтдан бошлаб яшаб ўтказилган йиллар жами; умр узоклиги. *Ўғлим ўн беш ёшда. Мен йигирма беш ёшда уйландим.* ■ *Ўттиз беш ёшларда кўринган бу гўзал хотин ҳарам ходимлардан Гулшанбону эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

Ёшини яшаб, ошини ошаган Узоқ умр кўрган, қари (одам ҳақида).

2 Инсон ёки ҳайвон ҳаётидаги босқич, давр, умр. *Мақтаб ёши. Боғча ёшидаги бола. Ўрта ёш. Катта ёш.* ■ *Учинчи дарсда.. ўрта ёшлардаги бир қўли чўлоқ, қирра бурун, ияги чўзиқроқ ўқитувчи уй расминини солишни ўргатди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Ётти ёшдан етмиш ёшгача Ёшу қари, ҳамма. - *Тўқсонбой ғиллафуруш десалар, етти ёшдан етмиш ёшгача — барча жамоат танир эди, — деди домла.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Ёши етмаган** Балоғатга етмаган, жуда ёш. *Районга бориб, мени фронтга олинлар, ёшим етмаган бўлсам бораман.. деб ялинибди.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Ёши ўтган (ёки қайтган, ўзган)** Узоқ умр кўра бошлаган, ўртача ёшдан ортиқ умр кўра бошлаган. *Ҳожи аканинг ёши қайтиб, кўнгли жуда ҳам бўшашиб кетибди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Дастлаб ёши ўзганлар, сўнгра ёшу яланглар четланишиди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Йил. *Энди ўзим ҳам юз ёш умр кўришни устайман.* Ш. Рашидов, Бурондан кучли.

4 сфрт. Қари эмас; навқирон. *Ёш одам. Ёш жувон. Ёш келса — ишга, қари келса — ошга.* Мақол. *Ёшдан хато, каттадан узр.* Мақол. ■ *Ҳудайчи Азизбекдан илгарироқда кўриқчиларни озоғлантириб борар, милтиқ, шашвар тутган ёш ва кекса муҳофизлар уни саломлаб қарши қорар эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Қорабулоқ қишлоғидан бири кекса, бири ёш — икки отлиқ чиқиб келаверди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Миршаблар орасидан учта ёш бола ёриб ўтиб, мингбошининг кимхоб тўнига, оёғига осилди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Бу ерга колхоз ёшларининг ҳаракати билан Пастариқдан чиғир билан сув оқизилди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

5 сфрт. кўчма Етарли тажрибага эга бўлмаган, тажрибасиз. *Ёш ёзувчи. Ёш санъаткор.* ■ *Табибий ёш Аваздаги иқтидорни дарҳол пайқади.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Гуреева ёш геологининг бу қадар бийрон ва дадил жавоби ёқмади.* С. Кароматов, Олтин қум.

6 Янги ташкил этилган, янги шаклланган. *Ёш ташкилот. Ёш шаҳар. Ёш оила.*

ЁШАРМОҚ 1 Ёш кўринмоқ; ўзини ёш ҳис қилмоқ. *Гулсара ёшарганга ўхшайди.*

2 кўчма Гўзаллашмоқ, обод бўлмоқ Янги дунё, янгица ҳаёт Завқ билан ёшарди Тошкент. Ҳ. Фулом. *Катта Фарғона канали за-*

монавий ирригация иншоотига айланиб, ёша-риб бормоқда. «Ўзбекистон кўриқлари».

ЁШДОШ Бир йилда туғилган; тенгқур. Ёшдош ўртоқ. Хотини ўзи билан ёшдош.

ЁШЛАЙ *реш.* Ёш ҳолатда, ёшлигида. Бу элда гўдаклар ёшлай ўлмайди. Ф. Фулом.

ЁШЛАМОҚ: кўзини ёшламоқ Йиғламоқ. -Болам, мен ҳам сени бахтли бўлсин дейман-да, — деди Ҳайдар ота кўзларини ёшлаб. Ў. Умарбеков, Юрак сўзлари. *Сен кетдинг, мен қолдим кўзимни ёшлаб, Қайдан бориб, қайдан келдинг, чироғим.* «Нигор ва Замон».

ЁШЛАНМОҚ Бирор таъсир (тутун, шамол, касаллик ва ш. к.) сабабли кўзига ёш келмоқ; кўзидан ёш оқмоқ. *Пиёз тўғраган бўлса керак, кўзи ёшланиб турган Тамилла ошхонадан чиқди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. [Ота] *Оқ халат чўнтагидан рўмолча олиб, кулгидан ёшланган кўзларини артдилар.* А. Мираҳмедов, Кулган чечаклар.

ЁШЛАР 1 Навқирон йигит-қизлар. *Энг яхши спорт анжомлари билан жиҳозланган спорт зали ҳам қишлоқ ёшлари ихтиёрида.* Газетадан. *Муҳаррирнинг ғоят мутаассиб, яъни прогрессив ёшларнинг ва зиёлиларнинг энг зўр душмани эканлигини ҳам яхши биларди.* Ойбек, Нур қидириб.

2 Ўринбосарлар; дублёрлар. «Пахтакор» командасининг ёшлари яхши ўйин кўрсатдилар.

ЁШЛИ I Ёш билан тўлган, ёши оқиб турган. Ёшли кўзлар. ■ Эъзозхон Қумрига ёшли кўзлари билан тикилди. Ҳ. Фулом, Машғал.

ЁШЛИ II Қанчадир ёшга кирган, ёшда бўлган; яшар. *Ўрта ёшли.* *Йигирма ёшли йигит.* *Икки ёшли бузоқ.* ■ [Бой] *Йигирма уч ёшли йигитнинг ақлида сира нуқсон кўрмади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ЁШЛИК I Ёш эканлик; ёш бўлган пайт, давр. *Аҳмад олти ёшлигида ота-онасидан жудо бўлди.* Ф. Мусаёнов, Ҳиммат. *У ёшлигида ихтисослашган физика-математика мактабида ўқиди.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув.

2 Ўсмирлик, навқиронлик. *Ёшлик чоғлари.* ■ *Робия ҳам абадий йўқолган беғубор ёшлигига куюниб йиғламоқда эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Ёшлигим, куч билан тўлган ёшлигим, Яшноқ давримизга йўлдошлигим.* С. Абдулла.

3 Ёшларга хос хатти-ҳаракат, хусусият. *Ёшлик ғурури.* ■ *Ёшлик шижоатига кенг йўл бериш лозим.* Газетадан. *Ўрта бўйли, хушқомат вужудидан ёшлик кучи ва ғайрати ёғилиб турган қоп-қора жувон отда.. йўл бўйида турар, Акрамжон ўз отининг айшилини қайта боғламоқда эди.* А. Қаҳҳор, Минг бир жон. *Кўзларида ёшлик шўхлиги чақнаб турган Шербек “ҳа” дегандай бош қимирлатди.* С. Анорбоев, Оқсой.

Ёшлик қилмоқ Ёшларга хос хато қилмоқ; ёшларча иш тутмоқ. *Ёшлик қилиб, болалар уйдан қочдим.* С. Кароматов, Тоғгўзали. *Трест бошлиғи ҳайҳайлаб, унга ёпишиди: -Ёшлик қилманг, ўғлим, шайтонга ҳайф беринг.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ЁШУЛЛИ *шв.* **1** Катта ёшли, ёши улуг, мўғтабар киши. *Хоразмда сени атар: ёшулли, Олис Бадахшонда: падари калон.* Миртемир.

2 Шундай кишиларга нисбатан мурожаат шакли. *Аваз чойхоначиси бир эркалик қилгиси келди: -Ёшулли, югурдак болангиз йўқми?* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁШ-ЯЛАНГ *қ.* ёшлар. *Хиёбонлар бола етаклаган аёллар, қўлтиклашиб юрган ёш-яланглар билан тўла.* С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.

ЁШ-ҚАРИ, ёшу қари Ҳамма ёшдаги одамлар, барча. *Ҳаммаёқ одам: ёш-қари, хотин-халаж, бола-бақра. Ҳаммаси муқаддас мазорни зиёрат қилгани келган.* К. Яшин, Ҳамза. *Йигит ғала-ғовур билан фарзандларини кузатаётган ота-оналар, ёшу қариларни ҳам кўрмас, фикри-зикри қизда эди.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил.

ЁҚ 1 Томон, тараф. *Ўнг ёқ. Сўл ёқ.* ■ *Ўртада норғул Саримсоқ, ўнг томонда қари чол, чап ёғида эса қирғиз чўпон борар эди.* М. Исмоилӣ, Фарғона т. о. *Майин тонг шабадаси ранг-баранг гулларни секин тебратиб, атирларини ҳар ёққа сепеди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Бир ёққа Номаълум жойга. *Дадам арава қўшиб, бир ёққа кетди.* [деди Гулнор]. Ойбек, Танланган асарлар. **У ёқ-бу ёқдан 1)** ҳар тарафдан. *Ошни еб бўлганларида, у ёқ-бу ёқдан жума товуши кела бошлаган эди.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар; **2)** ҳар тўғрида. *У ёқ-бу ёқдан гаплашиб ўтирмоқ.* **У ёқ-бу ёққа** Ҳар тарафга, атрофга. [Хотин] *Кўча эшигини очиб, у ёқ-бу ёққа қаради: жимжит, гузар томон-*

да фақат битта чироқ милтилар эди. А. Қаҳҳор, Анор. **У ёқ-бу ёғи** Ҳаммаси бўлиб, бор-йўғи. [Йўлдошев:] *У ёқ-бу ёғи бир ҳафталик иш.* У. Исмоилов, Сайланма. **У ёғи** Давоми. Яна хўмрайиброқ, овозини пасайтириб деди: *-У ёғини сўрасанг, айттайми, дадам Ёрматга кувёв бўлмоқчи! Гулнора уйланмоқчи!* Ойбек, Танланган асарлар. *У ёғини айтолмади* — бўғзида бир нарса туриб қолди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Ўзини ҳар ёққа урмоқ** Астойдил, жон-жаҳди билан ҳаракат қилмоқ. Ёнғиндан қишлоқнинг туб кишилари ҳам ўзларини ҳар ёққа уриб, мол-ҳолларини асраш чорасини кўрмоқдалар. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

2 Геометрик жисми ўровчи ҳар бир текислик. *Куб ёқлари.*

ЁҚА I I Соҳил, қирғоқ; бўй, лаб. *Ариқ ёқаси.* ■ Элгелди қамишзорни оралаб, кўл ёқасига чиқди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. Каналнинг икки ёқаси бўйлаб қурилган икки қаватли бинолар шу қадар кўркам, шу қадар чиройлики.. Н. Сафаров, Саодатнинг қиссаси.

2 Чет, чекка, ён. *Кўча ёқаси.* ■ Йўлнинг икки ёқасида тераклар шовуллайди, булбуллар сайрайди. Ҳ. Фулом, Машъал. *Шу кунни у бир тепалик ёқасига бориб етгандагина, шамол бир оз пасайди.* Ф. Расул, Адолат.

Жар (ёки чоҳ) ёқасида қ. жат I. **Ўлим ёқасида** Бирор хавфли, ҳалокатли воқеа-ҳодисанинг бошланишига, содир бўлишига яқин қолган пайтда, ҳолатда. *Содиқ ҳам ўлим ёқасида. Энди сиз билан иккимизгина қолдик!* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ўлим ёқасида жон олиб, жон берган йигит бу кунларни озмунча ўйлаганмиди?* С. Аҳмад, Уфқ.

ЁҚА II I Кийимнинг бўйин ўрни учун очилган қисми. *Ёқаничмоқ. Кенг ёқа. Тор ёқа.* ■ [Қори] *Ёқасини катта очиб, кўкрагига уч марта туфлади.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Очил ўрнидан туриб кийина бошлади. Лекин анчагача ёқасининг тугмасини ўтказма олмади* — қўли қалтирарди. П. Қодиров, Уч илдиш.

2 Кийимга тикиб ёки илиб қўйиладиган мата, буюм. *Қоракўл ёқа. Савсар ёқа.* ■ [Элмурод] *Дам олиш кунлари киядиган гимнастёркасига оёқ тикиб кийди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

Бир ёқадан бош чиқариб қ. бош. Енгидан кириб, ёқасидан чиқмоқ қ. енг. **Ёқа бўғиш-**

моқ Бир-бири билан уришмоқ, муштлашмоқ. [Йўлчи] *Мирзакаримбой билан пул юзасидан хириллашини, ёқа бўғишни ўзига ор билди.* Ойбек, Танланган асарлар. **Ёқасига чанг солмоқ айн.** **ёқасидан олмоқ.** *Бу йигитга сўз уқтиришдан фойда йўқлигини билди-да, унинг ёқасига чанг солиб, кескин бир силташ билан остонадан узди, яна бир кескин ва кучли силташ билан паҳса деворга урди.* Ойбек, Танланган асарлар. **Ёқасидан олмоқ** Бўғмоқ. [Алимардон] *Ғазаб ичида Анварнинг ёқасидан олмоқчи бўлди-ю, кечикди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Рустам-жон арслондек сапчиб, бойнинг ёқасидан олди.* К. Яшин, Ҳамза. **Ёқасидан тутмоқ айн.** **ёқасидан олмоқ.** *Филай одам шамни тоқчага қўйиб, кучли қўллари билан Аҳмад Чалабийнинг ёқасидан тутди.* Мирмуҳсин, Меъмор. **Ёқасини ушламоқ** Ҳайратда қолмоқ, тонг қолмоқ. *Ҳали шундай кунлар келадики, Алимардон Тўраев деган номни эшитганида, бутун республика ҳайратдан ёқа ушлаб қолади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *-Ростми? — ёқасини ушлади чол.* Ойбек, Танланган асарлар. **Оғзидан олиб, ёқасига ёпиштирмоқ қ. ёпиштирмоқ.** **Оғзиндан чиқиб, ёқанга ёпишсин!** *қарғ.* Айтганинг ўзингга урсин, тилаганингга ўзинг дучор бўл (совуқ хабар, ёмон ният ва ш. к. ҳақида). [Зухра:] *Охиратга бунчалик ҳирс қўйган экансан, боравер.* [Фотима:] *Оғзиндан чиқиб, ёқанга ёпишсин!* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.

ЁҚАВАЙРОН Ёқа тугмалари солинмаган; очиқ. *Ёқавайрон ҳолда кўчага ялангоёқ отилганимни ўзим билмайман.* Ў. Усмонов, Болалик. *Ёлғиз Кўчқор ёқавайрон, ялангоёқ, яланг бош, олдинда зипиллаб боряпти.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.

ЁҚАВАЛАНГОР ив. Ёқавайрон. *Остонада сочлари чеккаларига ёпишган ёқавалангор Виктор турарди.* Ш. Фуломов, Чўл белида.

ЁҚАЛАМОҚ I Йўл, соҳил ва ш. к. ёқаси, чеккаси бўйлаб юрмоқ, бормоқ. *У жинниларча ўз-ўзи билан гаплашиб, анҳор ёқалаб анча вақт тентиради.* Ойбек, Танланган асарлар. *Ўрмон ёқалаб тўрт соат юрдик.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

2 кам қўлл. Ёқасидан тутмоқ, ушламоқ. *Дуруст, Йўлчи ёмон бола. Аммо биз уни орқасида қопи билан, қўлида тугуни билан ёқалаганимиз йўқ, пичоғида ҳали қон кўрмадик.* Ойбек, Танланган асарлар.

ЁҚАЛАШМОҚ Ёқа бўғишиб уришмоқ, мушглашмоқ. *Бу ер шундай ғужанак жойки, баъзан болалар бир-бирларининг гўштларини егудек ёқалашсалар ҳам, ҳеч ким билмайди.* Ойдин, Ҳазил эмиш. *Акаси Низомиддин, эҳтимол, бебошлик қилгандир, ёқалашгандир [ўйларди Бадиа].* Мирмуҳсин, Меъмор.

ЁҚАЛИК Ёқа учун мос, ёқабоп. *Ёқалик қоракўл.*

ЁҚАМА-ЁҚА: ёқама-ёқа бўлмоқ Жанжаллашмоқ, уришмоқ. *Бир-бири билан бўлиб ёқама-ёқа, От устида кўп таллашиб турибди.* «Баҳром ва Гуландом».

ЁҚИЛҒИ Иссиқлик энергияси олиш учун ёқиладиган ашё. *Шу сувнинг қувватидан Уйимиз ёруғлиги. Сув, кўмир, ўтин — асл, Мамлакатга ёқилғи.* Қ. Муҳаммадий. *-Биз материалларни, ёқилғини, вақтни тежаш билан жуда кўп маблағ тўплашимиз мумкин.. — деди Ефим Данилович.* А. Мухтор, Опасингиллар.

ЁҚИМЛИ 1 Истараси иссиқ, ёқимтой, кишини ўзига тортадиган, кўзга яқин. *Ёқимли бола. Ёқимли жувон. ■ Дарҳақиқат, у ёқимли қиз бўлибди. У анча камтарга ҳам ўхшайди.* Мирмуҳсин, Умид. *У [Анзират] олтмишларга бориб қолган, нимжон, юзи жуда буришган бўлса ҳам қизил, товуши майин ва ёқимли бир кампир эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Кишига ёқадиған; завқ, ҳузур бағишлайдиған. *Ёқимли куй. Ёқимли кулги. Ёқимли шабада. ■ Узоқдан, радиодан майин, ёқимли музика оқар эди.* Ойбек, Нур қидириб. *Мақбара томондан киши кўнглини эритадиган ёқимли бир овоз эшитилди.* К. Яшин, Ҳамза.

ЁҚИМЛИЛИК Ёқимли бўлишлик, жозибалдорлик. *Куйнинг ёқимлилиги.*

ЁҚИМСИЗ 1 Сўхтаси совуқ, беўхшов, кишини ўзига тортмайдиған. *Ёқимсиз бола.*

2 Кишига ёқмайдиған, завқ ёки ҳузур бермайдиған; ёмон. *Ёқимсиз куй. ■ Узоқ-узоқларда ёқимсиз сароб кўринар, сарғиш тўзон ойнадай мусаффо осмонга қараб сузиб борарди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ЁҚИМТОЙ Истараси иссиқ, ёқимли, жозибали. *Мансур суратни кўлига олиб, унга меҳр билан қараб қолди: бир-биридан ёқимтой уч бола беғубор кулиб турарди.* Ё. Шукуров, Уч савол. *Суннат яхши ўқир, келишган, ёқимтой йиғит эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ЁҚИНҚИРАМОҚ Бир оз ёқмоқ, бир оз шуш келмоқ (кўпинча бўлишсиз ҳолда). *Назкатхоннинг тез-тез тутилиб, гапидан адашиб кетиши ва шошиб-шошиб ўзини-ўзи тузатиб туриши Ойқизга ёқинқирамади, албатта.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Шарифжон [Манзурага] ёқинқирамай қолди.* Х. Тўхтабоев, Фельетондан сўнг.

ЁҚИҚ Ёқиб кўйилган, ёқилган ҳолда; ёниб турган. *Чироқ ёқиқ қолибди, қизим. Учириб кўйдим [деди Ҳафизаниннг бувиси].* Мирмуҳсин, Умид.

ЁҚИҚЛИ айн. ёқиқ. *Қирқинчи лампалар ёқиқли, чойхона колхозчилар билан тўлган эди.* С. Айний, Куллар.

ЁҚЛАМА: бир ёқлама Бир тарафлама, юзаки. *Масалага бир ёқлама ёндашмоқ. Икки ёқлама 1)* икки томондан, икки томонлама. *Ғўза қатор ораларига икки ёқлама ишлов бермоқ; 2)* икки томоннинг хоҳишини ҳисобга олган ҳолда. *Икки ёқлама битим тузмоқ. Ҳар ёқлама* Ҳамма томонини ҳисобга олиб, атрофлича. *Лекин биринчи куёвнинг феъли-атвори [Мирзакаримбойга] маъқул тушмагани учун, куёв бўлажак йиғитни ҳар ёқлама текширишни, синашни истар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ЁҚЛАМОҚ 1 Тарафини олмоқ, қувватламоқ. *Директорнинг фикрини ёқлаб гапирмоқ. ■ Кўнглингизга келмасин, мен Болтабойни ёқламоқчи эмасман.. колхозчиларнинг раъйи шу бўлса, бунга на сиз қарши чиқа оласиз, на мен.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Ватан ишқи, янги давр талабини ёқлайман.* Ғайратий.

2 Махсус йиғилишда муҳокамага кўйилган ишни (лойиҳа, диссертация, диплом иши ва ш. к. ни) маъқуллатиб, муносиб даража ёки унвон олмоқ; ҳимоя қилмоқ. *Диплом ёқламоқ. ■ Ҳ. Бердиёровнинг «Ҳозирги замон ўзбек тилида сўнг кўмакчилар» темасида ёқлаган диссертациясини буюк аллома.. Айний юқори баҳолади.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. *Газета Умиднинг муваффақиятли диссертация ёқлаганлигини айтиб, фотосурати билан ихчамгина хабар босди.* Мирмуҳсин, Умид.

ЁҚЛИ: бир ёқли бўлмоқ Ҳал бўлмоқ, ечилмоқ; ажрим бўлмоқ. *Низомиддинов иш бир ёқли бўлгунча, вақтинча раислик вазифасини бажариб турадиған бўлди.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Ҳозир Миродилнинг йиллар бўйи ўйлаган фикри-зикри бир ёқли бўлиши керак.* У.

Исмоилов, Сайланма. **Бир ёқли қилмоқ** 1) масалани ҳал қилмоқ, ечмоқ; ажрим қилмоқ. *Гаффор отанинг ишини бир ёқли қилиш.. йўлини ахтармоқ лозим.* 3. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди; 2) ўлдирмоқ, йўқ қилмоқ. *Соколов: “Она-болани Ҳамзанинг душманлари йўлда бир ёқли қилган” деган хаёлга борди, аммо оғир ботмасин, деб фикрини Ҳамзага айтмади.* К. Яшин, Ҳамза.

ЁҚМОҚ I I Ёндириб, ўт, аланга ҳосил қилмоқ, ёндиримоқ; куйдиримоқ. *Қоғоз ёқмоқ. Ахлатни ёқиб юбормоқ. ■ Ҳовлига олов ёқиб, чилдирмангни қизит.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Салимбойвачча] *Аравага ўтирмасдан бурун гугурт ёқиб, папирос тутатар экан, Ёрматга кўзи тушди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қози, калласи эзилган илондай тўлғаниб, эликбошига қичқирди: -Синдир ҳаммасини! Ташқарига чиқар! Ёқ, ўт куй! М. Исмоилов, Фарғона т. о.*

2 Нур, ёлқин ҳосил қилмоқ, ёритмоқ. *Электрни ёқмоқ. ■ Николин кўл фонарини ёқиб, бегона ҳамшира билан бирга ярадор командирга ёрдам кўрсатишга киришди.* Ойбек, *Куёш қораймас. Зубайда шам ёқди.* «Ёшлик».

3 Ўт, олов ёрдамида қиздиримоқ, иситмоқ. *Плита ёқмоқ. Печка ёқмоқ.*

4 Қиздириб ҳаракатга келтиримоқ; ўт олдиримоқ. *Моторни ёқмоқ. Тракторни ёқмоқ.*

Жонини ёқмоқ фольк. Ҳаяжонга солмоқ; ишқ ўтида куйдиримоқ. *Шу элатда бир бола бор, Бай-бай, жонимни ёқади.* «Оқ олма, қизил олма». **Уруш оловини ёқмоқ қ. олов.** **Чирогини ёқмоқ** Ишини давом эттиримоқ. *Бошқа фарзандим йўқ, худо умр берсин, ишқилиб, чирогимни ўша ёқсин.* Ойбек, Танланган асарлар. **Юрагига (ёки қалбига) ўт ёқмоқ** Ҳаяжонга солмоқ, тўлқинлатмоқ; руҳлантиримоқ. *Водийнинг манман деган раислари юрагига ўт ёққан киши Полвон ака Қозоқов бўлади. «Ўзбекистон қўриқлари».* Умид ўша қалбига ўт ёққан қизга тикилиб қолди. Мирмуҳсин, Умид.

ЁҚМОҚ II I Маъкул бўлмоқ; дид, хоҳиш, кўнглига тўғри келмоқ. *Ашуланинг куйи менга ёқди. ■ Қосимбек ялт этиб Авазга боқди. Унга бу йигитнинг ўзини эркин, ҳатто жиндай мағрур тутуши ёқди.* С. Сиёев, Аваз. *Ўтмиш ҳақидаги иккинчи роман эса жууда ёқди.* О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув. [Дилшоднинг] *Бу қилиғи Ёдгорга ёқмади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 Мижозга тўғри келмоқ. *Менга хамир овқат ёқмайди. ■ [Кумуш] Ёқмайдиغان ҳеч нарса егани йўқ.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Жинига ёқмайди Ёмон кўради, хушламайди. *Сатторқул аканг уйни тузаттириб бермоқчи. Майли, ўшанда токча жинига ёқмаса, шуватиб ташлай қолсин.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Кўнглига ёқмоқ** Дилига, дидига мос келмоқ. *Юлдузхон учун кутилмаган, аммо айна муддао бўлган, кўнглига ёқиб тушган тасодиф дугоналари орасида шу заҳотийёқ шивир-шивир, миш-мишларни бошлаб юборди.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. **Оғзига ёқмади** Мазасини хуш кўрмади, сезмади. *Сидиқжон бир пиёла чойни, худди угра ош ичгандай, узун-узун хўплаб ичди-да, чой оғзига ёқмаса ҳам, бир оз таъби очилгандай бўлди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Хуш ёқмоқ қ. хуш 2.** **Қалами ёқмади** Келиши шарофатли бўлиб чиқмади, яхшилик келтирмади. *Айрим одамлар ўртасида “Колхозимизга Шербекнинг қадами ёқмади” деган шивир-шивир гап юра бошлади.* С. Анорбоев, Оқсой. *Менинг қадамым ёқмабди [деди Сауд].* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

ЁҚТИ фольк. Ёруғ, нурли. *Неча шоҳлар ўтди фоний дунёда, Баъзиси отли, баъзиси пиёда. Хўп кайфингни сургин ёқти дунёда.* Ислом шоир. *Умрим боқий бўлса ёқти оламда, Уйнаб бориб, Хиромонни оламан.* «Гулихиромон».

ЁҚУВЧИ Ёқмоқ фл. сфдш. *Ўт ёқувчи. Печь ёқувчи.*

Уруш оловини ёқувчилар Зўр бериб уруш чиқаришга уринувчилар, гиж-гижловчилар. *Хушёр бўлинглар, уруш оловини ёқувчи империалистларни, инсоният душманларини фош қилинглар!* Газетадан.

ЁҚУТ I [а. ياقوت — турли рангли қимматбахо тош] **1** от Турли рангда товланадиган тиниқ қимматбахо минерал. *Ёқут кўзли олтин узук. ■ [Навоий:] Аниқ, тож гарчи ёқут, гарчи зардур, Халойиқ бошига битган зардур.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

Ёқути занжорий Сарғиш-яшил рангли ёқут. **Ёқути зулмоний** Кўкимтир-қора рангли ёқут. **Ёқути райҳоний** Тўқ-қизил рангли ёқут.

2 сфм. Қизил, ёқутдай қизил. [Одилбиканинг] *Сарв қомати, ой каби юзи, қора қалам қоши, шаҳло кўзлари, юпқа ёқут лаблари ҳар бир кишини ўзига беихтиёр жалб қиларди.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Бир туп жай-*

дари қизил олма мевасининг мўллицидан ҳовузга энгашиб тушган; ҳовуз сувиди бир қанча қизил олма ёқутдай товланди, жимиллаб сузади. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ёқут (хотин-қизлар исми).

ЁҚУТ II [р. якут] I Россиянинг Саха Республикасида яшовчи туркий халқнинг русча номи. *Ёқут аёл.*

2 Шу миллатга тегишли, оид. *Ёқут тили.*

ЁҚУТЛАР *айн. саха, сахалар.*

ЁҒ Чорва моллари, умуман, жониворлар организмиди, сутиди, баъзи ўсимликларнинг уруғи, дони, гулиди бўладиган, улардан ажратиб олинадиган мой. *Кўй ёғи. Мол ёғи. Кунжут ёғи. Эритилган ёғ. Ёғни қиздирмоқ. Ёғни эритмоқ. ■ Ёғни ёққа, гўшти гўштга энди ажратиб бўлай деганимизда, Жўрапоиша келиб қолди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Даранинг аҳолиси ўз иши билан машғул: хотин-қизлар кув пишириб, ёғ ажратмоқда. С. Айний, Дохунда.*

Ёғи йўқ Унумсиз, кам унумли. *Сўнгра бу ерларнинг ёғи йўқ, ориқ, камҳосил эканини ҳаммамиз биламиз-ку, нега бу тўғрида лом демайдилар. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.*

Ёғи чиқадими Айни бир иш ҳадеб такрорлай берилганда айтиладиган ибора. *Текшираверган билан ёғи чиқадими? С. Аҳмад, Ҳукм.*

Ёғи чиқди Ниҳоятда кир бўлиб, йилтираб кетган кийим ҳақида. *Дуппининг ёғи чиқди.*

■ **Ёғи чиқиб йилтираб кетган пахталик кийиб олган** Каримов ичига нимадир тўлдирилган қопни орқалабди. И. Қаландаров, Шохидамас, баргида.

Ёғ тушса (ёки томса) ялагу(н)дай Супуриб-сидирилган, ниҳоят даражада тоза, озода. *Ҳамма нарса саранжом. Ҳовли-жой ёғ тушса ялагудек. С. Анорбоев, Пушаймон. Илоннинг ёғини ялаган* Айёр, муғамбир, кув. *Кўп ишни кўрган бу Зуннунов. Илоннинг ёғини ялаган. Жуда нозик жойини топибди. И. Раҳим, Ихлос. Кўзини ёғ босмоқ* Бировни назар-писанд қилмай қўймоқ. *Фурсатдан фойдаланиб, Пулат ота уни узиб-узиб олди: -Йўқ! Мен кўзини ёғ босган бандаларга элашмайман, арзимни худога айтаман. К. Яшин, Ҳамза. Кўзининг ёғини емоқ* Ўзини кимгадир яқин кўрсатиб, унинг хайрихолигидан ортиқ даражада фойдаланмоқ. *-Сизда виждон деган нарса йўқ. Кўзимнинг ёғини еб, бошимга иш тушганда қочдингиз, — деди боланинг отаси Каримовга. С. Аҳмад, Дадамнинг*

ўртоғи. **Оқ ёғ** 1) қўй ёғи; 2) шв. чигит (пахта) ёғи. **Оғзингга ёғ** Балли, яша. *Кампир худди ҳозир ўғли келин билан қўл ушлашиб кириб келаётгандай, эшикка қаради: -Вой, оғзингга ёғ, ўғлим! А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Ўз ёғига (ўзи) қовурилмоқ* Ўз қийинчилигини ўзи тортмоқ. *Уч кундирки, Бўтабой ўз ёғига ўзи қовурилиб, уйда ўтирибди. С. Аҳмад, Ҳукм.*

ЁҒАЛОҚ: **ёмғир ёғалоқ** Ёмғир ёғаверади. *Ёмғир ёғалоқ, эчки туғалоқ, бойнинг қозининг қорни юмалоқ. Ойбек, Танланган асарлар.*

ЁҒДАЙ: **ёғдай ёқмоқ** Жуда маъқул бўлмоқ, хуш келмоқ. *“Ўқимайман” деганим бувимга ёғдай ёқиб тушди [деди Саид]. Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. Зиғир ёғдай кўнгилга тегмоқ (ёки урмоқ) қ. зиғир. Меҳри зиғир ёғдай кўнгилга урган насиҳатни.. чидам билан эшитди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.*

ЁҒДИРМОҚ 1 **Ёғмоқ** фл. орт. н. *Сунғий ёмғир ёғдирмоқ.*

2 Ёмғирдай кўп туширмоқ; отмоқ. *Жангчилар траншеяларга яқинлашиб қолганда, яна душман бирдан пулемётдан ўқ ёғдирди. Ж. Ташенов, Жангчи Ўтеген.*

Бошига маломат тоши ёғдирмоқ Турли гап-сўзлар билан таъна қилмоқ; туҳмат қилмоқ. *Эр-хотин ажрашса, дарров эркакни айбдор қилишади. Хотиндан ҳам ўтгандир, ҳадеб эрикак шўрликнинг бошига маломат ёғдиравермайлик, деган гап бировнинг хаёлига ҳам келмайди. С. Сиёев, Отлиқ аёл. Савол ёғдирмоқ* Кетма-кет ва кўплаб савол бермоқ. *Кутилмаган бу фожиадан ҳаяжонга келган одамлар унинг атрофини ўраб олдилар ва устма-уст савол ёғдира бошладилар. М. Осим, Аждодларимиз қисаси. Дилшод ҳаяжонли бир иштиби билан устма-уст савол ёғдирди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

ЁҒДУ Ёритувчи манбадан таралувчи ёруғлик, нур. *Ой ёғдуси. ■ Кўтарилиб келётган қуёшнинг ёғдуси дарахтлар тепасида қанот қоқа-қоқа, зумрад водийни зарга кўма бошлайди. Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз. Тўлин ой сутдек ёғдусини мактаб саҳни ва том тунукаларига аёвсиз тўқар, булбул эса ҳамон сайрар эди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

Шимол ёғдуси Қутб доирасида атмосфера-нинг юқори қатламларида кузатиладиган ёғду.

ЁҒИЙ *эск.* Душман, ғаним. *Мирзам! Икки тарафимизни ёғий босган [деди Қосимбек].* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Издан ёғийлар еларди отда, Жаранглаб етарди туёқлар саси.* Х. Даврон, Болаликнинг овози.

ЁҒИЙЛИК Душманлик, ғанимлик. *Мирзо ҳазратларига ёғийлик мақомида бўлган чағрақлар ўлпон тўлашдан бош тортганлари учун ўн олти минг қўйлари, икки ярим минг йилқилари жарима тарзида тортиб олиб келинди [деди Аҳмад Танбал].* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

ЁҒИЛМОҚ 1 Ёмғирдай, дўлдай тушмоқ, ёғиб турмоқ; тўкилмоқ. *Ёнғоқ дўлдек ёғилди.* ■ *Тўрт тарафдан ўқ ёғилади.* Ойдин, Суҳбати жонон. *Кўприкка икки томондан ўқ ёғилди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Кетма-кет, кўплаб келиб турмоқ; жуда кўпайиб кетмоқ. *Аҳмедов капсанчиларни колхоз тузишга чақириб, сўзини тамом қилди. Савол-жавобга ўтилди. Савол ёғилиб кетди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Уҳар кунни бадантарбия қилишни истарди-ю, иш кўплигидан бу истагига эриша олмасди, чунки турли-туман иш ёғилиб кела берарди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

3 Таралмоқ, аксланмоқ. *Нур ёғилди.* ■ *Юзларидан нур ёғилади.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Эшикда сочларига оқ оралаган, кўзойнакли, қотма, чехрасидан нур ёғилиб турган домла кўринади.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

Вужудидан (ёки билақларидан) куч ёғилиб турибди Жуда бақувват, кучли; кучи кўп. *Бутун вужудидан куч-ғайрат ёғилиб турган бу йигит Ботиралининг юкини анча енгилатиб қўйди.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Нормат етилиб, юзлари тўлишиб қолди. Офтоб тиғида қорайган билақларидан йигитлик кучи ёғилиб турибди.* М. Ҳазратқулов, Журъат.

ЁҒИН Қор, ёмғир, дўл тарзида булутдан тушадиган атмосфера намлиги. *Кузнинг совуғи келди-ю, ёғини келмади.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар. *Ёғин ёғса, ҳалқоб ерлар лойланади, Бу ишда қўрқоқнинг қўли бойланади. «Ойсулув».*

ЁҒИНГАРЧИЛИК Ёғин кўп бўлган пайт, мавсум; ёғиннинг ўзи. *Бу ерларда ёғингарчилик кам бўлади.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Куз келиб, ёғингарчилик бошланди.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Ёғингарчиликдан пайкалга кириб бўлмай қолди.* И. Раҳим. Чин муҳаббат. *Дўкон айвонларидаги устунларга суянган азаматлар*

дам-бадам эснашиб, шундай ёғингарчилик кунлари ҳам қишлоқ марказида авж оладиган келди-кетди, савдо-сотиқни томоша қилардилар. П. Турсун. Ўқитувчи.

ЁҒИН-СОЧИН қ. ёғингарчилик. *Бу йил ёғин-сочин кўп бўлиб, ер-кўк чамандай яшнаб кетди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЁҒИН-ЧОЧИН айн. ёғин-сочин. - *Пахта-ни илиқ-иссиқда, ёғин-чочинга қолмай териб олсак, яхши бўларди, — деди Алижон.* Ҳ. Нуъмон, Фасллар.

ЁҒИШ *шв.* Кемалар тўхтайдиган жой; кечув. *Кеманинг бошини ёғишга бурдим.* Р. Бекниёз, Лаққа.

ЁҒЛАМОҚ Ёғ суртмоқ, ёғ қуймоқ. *Ғилдиракни ёғламоқ.* ■ *У пулемёт қисмларини бирма-бир қўлга олиб, уларни Эмин Ражабовга узатди: -Ол, тузатиб, ёғлаб қўй.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

Оғзини (ёки томоғини) ёғламоқ айн. оғзини мойламоқ қ. мойламоқ. *Раиснинг оғзини пора билан ёғлаб туришини биласизми? Биласиз!* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. **Қозонининг қулоғини ёғламоқ** Иссиқ овқат қилмоқ. [Ҳожар:] *У ҳам хотин олгунча чоршанба, пайшанба қозонининг қулоғини ёғласин.* Ҳамза, Паранжи сирлари.

ЁҒЛИ 1 Ёғи кўп, серёғ. *Ёғли шўрва. Ёғли патир.* ■ *Кечки норин учун катта қозонда ёғли қазни пишади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Меҳри бир халтада ойиси ёпиб берган ёғли патирдан олиб чиқди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

2 *кўчма* Яхши даромад берадиган. *Унинг ўрнига чол жавоб қилди: -Оппонбек ёғли иш топиб олганлар.* С. Аҳмад, Сайланма. У [Қосимов] *ёғли мансабга эришиш йўлида ҳеч қандай ярамасликлардан қайтмас эди.* О. Ёқубов, Ота изидан.

ЁҒЛОҒИ Суюқликни бир идишдан иккинчисига олиш учун ишлатиладиган уйрўзғор буюми; катта чўмич. - *Вой, дазмолим эсимдан чиқибди!* — деди югургилаб кирган Раёно ва ўртаси хинадай сарғайиб кетган галстукни ёғлоғидаги сувга тиқиб, акасига айбдорларча термулди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Гулноз товоқда ун, ёғлоғида ёғ олиб чиқди, аталага унадилар.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

ЁҒМОҚ 1 Томчи, зарра ёки дона-дона ҳолида кетма-кет, бир текисда ҳаводан тушиб турмоқ. *Ёмғир ёғди. Дўл ёғди.* ■ *Қор*

кучли ёғарди. Кўчалар, томлар, деворлар, дарахтлар оппоқ. Ойбек, Танланган асарлар. Қор ёғар, уйда мени опам кутарди. Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўлдошлар.

2 кўчма Кетма-кет ва кўплаб келмоқ. Ўқ ёғди. Пул ёғди.

Ковоғидан қор ёғади қ. қовоқ II.

ЁҒОЧ I Дарахт, оғоч. *Отабек ҳовлининг ўртасида, тут ёғочининг ёнига келиб тўхтаган ва жанубда киши йўқми, деб аланглар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

2 Ёғочдан қилинган, ёғочли. *Эсимда Анҳорнинг ёғоч кўприги, Бу ерни азалдан дейишган Ўрда. М. Шайхзода. Ёғоч уйга ердан бир қанча баланд кўтариб тахта терилган, унинг устига қанор қоплардан палос тўшалган. И. Раҳим, Чин муҳаббат. – Қосимов маст эмасмиди? – деди Солибек қизиқиб. Унинг ҳам кайфи бор-у, аммо Фуломжонга ўхшаб ёғоч кавуш кийган эмас. Ҳ. Нуъмон, Фасллар.*

3 Қурилиш материали, хода. *Сидиқжон онаси кутандан ҳам ортиқроқ ғайрат қилиб, ҳаши-паш дегунча ёғоч, сомон, бўйра, тахта ва бошқа нарсаларни ташиб олди ва тездан уста солди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

Ёғоч оёқ I) этн. бўйини узун қилиб кўрсатиш учун оёққа боғлаб, рақс тушишга мўлжалланган ёғоч мослама. *Масхарабозлар ёғоч оёқда рақс тушиш, оловбозлик, найрангбозлик, муаллақчиликда моҳир бўлган. М. Қодиров, Ўзбек халқ оғзаки драмаси; 2) ёғочдан қилинган ясама оёқ, протез. Икромжон якка оёқда кезишдан фойда йўқ, деб ёғоч оёғининг учига эски этикнинг таг чармини қоқиб олганди. С. Аҳмад, Уфқ. Ёғоч от Чўпдан ясалган болалар ўйинчоғи. Бир кун Қудрат сув сепиб тургани устига ўзидан бир яшар катта бўласи ичкаридан ёғоч от миниб чиқиб қолди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Сим ёғоч с. т. Электр, радио ва телефон симларини тортиб улаш учун ерга қадалган узун, тўғри ёғоч; столба. Солиҳ гоҳ у ёққа, гоҳ бу*

ёққа гандираклаб кетар, деворга, сим ёғочга суяниб қоларди. Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

ЁҒОЧЛИ: тўққиз ёғочли Томи тўққиз тўсин солиб ёпилган. *Йўлчининг тақачи ош-наси Қоратой оч қорнини бемаза мошхўрдага тўлдириб, тўққиз ёғочли совуқ уйда танчада, кўзларини хира чироққа тикиб, хомуш ўтирар эди. Ойбек, Танланган асарлар.*

ЁҒОЧСОЗ Ёғоч буюмлар ясовчи уста.

ЁҒОЧСОЗЛИК Ёғоч билан ишлаш соҳаси; ёғоч хунармандчилиги. *Ёғочсозлик комбинати. ■ Ёғочсозлик цехига киришди. «Муштум».*

Ёғочсозлик саноати Ўрмон саноатида ёғочни механик усулда қайта ишлаш тармоғи.

ЁҒСИРАМОҚ Мойи қуриб қолмоқ. *Кўчадан гунчаги ёғсираб қолган арава асабга тегадиган бир ғийқиллаш билан ўтиб кетди. С. Зуннунова, Олов.*

ЁҒУПА Косметик пардоз мойи; крем.

ЁҒЧИ I Жувоз ҳайдаб ёғ чиқарувчи; жувозкаш.

2 Ёғ олиб сотувчи. *Парпихўжа ёғчи унинг пинжига тиқилиб, анча ергача секин-секин сўзлаб борди. Ойбек, Танланган асарлар.*

ЁҒЧИРОҚ Ёғ воситасида пилта билан ёқиладиган чироқ. *Сандиқ устида липиллаб ёғчироқ ёнарди. «Шарқ юлдузи».*

ЁҒЧОВА шв. Сувқовоқдан қилинган ёғ идиш.

ЁҒУ [ф. *ياهو* – ё худо, э худо – дарвишларнинг хайрлашишда айтадиган хитоби] унд. Худога қарата кучли ҳис-ҳаяжон билан айтиладиган илтижо. *Шоқосим чиқди, кўкка боқиб, бўғиқ товуш билан «ёху!» деб қичқирди-да, ўтин келтириш учун қаяёққадир ғойиб бўлди. Ойбек, Танланган асарлар. Бошимни олиб, «ёху» деб, кўз кўрган ёққа кетай дейман-у, яна тағин бола-чақаларни ўйлайман: оёққа кишан улар. Ш. Тошматов, Эрк қуши.*